

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

**GAMLE DANSKE
BØNDERGÅRDE**

**OLD DANISH FARMHOUSES
ALTE DÄNISCHE BAUERNHÖFE**

AXEL STEENSBERG

GAMLE DANSKE BØNDERGÅRDE

OLD DANISH FARMHOUSES
ALTE DÄNISCHE BAUERNHÖFE

Anden ændrede udgave ved

D. YDE-ANDERSEN

P. HAASE & SØNS FORLAG · KØBENHAVN 1962

© 1962 by P. Haase & Søns Forlag, Copenhagen. Første udgave 1943, anden ændrede udgave november 1962. Printed in Denmark by S. L. Møllers bogtrykkeri, Copenhagen. Klicheer fra Dansk Reproduktionsanstalt. Farveklicheer fra Illu-Grafia. Engelsk oversættelse af Jean Olsen, tysk oversættelse af Rudolf Heuer.

INDHOLD

Forord	7
Vore ældste bøndergårde	9
Bornholm	11
Øerne øst for Storebælt	15
Fynsk bindingsværksidyl	19
De sydfynske øer og Als	21
Østjylland fra grænsen til Limfjorden	22
Vendsyssel og Læsø	25
Det vestlige Limfjordsområde	26
Midtjyske hedeegne	27
Vestkysten til Tønder	29
English Summary	30
Deutsche Resümee	32
Billeder af danske bøndergårde	35
Ordforklaring	166
Litteratur	169
Fotografliste	170
Register	171

AF FORORDET TIL 1. UDGAVE

Denne bog er skrevet for dem, der vil lære vore gamle bøndergårde og deres forudsætninger at kende. Teksten er så kortfattet, at enhver kan få tid til at læse den. Vil man vide mere, navnlig om historiske forudsætninger og grundplaner, kan man ty til min bog »Den danske Bondegaard«. De halvandet hundrede billeder, som danner hovedstammen i nærværende bog, stammer for størstepartens vedkommende fra Nationalmuseets arkiv. De er ikke valgt under hensyn til deres maleriske værdi alene. De skal først og fremmest fortælle om de gamle bygningers tilblivelsestid og vise os det præg, de har fået af omgivelserne. Også enkelte nyere gårde er taget med. Inddelingen er væsentlig kulturgeografisk. Derfor er Als knyttet sammen med de sydfynske øer, og Vesthimmerland med Midtjyllands hedeegne. De administrative inddelinger dækker på ingen måde landets kulturprovinser. På den anden side findes der ikke fælles grænser for alle den materielle kulturs foreteelser under eet. I denne bog tages der som inddelingsgrundlag først og fremmest hensyn til bygningernes ydre. Det indre får vandringsmanden sjældnere lejlighed til at studere.

Jeg har selv ansvaret for alle omtrentlige dateringer af afbildede bygninger; det skal understreges, at det i de fleste tilfælde ikke har været muligt at nå til mere end skønsmæssig tidsfæstelse. Med teksterne har jeg søgt i vid udstrækning at sætte de gamle gårde i forhold til deres omgivelser og naturlige forudsætninger. Således skulle bogen i beskedent omfang tillige give en skildring af det danske kulturlandskab.

AXEL STEENSBERG

FORORD TIL 2. UDGAVE

Første udgave af denne bog udkom i 1943, da mangel på byggematerialer og den store usikkerhed under krigen havde standset al udvidelse og ombygning af de danske bøndergårde. Mange af de afbildede bygninger fandtes dengang endnu, og bogen kunne derfor tjene som en fører for den, der ville rejse rundt og studere de gamle gårde, en uvurderlig nøgle til vor gamle bondekultur.

I dag 20 år efter er meget anderledes. Hovedparten af de afbildede bygninger er nu forsvundet fra deres plads i landsbyerne, enten totalt eller – og det gælder heldigvis forbavsende mange af bogens bygninger – blot ført bort og genopbygget på et frilandsmuseum som vidnesbyrd om en vigtig epoke i vor historie.

Når bogen om de gamle danske bøndergårde stadig er efterspurgt, således at den nu kan udsendes i en ny udgave, må det skyldes den store historiske interesse i tiden. Folk ønsker at se, hvordan deres forfædre har levet og boet, og da de fleste danske er af bondeæt, er det ikke mindst de gamle gårde, der fanger interessen.

Mange mennesker vil vel også vide, hvordan de gamle bygninger, som man endnu ser rundt om i landsbyerne, oprindeligt har set ud, før de blev udstyret med nye vinduer, eternittag eller malet med mere eller mindre vellykkede, moderne farver. Det gælder vel ikke mindst de mange, der selv har erhvervet sig sådan en gammel bygning til sommerbolig.

For at give et så fyldigt og dækkende billede som muligt af den danske bondes bolig fra de store landboreformer i slutningen af 1700-årene til landbrugets omlægning sidst i 1800-årene er de fotografier af nyere gårde, der var medtaget i bogens første udgave, her erstattet med billeder af ældre ejendomme. Billedmaterialet fra øerne er blevet forøget, fordi det fortrinsvis er her, man i dag finder de gamle huse. Og endelig er i tekstafsnittet beskrivelsen af den boligskik, som fotografierne skildrer, blevet udvidet, medens de forhistoriske afsnit er blevet forkortet.

Disse ændringer i tekst- og billedudvalg er – hvad de store linier angår – sket i samråd med professor Steensberg, men for enkelthederne og herunder dateringerne i den nye udgave har jeg naturligvis ansvaret.

D. YDE-ANDERSEN

VORE ÆLDSTE BØNDERGÅRDE

Den danske bondes bolig bestod oprindeligt af een eneste længe. I stenalderen og bronzealderen havde man ikke nogen stald. Kvæget måtte klare vinteren i læ af huse og gærder. Nedbøren var ringere end i nutiden, så det har vel ikke været svært at finde vissent græs og blade i den kolde årstid. Men da klimaet o. 400 f. Kr. bliver mere havpræget med køligere somre og mere sne- og regnrige vintre, bliver det nødvendigt at tage kvæget på stald. Tør frost generer nemlig ikke pelsen så meget som fugtig kulde. Vi får nu den boligtype, som er fælles for hele Nordvesteuropa i jernalderen: Det lange hus med jordvægge, beboelse i den ene ende og stald i den anden. Men den danske gård skiller sig allerede på dette tidspunkt ud fra naboerne ved at ligge solret, d. v. s. med længderetningen i øst-vest.

Mod slutningen af jernalderen begynder huset at udvikle sig til flere rum. Samtidig vinder træet indpas som vægbygningsmateriale på landet. Husene rejses her som i Norge og Sverige helt af træ. Men medens man på den skandinaviske halvø bygger af nåletræ, anvender man hos os egetømmer og egeplanker. Derfor opstår der en forskel i konstruktion: I Norge og Sverige lægges de lange stammer vandret på hinanden og hugges sammen i hjørnerne – det, vi kalder »blokhuse«. I Danmark, hvortil Skåne hører, rejser man lodrette hjørne- og vægstolper fag for fag og udfylder mellemrummene med vandret liggende, korte, brede egeplanker. Det kaldes »bulhuse«.

Der har utvivlsomt også været gårde af andet materiale i tiden omkring år 1000, både lerklining med bindingsværk og huse med jordvægge. Men den danske gård udvidedes ved den tid til flere længer. Til boligen og stalden føjes nu også lader og andre forrådshuse som fritliggende bygninger.

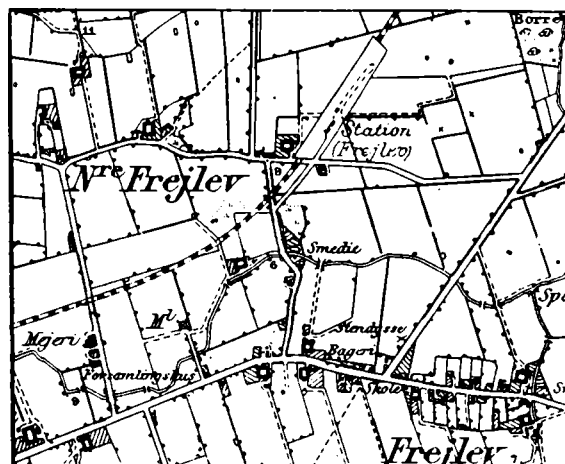
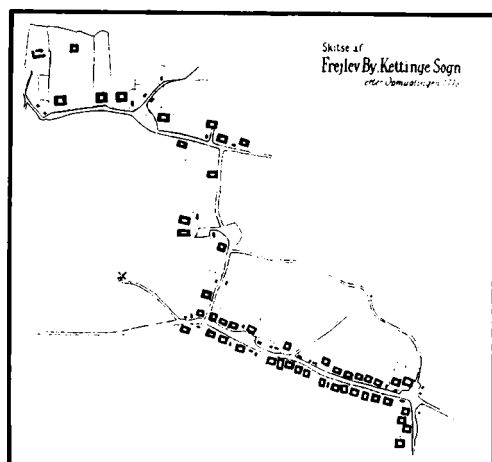
Med renæssancetiden o. 1500 begynder bønderne at optage borgernes stueindretning med vinduer i stuens ene side, fast langbord langs vinduerne med bæk bagved og stolpeskab i hjørnet mellem bordende og langbænk. Langs stuens bagvæg anbringes alkover eller himmelsenge. Alkoverne kan også findes i et »udskud«, et slags halvtag langs husets yderside, som det indtil vore dage har været skik i Vendsyssel.

Efterhånden omsættes ildstedet med en klinet lervæg, så det udskilles fra selve stuen. En kakkelovn af lerpotter og murværk eller en jernbilægger anbringes ofte i stuen med indfyring fra essen, som det nye ildsted kaldes. Essen forsynes med et røgfang af træ, der leder røgen et stykke op i tagrummet, hvorfra den finder vej ud gennem lyren. Fra nu af er i hvert fald stuen altid forsynet med loft. Man slipper for røgplagen, og man kan begynde at male og pynte op i opholdsrummet. Flere steder begynder man allerede før 1600 at opføre virkelige skorstene. Men først i 1700-årene vinder den grundmurede skorsten almindelig indpas.

Den firlængede gård var endnu o. 1700 knapt nok den fremherskende type i vore landsbyer. I Jylland dominerede utvivlsomt de to- og trelængede gårde, selv om Østjylland med hensyn til længeantal mindede stærkt om øerne.

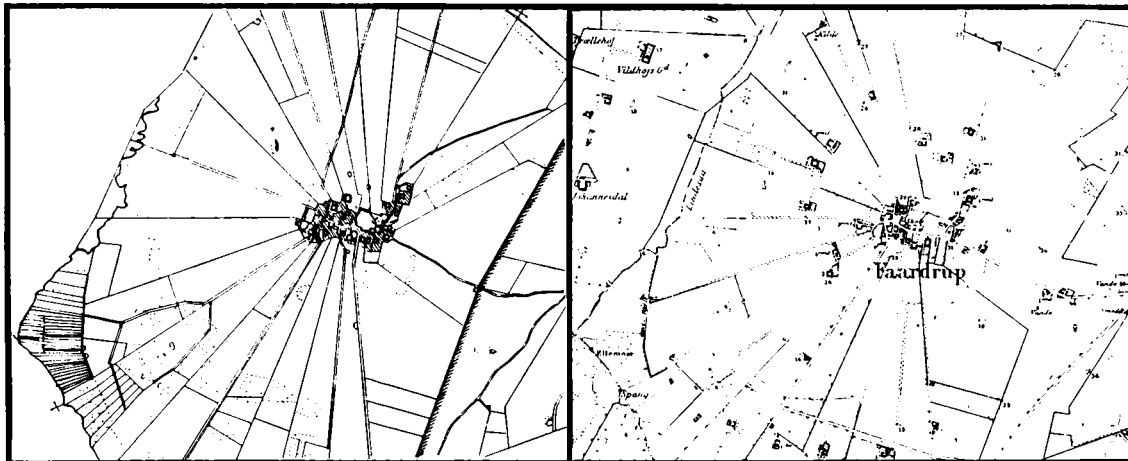
Da landsbyfællesskabet o. 1800 opløstes, blev jorden udskiftet, således at hver gård fik sine marker samlet i een eller ganske få lodder. Hvor udskiftningen gennemførtes rationelt med lodder, der var nogenlunde lige lange på hver led, måtte den følges af en udflytning af gårdene fra landsbyen. De udflyttede gårde opførtes næsten altid som lukkede firlængede anlæg.

Hvor landsbyen lå nogenlunde midt i sit areal, og gårdantallet ikke var for stort, eller terrænet for afvekslende, nøjedes man ofte med den såkaldte »stjerneudskiftning«. Lodderne kom herved til at stråle ud fra landsbyen, idet de ind mod bygaden kun havde selve gårdens bredde, medens den yderste grænse blev temmelig lang. De kom altså til at ligne lange kiler, og gårdene opnåede ved denne udskiftning kun den fordel, at jorden blev samlet. Afstanden til de fjerreste marker, der ofte kunne være over to km, blev ikke mindre. Men også disse

I Frejlev på Lolland var trængslen langs bygaden så stor som i mangan sydeuropæisk landsby i dag. Snævre smøger og sikker skilte de enkelte gårde fra naboerne, jvf. billedet fra Frejlev i billedafsnittet.

I 1931 fandtes i Frejlev inden for samme firkant som på foregående kort nogle flere huse end ved udskiftningen. Men af de oprindelige 49 gårde var kun 14 tilbage i landsbyen. Resten var flyttet ud på deres jorde. (Reproduceret med tilladelse fra Geodætisk Institut.)

Fårdrup ved Slagelse er udskiftet i stjerneform. Hver gårdmand fik ved udskiftningen her een jordlod at dyrke, hvor han før havde haft hen ved hundrede forskellige agre. Alle gårdene blev liggende på deres gamle plads i byen, men der blev langt fra den enkelte gård til markens yderste ende. (Efter Matrikelarkivets minorerede kort.)

I sidste halvdel af 1800-årene blev pladsen i landsbyen for trang, og transporten mellem gård og mark for lang og besværlig. Mere end en halv snes gårde flyttede ud på deres jorde, og de yderste ender mod sydvest blev skilt fra som selvstændige ejendomme. (Reproduceret med tilladelse fra Geodætisk Institut.)

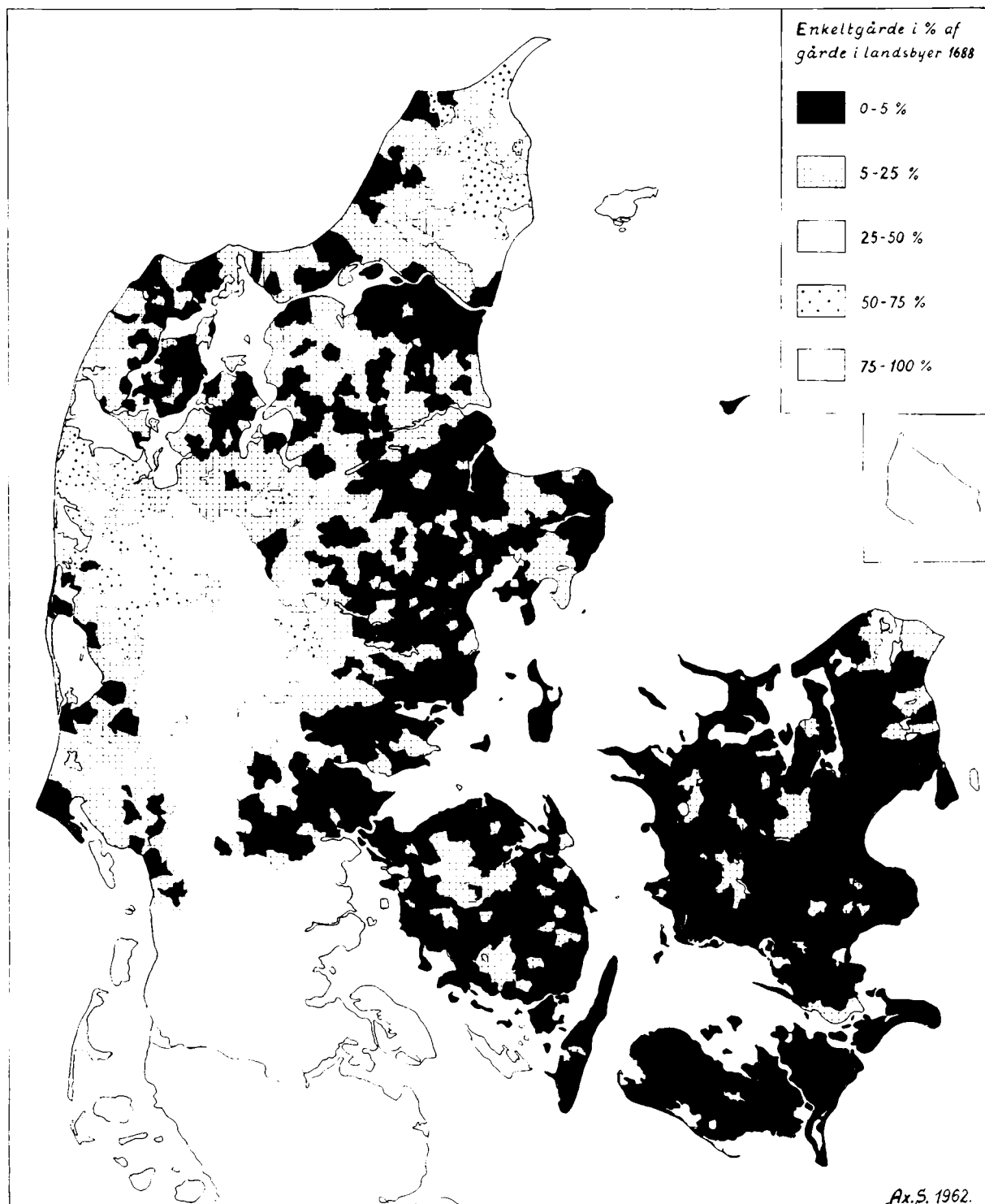
gårdanlæg havde, efterhånden som afgrøderne og kvægholdet voksede, antaget firlænget karakter. Og da byggetomten var trang, udfyldtes alle hjørner med tilbygninger. Enhver gunstig lejlighed til udvidelse blev udnyttet, og gårdplanen blev indviklet og upraktisk. Først en senere tid tog fat på at sanere den indeklemte landsbybebyggelse ved at opføre nye bygninger et stykke ude på marken.

BORNHOLM

I Bornholms ældste bebyggelsehistorie er endnu meget gådefuldt. Det er ikke muligt at give nogen fyldestgørende forklaring på, hvorfor der ikke findes egentlige landsbyer, hvorfor alle sogne på øen har fået navn efter kirkerne, og hvorfor stednavnene har et så ungt præg. Der synes at være sket en gennemgribende forandring i bebyggelsen omkring middelalderens begyndelse. Vi ved fra en angelsaksisk rejsende, at øen var et selvstændigt kongerige i tiden o. 900. Men om tilstandene i dette lille rige melder de skriftlige kilder iøvrigt intet.

De arkæologiske funds talrigheid tyder på, at Bornholm var forholdsvis tæt bebygget i jernalderen. Befolkningen har sandsynligvis hovedsagelig levet af landbrug, og der er fundet høstredskaber fra såvel tiden omkring Kristi fødsel som fra folkevandringstiden.

Den nuværende bebyggelses ældste stednavne med endelsen -by anses ikke for at være ældre end vikingetiden og den tidlige middelalder. På Bornholm er denne

Enkeltgårdenes hyppighed i 1688. For Sønderjylland med Fanø og Ærø har enkeltgårdsprocenten ikke kunnet udregnes, da der mangler kildemateriale.

endelse væsentlig knyttet til enkeltgårde, idet landsbyer (mindst tre sammenliggende gårde) kun undtagelsesvis forekommer her. Forekomsten af et fælles navn for spredtliggende grupper på fra tre til fem gårde, Egby, Grødby, Kællingby, Elleby og Dyndeby, behøver ikke nødvendigvis at bevise en oprindelig landsbys eksistens. Hver af disse navne kan muligvis være betegnelse for en gammel enkeltgård, der i tidens løb er blevet udparcelleret.

Enkeltgårdsbosættelse findes i det øvrige Danmark fortrinsvis, hvor større strækninger af sammenhængende god agerjord savnes (f. eks. i Vestjylland, hvor bebyggelsen fra gammel tid baseredes på engene), hvor terrænet er stærkt afvekslende, så den dyrkelige jord ligesom af sig selv falder i små stykker (visse egne i Vendsyssel), og endelig hvor gamle storskove har eksisteret til op imod vore dage (Nordsjælland, visse dele af Skovby, Odense og Båg herreder på Fyn samt Vendsyssel og Læsø).

Disse forhold kan forklare bornholmernes forkærlighed for enkeltgårde. Men de forklarer ikke, hvorfor den faste bosættelses ældre navnetyper -inge og -um i modsætning til f. eks. Vestjylland er sjældne, og hvorfor ingen af de bornholmske sognenavne er knyttet til navnet på en større bondegård, således som det undertiden synes at have været tilfældet i vestjyske enkeltgårdsbygder.

Den gamle bornholmske husbygning, der endnu den dag i dag kan findes i mange af øens gårde og huse, var nært beslægtet med bindingsværksbyggeskikkene i Skåne og – omend længere ude – med byggemåden på Sjælland. Lige til svenskekrigene i 1600-årenes midte hørte Bornholm til Skåne, og Skånelandet udgjorde sammen med Sjælland og Lolland-Falster det østdanske kulturområde, medens Fyn, Jylland og hertugdømmet Slesvig på mange måder havde et afvigende præg og udgjorde det vestdanske kulturområde.

Ved år 1800 var de større bornholmske bøndergårde næsten alle firlængede ligesom de sjællandske, men stuehuset lå gerne trukket lidt tilbage fra udlængerne. Det var ikke sammenbygget med disse, som tilfældet ofte var på Sjælland. Gårdspladserne på Bornholm kunne faktisk fremvise noget i retning af den inddeling, der kendes fra østsvenske gårde, hvor pladsen nærmest beboelsen, mandgården, er forbeholdt beboerne og adskilt fra fægården, den del af gårdspladsen, der ligger ved staldene, og som dyrene kommer på. Endelig lå der mange steder midt på gårdspladsen et lille udhus, gårdkonen, der kunne rumme karlekamre, huggehus eller svinesti. Noget helt tilsvarende til denne gårdkone kendes ikke fra det øvrige land, nærmest kommer sjællændernes havreboder, der dog kun i sjældne tilfælde var udformet som en rigtig bygning.

Byggemåden på Bornholm var bindingsværk med lerklining og stråtækt tag. Bindingsværket var solidt og bedre udformet end det sjællandske. Stolperne var tjærede eller malede, medens lerudfyldningen mellem stolperne, tavlene, var kalket, ofte i en smuk rød farve. Ovre på den østlige side af øen kunne den lidt

Bornholm. Rabekkegård i Ibsker ved Hasle. Stuehusgavl med høj kælder og med knægte på hjørnestolperne.

holdbare lerklining i tavlene være erstattet af store, flade stykker Neksøsandsten sat på kant eller mindre stykker muret op med ler. Det var langt mere modstandsdygtigt over for regnen end den rene lerklining. Efter skriftlige kilders vidnesbyrd har man i 1600-årene også brugt at udfylde vægtavlene med vandret liggende egestykker, såkaldte egebuller. Denne byggemåde er velkendt fra Skåne, men kan også findes i det østlige Sønderjylland.

Alle endnu bevarede, gamle bygninger har tjærede bræddegavle. Gavlens stolper kan ved overgangen mellem væg og trægavl være prydet med smukt udsvæfede knægte, et træk, der vel kendes fra andre landsdele, men som intet andet steds har været så almindelig udbredt som på Bornholm. Gavlene bærer øverst oppe en vindfløj eller en udskåret træstang, en husbrand.

Tagene var før altid tækket med halm, omhyggeligt bundet til lægterne med tækkekæppe og vidjer eller senere med halmsimer eller tækkestråd. Men de ældste tage havde ikke lægter. Her lå i stedet over spærene lange, tynde grene, raf-ter, bundet sammen i et firkantet rammemønster, ganske som det kendes fra gamle skånske gårde. Endnu lige efter 2. verdenskrig kunne sådanne gammel-dags tage ses på Bornholm. Nu er, så vidt vides, de sidste forsvundet.

De bornholmske stuehuse er blandt de smukkeste bygningsværker, vor bonde-kultur har skabt. Lange, vel rejste på en høj kampestenssokkel, som oftest lagt ud over en skråning, således at soklen under husets ene ende blev høj nok til at

rumme en kælder. Over denne kælder lå altid øverstestuen eller salen, som den kaldtes på Bornholm.

En af de kyndigste kendere af den danske bondegårds historie, nu afdøde museumsinspektør Svend Jespersen, fandt gennem sine arkivstudier, at bornholmske gårde i renæssancen kunne være forsynet med et toetages loftshus med svale, antagelig i retning af de loftsboder, der endnu i forrige århundrede var i brug i Småland, og hvoraf en er opstillet på Frilandsmuseet ved Sorgenfri. Svend Jespersen fandt det nærliggende at tolke den bornholmske sal med underliggende kælder som en videreførelse af det gamle loftshus.

Også indvendigt vidnede de bornholmske stuehuse om rigdom og velstand. Kun de færreste steder i vort land fandt man så fornemme møbler hos bønderne som på Bornholm. Og kun få andre steder rummede stuehuset så mange og så store rum. Men stort set var alle disse store stuehuse bygget over en og samme læst.

I gavlen modsat salen var et bryggers med åben skorsten, bagerovn, bryggekedel og malkølle. Ved bryggerset pigekammer og melkammer. Efter bryggerset fulgte køkkenet med nok en stor, åben skorsten, men da køkkenet kun fyldte husets halve bredde, lå der bag køkkenet en opholdsstue, lillestuen, der anvendtes til daglig opholdsstue eller som folkestue. Fandt man husets halve bredde for smal til lillestuen, byggede man en tilbygning på siden af stuehuset, en hodda. Efter lillestue og køkken fulgte i hele husets bredde storstuen, den pæne stue og den stue, hvori familien selv holdt til. Derefter fulgte et mellemkammer, melsalen, og endelig selve salen, der kun brugtes ved gilder og sammenkomster. Sal og melsal kunne være udstyret med smukke, malede paneler, der ikke stod tilbage for, hvad man kunne finde i de større købstæder.

Således var stuehuset på den store bornholmske gård indrettet. På de mindre gårde var pladskravene ikke så store, så her kunne man nøjes med en skorsten i køkkenfaget, og her manglede sal og melsal. I mangt og meget mindede det lille bornholmske stuehus om den stuehustype, der var eneherkende på Sjælland.

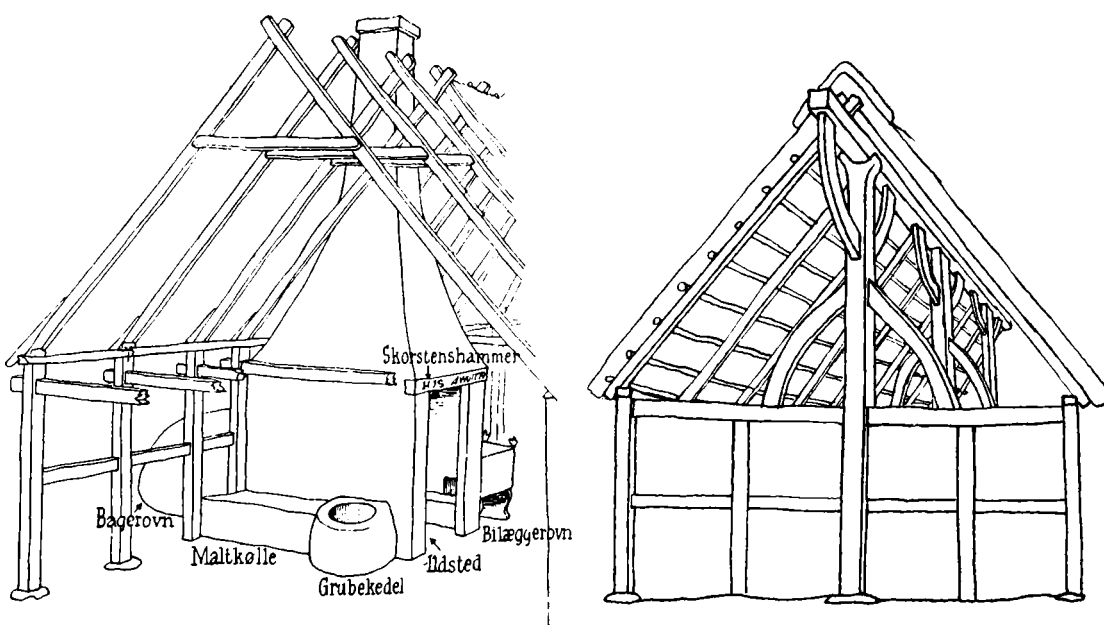
ØERNE ØST FOR STOREBÆLT

På den sjælland-lolland-falsterske øgruppe er der kun et enkelt sted – i Pebring ved Karise – fundet hustomter fra de nuværende landsbyers ældste tid. Jernalderhuse svarende til de jyske og fynske er endnu ikke fremdraget. Men både i Topshøj skov ved Sorø og næsten overalt i skovene nord for København (Geels skov, Trørød hegn, Jægersborg hegn og Dyrehaven) findes der spor af agre, der svarer til de jyske fra jernalderen. Hvor der nu vokser skov, kan der altså i fortiden have bredt sig kornmarker. Og en dag vil man finde de hustomter, der svarer til oldtidsagrene i hovedstadens lystskove.

Mange af Sjællands landsbyer stammer fra en ny rydningsperiode i vikingetiden og middelalderen. Det gælder alle dem, der ender på -torp (-rup, -strup og -trup) og -rød. Ældre navne på -inge, -um, -lev, -løse og -by findes i det gamle velopdyrkede bælte fra København vestpå over Horns og Ods herreder, videre sydpå i en bred bræmme langs Storebælt og Smålandsfarvandet til Lolland og Falster, hvor navnlig Vestlolland har et gammelt præg.

Den sidste store nyopdyrkning var allerede i gang i hundredåret forud for udskiftningen. En landsby som Hejninge ved Slagelse havde indtaget al sin overdrevsjord (d. v. s. udyrket fællede) allerede før 1682, og her skete der en betydelig udvidelse af det dyrkede areal mellem 1682 og 1768 på bekostning af udyrkede pletter mellem åsene i bymarken. Det samme kan konstateres for flere andre landsbyers vedkommende. Udskiftningen fuldbyrdede for så vidt en udvikling, der havde stået på længe i retning af at tage al dyrkelig jord ind, som lå inden for landsbyens område. Derved var afstandene ud til markerne for de større landsbyers vedkommende blevet urimelig stor, og en del af gårdene flyttedes ved udskiftningen ud på marken.

De gamle sjællandske gårde var næsten alle hvidkalkede. Kun ude ved kysterne i nærheden af fiskerlejer og søfartsbyer fandt man tjæret bindingsværk. Tager man den megen skov på Sjælland i betragtning, er det mærkeligt, så sparsomt det

Den sjællandske skorsten rummede i sig et lille køkken. Konen stod inde i den og lavede maden på ildbænken, og herinde fra fyredes bilæggeren i stuen, grubekedel og malkølle i stegerset, samt endelig bagerovnen, der stak ud på husets bagside.

I gamle vestfynske bindingsværkshuse bæres taget af en række stolper, suler, ned langs husets midtlinje. Tilsvarende konstruktion kan findes i Salling og på Holmsland.

Reersø, Vestsjælland.

Den sjællandske gård er bygget af bindingsværk, men væggene er helt overkalkede, således at tømmeret er skjult. Døre og vinduer er ofte malet i glade farver.

The farms of Zealand are half-timbered, the exteriors are completely whitewashed including the timbering. Doors and windows are often painted in gay colours.

Die alten Höfe auf Seeland sind in Fachwerk aufgeführt. Da die Hauswände aber durchweg einheitlich geweißt sind, wird die Struktur des Gerüsts kaum sichtbar. Die Rahmen der Türen und Fenster dagegen sind oft in frohen Farben gehalten.

Sjælland. Landsbygaden i den sydøstlige del af Ordrup by i Sonnerup sogn syd for Roskilde fjord.

sjællandske bindingsværk er udstyret med tømmer, særlig hvis man sammenligner med det rige fynske og det østjyske bindingsværk. Den sjællandske bonde har troligt gennem århundreder anvendt en bindingsværksform med sparsomt tømmerforbrug, der kom her til landet før renæssancen, måske helt tilbage i 1200- eller 1300-årene, antagelig fra den tyske Østersøkyst. På Fyn og i Østjylland derimod modtog bønderne, hvad bygningernes ydre angik, nye og mere tømmerkrævende impulser med renæssancen.

Måske er det nordsjællandske bindingsværk som type det allerældste. Det kan i alle tilfælde tilhugges ene med økse, uden anvendelse af stemmejern eller stikøkse. Medens bjælkerne i alt andet gammelt dansk bindingsværk er tappet gennem vægstolperne og fornaglet på ydersiden, er i Nordsjælland bjælker og stolper skarret sammen, d. v. s. der, hvor de to tømmerstykker samles, er halvdelen af bjælken og halvdelen af stolpen hugget væk, således at de kan låse sammen om hinanden. Først hen i 1800-årene kom der mere tømmer i det sjællandske

bindingsværk. Under vægstolperne, der hidtil havde stået direkte på husets grundsten, sylden, lagdes en fodrem, og bygningens hjørnestolpe eller næstyderste stolpe ved hjørnet blev støttet af en skråstiver, antagelig under påvirkning af byernes bindingsværk.

På samme tid blev også indretningen af det sjællandske stuehus forbedret. Indtil da havde det været ganske enkelt. I den ene ende af huset lå et bryggers. Derefter kom et stort fag med en skorsten, der på een gang tjente til aftræk for bryggekedel og malkølle i bryggers, for bilægger i den tilstødende stue og for bagerovnen, der fra skorstenens bagvæg ragede ud på siden af huset. Og sidst, men ikke mindst var denne store, åbne skorsten husmoderens køkken. Herinde ved den lave ildbænk, arneskødet, lavede hun maden, i evig træk og med fri udsigt op gennem skorstenspipen til den åbne himmel. Ikke underligt, at de gamle bondekvinder altid var knuget af gigten.

Efter skorstensfaget fulgte dagligstuen med bilæggerovnen på skorstensvæggen, langbord og bænk under vinduesvæggen og husets senge langs stuens bagvæg. På een gang spisestue, sovekammer og arbejdsrum for gårdens folk. Lavloftet, lille og beklumret. Med et altid snavset lergulv og uden vinduer til at lukke op, for en sådan hygiejnisk udskejlse mente bonden straks ville medføre lungebetændelse eller anden dårligdom. Iøvrigt var ruderne i ældre tid blyindfattede og umulige at åbne. Først i 1830 kom der på grund af kolerafrygten påbud om, at mindst een vinduesramme i hver stue skulle være til at lukke op. Efter den tid gav man sig til at indsætte vinduer med træsprosser, og kort efter 1850 blev de seksrudede vinduer almindelige.

Efter dagligstuen kunne følge et lille mellemkammer, men ofte gik man direkte ind i storstuen, der her så lidt som noget andet sted i landet var til at opvarme. Men da man også kun anvendte den ved gilder og fester, hvor dansen og drikkevarerne gav varmen, gjorde det mindre. I løbet af 1800-årene blev denne gamle stuehusindretning på Sjælland forbedret. Der blev bygget rigtigt køkken med egen skorsten, og sovekammeret blev skilt ud fra opholdsstuen.

Den sjællandske gårds grundplan var langt mere regelmæssig end den falsterske og den lollandske. Idealet må have været den firlængede, lukkede gård med stuelængen liggende solret, enten som nord- eller sydlænge. Lå gården inde i landsbyen, vendte stuelængen sjældent ud til gaden. Mod denne vendte gadeportten, og gik man ind gennem denne, havde man over gårdspladsen stuelængen, let kendelig ved vinduerne. For i stalde og lader var der på den tid ingen eller kun ganske små ruder. Og endelig lå gårdens mødding altid inde midt på gårdspladsen i ældre tid. Først hen i århundredet begyndte man at lægge den uden for gården, ud for staldlængens yderside.

Naturligvis var der små varianter fra dette hovedmønster. F. eks. vendte på Røsnæs stuehusets vinduer bort fra gårdspladsen, således at man kun så lutter

vægge uden vinduer, når man trådte ind på gårdspladsen. Så måtte man orientere sig efter skorstenspiiben, når man ville finde, hvor folk boede.

På Falster og Lolland traf man andre grundplanstyper. Stald og stue lå her ofte i samme længe, medens bryggerset kunne ligge i den længe, der stødte op til stuehuslængen. Også hvad byggemåde angik, afveg de to sydlige øer fra Sjælland. Der var mere tømmer i bindingsværket, blandt andet var fodrem ikke ualmindelig. Tømmeret var tjæret eller rødifarvet, og de klinede tavler kunne ofte være kalket med rødifarvet kalk. Men iøvrigt gælder for såvel Lolland som Falster, at kun få gamle gårde er bevaret op til vor tid. Udviklingen inden for landbruget var her allerede i forrige århundrede så stærk, at de gamle bygninger blev utilstrækkelige og måtte forsvinde.

FYNSK BINDINGSVÆRKSIDYL

Den gamle landsbybebyggelse strækker sig på Fyn fra Bogenseegnen i et bredt bælte forbi Odense fjord og sydpå langs Odense å ned til Arreskov sø. Desuden er der mindre områder på Vestfyn øst for Middelfart og ved Assens, hvor stednavnene viser samlet bebyggelse siden oldtiden. Her udgjorde enkeltgårdene i 1688 mindre end 5 % af samtlige bøndergårde, medens de i Fyns mest udprægede skovegn i Skovby og Odense herreder lå over 10 %.

Det forholdsvis store antal oprindelige enkeltgårde i Nordvestfyns skovegne modsvares i Sydøstfyn af en mere omfattende udflytning fra landsbyerne end i det øvrige Fyn. Det hænger sammen med, at landsbyjorden her var samlet på få og store godsers hænder, som så sig i stand til at gennemføre en rational udskiftning. Udflytningen har naturligvis også præget bøndergårdene ved at give dem en rummeligere grundplan.

Den rigdom på tømmer, der er karakteristisk for de fynske gårde på op imod hundrede år og derover, findes også i de gamle gårde i Østjyllands skovegne. Men intetsteds finder man så mange velholdte og idylliske bindingsværksbygninger som rundt om på det frugtbare Fyn. Det fynske bindingsværk er ikke prangende. Det er harmonisk og kultiveret, befrugtet af renæssancens købstadshuse og herregårdslænger og hæget om med fynsk sans for pyntelighed gennem århundreder.

Men bag dette pyntelige og tilsyneladende ikke alt for gamle ydre skjuler der sig træk, der går bag om både renæssancen og gotikken, helt tilbage til den grå oldtid. Det er de ejendommelige højsuler, der endnu i dag kan findes i enkelte gamle udlænger, men som helt op til begyndelsen af dette århundrede var almindelige vest for linien Kerteminde–Ringe–Fåborg. I et sulehus bæres taget ikke af spær, der står på ydervæggens tagrem. I stedet står der langs husets midte en

række høje stolper, højsuler, der foroven – helt oppe under tagryggen – bærer en vandret bjælke, rygåsen. Fra denne rygås hænger tagets spær ned over væggen tagrem, og derfor kaldtes spærene i gamle dage på Fyn heller ikke spær, men hængetræer.

I de fynske sulebygninger står sulerne på en fodrem eller på sten og er støttet af skråstivere, men i ældre tid brugte man i stedet at grave dem ned i jorden, ligesom man nu gør med stolperne i et plankeværk. Og derfor kan arkæologerne, når de udgraver tomter af den tidlige jernalders huse, i jorden finde spor af den forrådnede del af sulens nederste ende. Sådanne vidnesbyrd om suler kendes fra jernaldertomter over hele landet, så derfor må de fynske højsuler, der skjuler sig i smukke bygninger med renæssancepræget ydre, regnes blandt vore allerældste bygningskonstruktioner.

Det er ikke nogen kedelig beskæftigelse at gå på opdagelse i en fynsk landsby og afsløre de gamle gårdes udvikling ved hjælp af disse iagttagelser. Undertiden finder man måske et årstal indskåret i en dørhammer eller indridset i en løsholt, eller bjælkehovederne stikker i gårdens ældre parti ud gennem stolperne, medens bjælkerne i de yngre dele er hugget halvt med det bærende tømmer eller lagt oven på remmen. Hvis skorstenen ikke er ommuret, kan man finde et ubedrageligt udgangspunkt i det årstal, der står indskåret i skorstenshammeren over det forudoms åbne ildsted. I stuehuset finder man måske smårudedede vinduer, der som type er ældre end de seksrudedede. Også dørene kan fortælle en historie. Men både døre og vinduer kan være udskiftet flere gange. De er ikke noget sikkert grundlag for en tidsfæstelse.

Forskellen mellem den fynske og den sjællandske bindingsværksgård er iøjnefaldende: På Fyn altid malet bindingsværk, undertiden med suler til at bære taget; på Sjælland kalket vægtømmer, altid med spærtag. Talrige skråstivere og dokker (lodrette stivere under løsholtet) vest for Storebælt mod fagbrede, åbne tavler øst for. Skorsten i både bryggers og køkken og ofte rundbyggede hjørner ved udhusene på denne side mod enkeltskorsten og hel- eller halvgavle hinsides.

Undersøger man også husets grundplan, bliver forskellen endnu tydeligere. På Fyn havde man flere stuer end på Sjælland, og man havde to skorstene på Fyn, så man havde mulighed for at varme flere af stuerne op. I bryggerset stod en stor, åben skorsten mage til den sjællandske, og i dagligstuen stod en mindre ditto af den såkaldte kamintype, d. v. s. en åben skorsten med et skøde, der udfyldte hele skorstensbunden. Man måtte stå ved siden af skorstenen, når man f. eks. lavede mad på den. Man gik ikke ind i den som på Sjælland. Både de flere stuer og de to skorstene skal vi siden genfinde i de østjyske gårde.

Der har siden tabet af Skåne gjort sig en praktisk-administrativ tilbøjelighed gældende til at opfatte »øerne« som en enhed i modsætning til Jylland. Man vil også finde mange lighedspunkter mellem bondekulturen på de to naboøer. Men

Gummerup, Vestfyn.

Den fynske gård har optrukket bindingsværk. Tavlene er kalkede, oftest hvide, men til tider i en eller to farver.

The farms of Funen have painted or tarred half-timbers, the panels between are usually whitewashed but sometimes they are given another colour, occasionally two colours.

Das Fachwerk der Höfe auf Westfünen tritt klar hervor. Die Felder sind meist weiß gekälkt, doch ab und zu auch in einer anderen Farbe oder zweifarbig.

man glemmer let, at Danmark oprindeligt bestod af de tre lande: Jylland (med Fyn), Sjælland (med Lolland-Falster) og Skåne (med Halland, Blekinge og Bornholm), og at fynboerne stævnedes til Viborg landsting som følge af en naturlig samhörighed med jyderne, medens sjællænderne samledes med lolliker og falstringer i Ringsted. Den fynske bondekultur stod endnu i vore bedsteforældres tid den jyske nær. Det gjaldt ikke mindst med hensyn til de gamle gårde.

DE SYDFYNSKE ØER OG ALS

Som en række forpostbåde vendt mod syd ligger de danske øer Møn, Falster, Lolland, Langeland, Ærø og Als med Østersøens bølgesprøjt om kysterne. I krigstider kunne en dristig angriber som Karl Gustav bruge dem til at entre selv hovedskibet med. Men i fredstider virkede de som kulturbro på samme måde som Sønderjylland. Derfor er lighederne mellem Lolland og de sydfynske øer større end mellem Fyn og Sjælland. Det gælder også bondens bolig.

I de yngre af Tåsinges gamle bøndergårde spores der en tendens til at samle ildstederne omkring en enkelt skorsten ligesom på Lolland. Men skorstenen er ikke så vid, at man kan stå inde i den og fyre. Landsbyen Vemmenæs, der anlagdes o. 1750, er derimod påvirket vestfra. Ved udskiftningen i 1788 bestod byen endnu af lutter eenlængede gårde langs en kilometerlang gade.

Også den saksiske gårdtype har forsøgsvis været indført på Tåsinge: en eenlænget gård af usædvanlig bredde, med langlo langs ad midten og beboelse i den ene ende. Den eenlængede gård er vel knapt så almindelig på de sydfynske øer som på Als. Men der er også i de firlængede gårde en tendens til at dele stuelængen i to rækker rum ligesom i Sønderjylland. Bygninger opført med midtstolper eller suler findes på de vestlige øer ligesom på Vestfyn, og bindingsværket minder meget om det fynske.

Det alsiske bindingsværk adskiller sig fra gårdene på de sydfynske øer ved, at det ofte i ladebygninger er tre tavl højt. Buede skræstivere er typiske for øen, både kortere skrådokter og længere stivere, der når op til tagskægget. Alsingerlængen virker livligere end den noget stereotype fynske bindingsværksgård. Også grundplanen er mere vilkårlig end på Fyn: Regelmæssige firlængede gårdanlæg er sjældnere, eenlængede eller vinkelformede hyppige og helt uregelmæssige grundplaner mest almindelige.

ØSTJYLLAND FRA GRÆNSEN TIL LIMFJORDEN

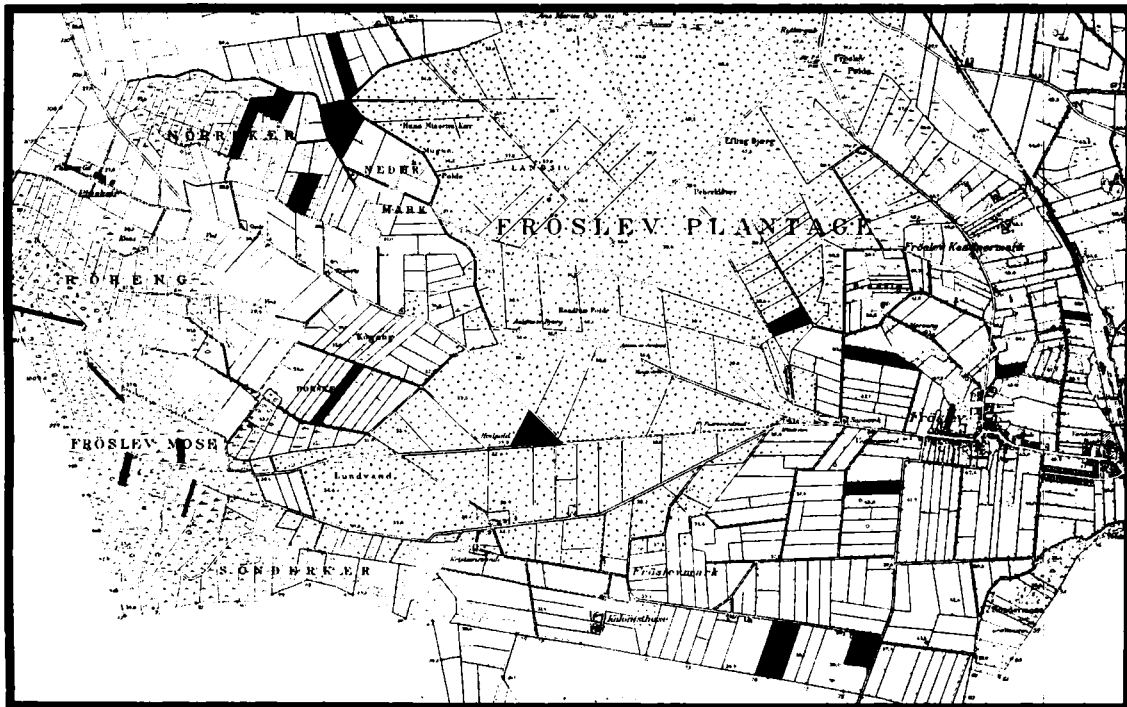
Skal man foretage en bebyggelses- og bygningsgeografisk inddeling af Jylland, vil hedeegnene – Vesthimmerland indbefattet – danne kærnen. Udenom ligger som en skal: Østjylland, Limfjordsegnene og vestkysten.

Den sydlige del af Østjylland har efter de her omtalte stednavneendelser at dømme ikke mange landsbyer, der går tilbage til de første århundreder efter Kristi fødsel. Til gengæld er der mange navne med afstumpede endelser, som anses for meget gamle, uden at de dog hidtil er gjort til genstand for en samlet undersøgelse. Fra egnen vest for Horsens (Tørring–Uldum–Løsning) går et bredt bælte med navneendelser på -inge og -um mod nord. Østgrænsen tangerer Århus, medens vestgrænsen går over Silkeborg til Viborg. I trekanten mellem Viborg, Randers og Hobro, hvor landet er gennemfuret af smeltevandsdale, når vore ældste landsbynavne deres største tæthed. Men der er udløbere på begge sider af Randers fjord og i Østhimmerland i en tynd stribe langs Lille Vildmose.

I de øvrige dele af Østjylland er navneendelser på -inge og -um sjældnere; til gengæld dominerer navneformer fra jernalderens senere århundreder og middelalderen (-lev, -by, -sted, -torp, -rød, -bøl). Mange af disse egne har indtil den seneste tid været meget rige på skov, som f. eks. Kolding–Vejle-egnen, Bjærgø herred, det vestlige Djursland og Østhimmerland. I bebyggelsesgeografisk henseende falder Østjylland således i flere undergrupper. Man må heller ikke vente, at landsdelen danner nogen bygningsgeografisk enhed, selv om visse hovedtræk skiller den ud fra de øvrige jyske områder. Det vil være naturligt først at se på gårdsplanen i forhold til udskiftnings- og udflytningsformerne.

Syd for Løjtland ved Åbenrå ligger et overgangsområde, hvor uregelmæssige gårdsanlæg er i overvægt, medens de firlængede gårde dominerer nordpå til Limfjorden. En trelænget, sammenbygget type, hvor indhus (stuehus) og stald ligger i midten med to sidefløje mod landsbygaden, har været ret almindelig og kan endnu træffes i Frøslev ved Padborg. Denne form er også overvejende i egnen omkring Tinglev (Bajstrup, Gårdby, Eggebæk, Lautrup og Bolderslev), og den optræder som blandingsfænomen vidt omkring i Sønderjylland.

Udskiftningen er i Sønderjylland i reglen dårligere udført end i det øvrige land. Gårdene er for en stor del blevet liggende i landsbyerne, og jorden er ved handel og arv blevet stærkt udparcelleret. En gårdejer har undertiden sin jord liggende på op til en snes forskellige steder. I kongeriget gennemførtes udskiftningen af fællesskabet ved regeringsforordninger i slutningen af 1700-årene. I Sønderjylland var udskiftningen allerede i gang i 1500–1600-årene, idet man efterhånden indhegnede de marker, som udløstes af fællesdriften. I det store og hele var udskiftningen afsluttet o. 1750. Denne tidlige og meget spredte udskiftning

De sorte felter viser tilliggenderne til en enkelt gård i Frøslev ved Padborg i 1875. Udskiftningen var så dårligt udført, at der var 7 km fra gården til den fjerneste jordlod. (Reproduceret med tilladelse fra Geodætisk Institut.)

er en væsentlig årsag til den dårlige jordfordeling, hvis følger har generet det sønderjyske landbrug helt frem til vor tid.

Medens man i Sønderjylland udskiftede jorden til hver gård i flere adskilte lodder og derved slap for at flytte gårdene ud af landsbyen, opnåede man længere nordpå den samme fordel uden at få jorden splittet, idet man benyttede den føromtalte stjerneudskiftning. Stjerneudskiftning forekommer næsten ikke syd for Vejle, og den bliver først almindelig i Tyrsting, Hjelslev, Hasle, Hads og V. Lisbjerg herreder og videre op ad Randers til. Nævnes kan byer som Dauding, Træden, Addit, Stilling, Fruering, Årslev, True, Hasle, Fensten og Saxild.

Bøndergårdene inden for det østjyske område er opført af meget forskellige materialer. De fleste bygninger fra forrige århundredes begyndelse er af bindingsværk, men murstenene vandt tidligt indpas, først i de skovfattige egne ind mod heden. I bindingsværksbygningerne er tavlene lerklinede eller udfyldt med vandret liggende egeplanker, de såkaldte egebuller.

Bulhuse kendes fra Sønderjyllands østegne og op til Feldballe præstegård på Djursland. De har haft større udbredelse før i tiden; men da der gik en hel lille egeskov til at bygge en bulgård op, og da egeskoven skulle bruges til vigtigere formål, f. eks. til hans majestæts orlogsflåde, blev der allerede under Christian

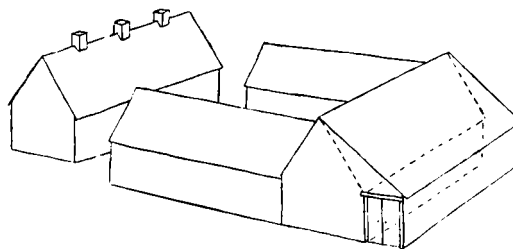
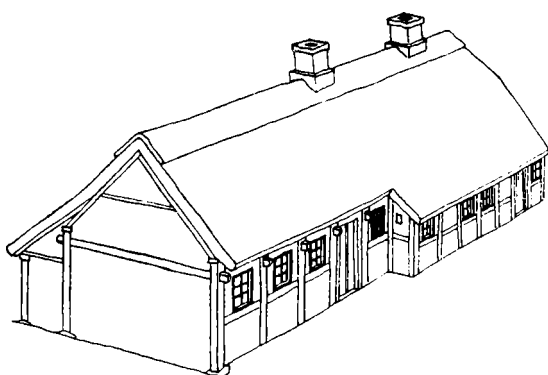
den Tredie udstedt forbud mod at bygge bulhuse. Forbudet blev naturligvis ikke overholdt af bønderne, men det har sikkert sammen med den tiltagende skovfattigdom virket hæmmende på bulhusbyggeriet.

Et andet forbud, som heller ikke blev overholdt, gjaldt jordgravning af huse-nes stolper. En jordgravet stolpe vil, specielt i en ydervæg, rådne meget hurtigt og kræve udskiftning, hvad der også sled unødigt på skoven. Derfor findes der allerede fra kong Hans' tid forbud mod jordgravning af husstolper. Den sidste bygning med jordgravede stolper forsvandt først i mellemkrigsårene. Det var en lade ved Ørreslev hovgård nær Horsens. Den havde naturligvis også bulvægge.

Det østjyske bindingsværk er rigt udformet. De fleste steder er tømmeret malet, sort, rødt, brunt eller endog grønt. Tavlene mellem tømmeret var lerklinet og kalket, ofte rødt eller gult. En hvid streg langs bindingsværkets konturer har været meget yndet og er et træk, der går lige tilbage til købstædernes renæssancehuse. Endelig findes der fra forrige århundrede gårde, hvor tavlene er udmuret med mursten.

Hvad stuehusenes inddeling angik, var forholdene også meget afvekslende fra syd til nord. På Sønderjyllands østkyst var stuehusene så brede, at de rummede to rækker stuer side om side. Op langs kysten af Lillebælt til et godt stykke nord for Århus var det almindeligt med en inddeling af stuehuset, der ganske svarede til fynboernes. Og endelig traf man fra Djursland og nordpå en inddeling, der lignede den bornholmske, men som vel at mærke var blevet til ud fra helt andre forudsætninger. Her fandt man også i mindre gårde et stuehus ganske indrettet som det sjællandske.

Som stuernes antal aftog nordpå, blev også deres møblering mere spartansk og gammeldags. På Slesvigs østkyst kunne man i de rige gårde finde et udstyr, der fuldt ud stod mål med det bedste og nyeste i købstæderne. Længere nordpå

Stuelænge i Vendsyssel. I tværsnittet ses til venstre et udskud, der løber langs husets bagside. Heri var alkover. Til højre er der udskud foran køkken og bryggers.

I det sydlige Thy kan man se bygninger med skæv tagprofil, idet gamle bygninger med tværloer er blevet foryngede og gjort til agerumslader ved tilføjelsen af en langlo på den udvendige side.

Egeskov, Østjylland.

I Østjylland findes farverigt bindingsværk. Tømmeret kan være grønt, brunt eller sort, tavlene kalket røde, hvide eller gule. Længs tømmeret kan der være trukket en hvid rand, der giver farvesamspillet en sjælden harmoni.

Colourful half-timbering can be found in East Jutland painted either green, brown or black with panels given a red, white or yellow wash. The timbers are sometimes outlined in white and this gives the colours unusual harmony.

Ostjütland liebt das vielfarbige Fachwerk: das Gerüst ist grün, braun oder schwarz gestrichen, die Felder sind rot, weiß oder gelb gekalkt. Längs der Ständer, Streben und Schrägen läuft nicht selten ein weißer Streifen, der das schöne Zusammenspiel der Farben noch hervorhebt.

kunne gårdene vel være rigt udstyret, men altid efter udpræget landlige traditioner. Og kom man endelig op til Himmerland, forsvandt velstanden de fleste steder og gav plads for en enkel fattigdom med mange gammeldags træk.

VENDSYSSEL OG LÆSØ

Vendsyssel er rig på oldtidsfund og gravhøje. Men den faste bebyggelse er tilsyneladende ret ung. Kun i vest er der forholdsvis mange gamle stednavne. Det er også her, man finder flest landsbyer. I Midt- og Østvendsyssel er der kun ganske enkelte landsbyer fra tiden forud for vikingetiden. Derimod er der en stor mængde torp-bebyggelser fra middelalderen og mange navne, der hentyder til skov. Og så vrimler det med gamle enkeltgårde. Det tyder på, at hovedparten af Vendsyssel ligesom Læsø o. år 1000 har været skovklædt. De mange torper og enkeltgårde er da opstået i rydninger i skovene. Og det urolige og bakkede terræn har fremmet tendensen til enkeltbebyggelse.

I Vendsyssel er der helt op til vor tid bevaret mange fortidslevn i byggeskikkene. Her har man haft eenlængede gårde og gårde, der kun bestod af to længer, liggende parallelt over for hinanden med gavlene mod øst og vest, solret, ganske som oldtidshusene. Ofte var der et udskud, d. v. s. en lav, smal tilbygning langs husets bagside, til tider også langs forsiden, og kun væggen omkring stuehusvinduerne gik da fri. I Vendsyssel, Hanherrederne, Thy og på Mors synes disse udskudsbygninger at have været de fremherskende i ældre tid, og i deres byggeform er der meget, der drager tanker hen på de tomter, som arkæologerne fremdrager af jernalderens huse med tagbærende stolper i to rækker inden for ydervæggene. Udskudsvæggene kunne svare til jernalderhusenes ydervægge, og udskudshusenes indre vægge og højremstolper til jernalderhusenes tagbærende stolper.

Også andre gamle træk kendes fra Vendsyssel. Her lå lige til 1908 Danmarks sidste skorstensløse hus, hvor røgen trak ud gennem et hul, en lyre, midt i taget. Sådanne lyrer findes der talrige spor af på Læsø, hvor tagene er tækket ikke med strå og halm, der skal udskiftes efter 30–40 års forløb, men med tonsvis af tang, der kan ligge i århundreder.

Tangtagene har bevaret bygningerne, så man herovre kan studere gårdenes udvikling som ingen andre steder i vort land. Blev et stuehus for gammelt, rev man det ikke ned, men deklasserede det til udhus. Sank det omsider sammen af ælde, ryddede man kun ugerne tomten. Man benyttede snarere de fag, der endnu var tag over, som opbevaringssted for gammelt skrammel. Endnu den dag i dag kan man på Læsø træffe delvist sammensunkne udhuse. Engang har samme flegma-

tiske indstilling vel været videre udbredt. De senere års arkæologiske undersøgelser vidner i hvert fald om, at man også øst for Storebælt kun foretog en meget nødtørftig udjævning af de gamle tomter, inden man opførte nye huse på stedet.

DET VESTLIGE LIMFJORDSOMRÅDE

Limfjorden har alle dage med sit utal af vige og sunde virket samlende på de tilgrænsende landskaber. Derfor er der et tydeligt slægtskab mellem Hanherrederne, Thy, Mors, Salling og Lemvigegnen i bygningskultur. Også landskabeligt er disse egne fem alen af eet stykke – alle født af den sidste istid.

I den yngre stenalder og ældre del af bronzealderen hørte denne landsdel til de tættest befolkede og rigeste egne inden for det gamle danske område. Ikke mindst guldfundene vidner om dette. I jernalderen overtog Himmerland rimeligvis føringen. Men medens de ældre jernalderbygder i Himmerland atter i vid udstrækning blev opgivet, vidner stednavnene i de vestlige Limfjordsegne om, at en stor del af de landsbyer, der her grundlagdes i århundrederne omkring Kristi fødsel, fik lov til at fortsætte deres tilværelse til den dag i dag. Senere suppleredes de med andre byer, og navnlig Lemvigegnen fik også en stor mængde enkeltgårde, hvis navne ofte er afledt af fordums skove på stedet.

I Thy, i Hanherrederne og på Mors var udskudsbygningerne dominerende som i Vendsyssel, og også her var eenlængede gårde og parallelbyggede gårde almindelige i ældre tid. Kom man derimod syd for Limfjorden til Salling, ind mod Viborg og ud til havet, helt ned til Holmslands Klit, kom et helt andet gammeldags træk ind i billedet. Her fandtes ligesom på Fyn sulebyggede gårde, men i en egen udformning, hvor i udhuse hveranden sule godt nok var en højsule, men hvor den anden halvdel var det, jyderne kalder stritsuler, d. v. s. to bjælker, der skrånede sammen foroven som et omvendt V. Måske var disse stritsuler en ren nødforanstaltning, fordi man her i den træfattige egn ikke har kunnet skaffe svært tømmer nok til ene at understøtte tagåsen med højsuler, måske er stritsulerne at betragte som en konstruktiv forbedring. Arkæologerne har endnu ikke kunnet bidrage med oplysninger til stritsulernes historie. Endnu den dag i dag kan man finde enkelte bygninger med suler i disse egne.

Egnens træfattighed har gjort, at grundmurede huse allerede tidligt kom i brug. De ældre gårde af denne type er i reglen firlængede, og laderne er forsynet med to tværporte, over hvilke taget er hævet. Undertiden har man navnlig i Thy i nyere tid lagt en langlo langs den udvendige side af sådan en gammel lade. Tagets tværsnit er derved blevet skævt, og længen er forvandlet til en agerumlade. De nyere gårde er alle forsynet med agerumlader, hvis langlo gerne ligger i den side, der vender mod gårdspladsen.

Jylland. Ved Jens Hoff's gård i Arnborg sogn syd for Herning fandtes endnu i 1927 en fritliggende bagerovn. Selve ovnen er skjult i højen til venstre. Foran dens munding er rejst et skjul, et spændhus tækket med fladtørvt.

MIDTJYSKE HEDEEGNE

Bebyggelsen i de midtjyske hedeegne er af stærkt varierende alder. Den gamle bosættelse grupperede sig fortrinsvis omkring åerne med de livsvigtige engstrækninger. Først i de sidste par menneskealdre har man ved hjælp af plantning og kunstgødning på sandjorderne gjort sig uafhængig af enghøet, og i den seneste tid er man kommet ind på at afvande selve engene og tage dem under kultur.

Det største sammenhængende bebyggelsesområde, som efter stednavnene at dømme stammer fra den ældre jernalder eller de første par hundrede år derefter, ligger som en ellipse på Skovbjerg bakkeø mellem Holstebro og Herning. Den omfatter Felding, Vinding, Revning, Avlum, Ljørring, Rødding, Timring, Nøvling, Sinding, Bording(gårde), Tjørring, Gesum(gård), Bassum(gårde), Holing, Herning og Hammerum. Flere af disse navne stammer utvivlsomt fra gamle landsbyer, således er Sinding vel engang i middelalderen blevet samlet til herregården Sindinggård, medens landsbyen er flyttet lidt mod sydøst under navnet Nyby. Det skulle være muligt ad arkæologisk vej at finde de gamle gårdtomter i disse byer.

En anden stor jernalderbygd lå på den forholdsvis frugtbare jord nord for Skern: Ånum, Bølling, Sædding, Hanning, Leding, Tanning, Stavning, Lem (Læem), Bolling, Velling. Bygden på Ådum bakkeø mellem Skern og Varde er mere spredt og har kun fostret en enkelt kirkeby.

En større, men noget spredt bygd strækker sig fra egnen nord for Esbjerg over Gørding, Bramminge, Sneum sydpå ned mod Løgumkloster, idet den mod vest støder til kysten og mod øst og syd begrænses af byerne Føvling, Hjerting, Rødding, Gram, Arnum, Hønning, Kløjning, Tevring. På hedefladerne og i Vesthimmerland er der længere mellem disse gamle stednavne. For Vesthimmerlands vedkommende ligger det nær at sætte denne mangel i forbindelse med de talrige forekomster af forladte agre og opgivne landsbyer, som man netop i særlig stort tal har fundet i denne landsdel.

Det er ikke mange bindingsværksgårde, der er bevaret til nutiden i de midtjyske hedeegne. Men for blot et par menneskealder siden var de ikke sjældne. Stolperne står i reglen ikke på fodtømmer, men på syldsten, og ofte finder man foroven ved hjørnestolpen to korte skråbånd mellem stolpe og rem. Undertiden finder man såvel løsholt som over- og underdøkke mellem fagstolperne. Men fyldtømmeret kan også helt mangle, hvor det har været småt med træ. Gavlene var altid afvalmede. Hyppigt var der kun een skorsten; men det skyldtes ikke som på Sjælland en sammentrækning af alle ildsteder; grunden var den, at bagerovnen lå helt uden for gården, enten i et lille bagehus eller også bare nedgravet i jorden og dækket med fladtørsv.

Sådanne fritliggende bagerovne var almindelige fra Alheden og helt ned gennem Jylland til Lüneburger Heide i Nordvesttyskland. En bondekone fra Oxbøl vest for Varde fortæller, at det i hendes barndom kunne hændes, at en af naboernes bagerovne gik op i luer. Der var rejst et lille tag ovenover, og det kunne der let gå ild i. Selve ovnen behøvede ikke derfor at blive ødelagt. I hedeegnene havde man også spændhuse, der bestod af spær rejst på jorden og tækket med lyng. Sådanne huse var billige at bygge og kunne gøre god fyldest som vognskjul, hønseshus, tørvehus og lignende.

I tiden efter 1850 tog man for alvor fat på at bygge grundmurede huse. Derfor stammer så mange gamle stuelænger fra 1860–70erne. Stenene brændte man selv i en primitiv teglovn, gravet ned i en lyngbakke. Brændselet var klyne fra moserne, og man brændte gerne to ovnfulde á 3000–5000 sten om året de sidste par år, før man skulle bygge. Ville ovnen ikke trække, sendte man et skud løst krudt ind ad ovnmundingerne. Når man havde brændt en otte dages tid, skulle der brændes blank. Det vidste ungdommen i vid omkreds; thi den aften stævnedes man til teglovnssjov med spil og dans for at holde teglbrænderen vågen. Ved den lejlighed kunne der jo også nok blive et karestepar ud af det.

VESTKYSTEN TIL TØNDER

Den typiske vestkystgård er en grundmuret, sammenbygget, firlænget blok med stuehus mod syd, stald i vest, lade mod nord og portlænge i øst. Stuehusets indgangsdøre sidder ikke på gårdsiden, men vender ud mod syd. Møddingen ligger ikke på gårdspladsen, men uden for gården mod vest. Tilkørslen til laden sker ikke fra gårdspladsen, men gennem porte på dens yderside. Hele gården er så at sige udadvendt. Skal man fra stuehuset ud i stalden, går man ikke som almindeligt på øerne og andre steder i Jylland over gårdspladsen, men gennem en indvendig dør lige ud i stalden uden at komme udendørs.

Jo længere man kommer sydpå, des mere dominerende bliver disse fremmedartede træk. På Tønderegnet kan gårdspladsen svinde ind til en indelukket firkant ikke større end et stuegulv, hvortil der hverken fører dør eller port, men kun en lille lem. Herude har man et svin gående, eller fårene i strenge vinterdage. Kostalden er hernede trukket over i stuelængens forlængelse, til gengæld kan bryggerset være løsrevet fra sin kendte plads ved køkkenet og lagt over i den del af østlængen, der støder op til stuehuset. Det er alt sammen træk, der synes at være kommet langs kysten fra Friesland og det frisiske kulturområde. Bindingsværksgårdene er forsvundet fra vestkysten for over hundrede år siden, idet grundmurede bygninger vandt indpas sydfra i tiden o. 1700.

Vestkystgården opfattes trods sin frisiske påvirkning ikke som noget fremmedartet i vor kultur. Vi har fra vikingetiden til op mod vore dage haft forbindelse med frisere og hollændere, modtaget impulser fra dem, og det gælder ikke mindst Vestjylland, hvorfra unge piger i fordums tid tog plads i huset i Amsterdam, medens de unge karle for til søs med hollandske skippere eller lærte studedefning og kreaturhandel i Ditmarsken.

Ved gennemgang af billederne vil man opdage, at den danske bondegård som een type ikke eksisterer. Variationerne er langt større, end man troede. Men alligevel adskiller vore bøndergårde sig tydeligt fra naboerne både mod syd og nord. Hos os er der plads nok i bredden. Vore byggetomter på landet er rummelige nok til, at vi kan nøjes med eenetages huse. Alle længer er omtrent af samme rejsning. Også i den henseende passer de godt ind i et landskab, der ikke kan opvise noget mere himmelstræbende end grønne banker og skovklædte skrænter. Som børn, der ligger udstrakt på maven, klamrer gårde og huse sig til det lave, bølgeformede land. Det mærkes på mange måder, at der er højt til himmelhvælvingen i Danmark.

ENGLISH SUMMARY

In this book old Danish farmhouses are described both in words and pictures. The farms are those which were built during the period 1750–1850, and which are now the oldest extant in Denmark.

Some of the best are to be found in our open-air museums, any later constructional additions have been removed and they are equipped with furniture and utensils from the period. The visitor gets a vivid impression of the way of life of the Danish farmer during the past two centuries.

One can also visit the old buildings scattered in the villages, but these of course have all undergone changes to some extent, as they are still inhabited. One has a new roof, another modern windows and the outside of a third has a new colour wash. Nevertheless much of the past is still preserved, and anyone touring the Danish countryside receives a good impression of the ever-changing building traditions of each area.

The common feature of all old Danish farms and farm buildings from this period is that they have only one storey, two storeyed rural buildings were not constructed at this time. All the buildings are long and narrow, in most cases the rooms within stretch through the width of the house with no longitudinal partitions. Only in the dwelling house itself two rooms sometimes occur, which are next door to each other in the width of the house; this is especially evident in the southern part of the country.

Almost without exception, the farms consist of several buildings, and each building serves a particular purpose. In one is the living accommodation, a second is the byre and a third is the barn. On rare occasions the same building is used for two purposes, e. g. as a dwelling and a byre. Usually all the buildings of the farmstead are built as a square around a courtyard.

An outline of the building features of each area is as follows:

Bornholm is the island where the farmhouses are long. All the farm buildings are half-timbered with a plinth of rough boulders. The timbers are painted a dark colour or tarred. On many farms the areas of wall between the timbers are given a red wash, while on others they are whitewashed. The actual farm houses are among the most impressive in Denmark, both as regards size and furnishing.

Zealand has the oldest and simplest half-timbered farmsteads, the building traditions of which go back to before the Renaissance, remaining uninfluenced by the building methods current in the towns. The buildings are thatched and both timbers and walls are whitewashed. Only in coastal areas could the wall timbers be tarred. The dwelling houses were very simply divided: a scullery where

Kommandørgården, Rømø.

Langs Vestkysten findes gamle, grundmurede gårde. Teglstenene har bønderne selv brændt, og de er af meget forskellig kvalitet og beskaffenhed, hvad der giver et rigt nuanceret farvespil i murene.

Old red-brick farmhouses are found along the west coast of Jutland. The farmers fired their own bricks, and each brick differed from the next in quality and finish, giving a richly varied colour interplay to the walls.

Entlang der Westküste Jütlands stehen die alten. »massiv« gemauerten Bauernhöfe. Die Ziegel sind selbstgebrannt, im Aussehen stark wechselnd nach Werkstoff und Zubereitung, so daß die Hauswände ein farbenfrohes und dabei schön abgetontes Bild geben.

food was prepared. A large open chimney-piece where the farmer's wife stood when cooking. A living-room which was used for eating, sleeping and chores – the only room which could be heated. A large room which was used on festive occasions but which otherwise served as a storeroom.

Lolland and Falster. On these two islands only a few old farms are preserved, owing to the total change in local agriculture during the past century. The old farms are half-timbered, sometimes whitewashed, sometimes with painted timbers and the areas between coloured. Both the living accommodation and byre are in the same wing, almost certainly an influence from Germany on the other side of the Baltic.

Funen possesses more old farms than any other part of Denmark. In appearance they reflect the half-timbered style of town Renaissance, but their structure sometimes conceals central roof-bearing posts inside the house, a feature which can be traced back to prehistoric times, and which in modern Denmark is only found in the west of Funen and north-west Jutland. The actual dwelling houses have more rooms than those on Zealand and they have had two chimneys from an early date, an indication that more rooms could be heated.

Jutland consists culturally speaking of several different areas. Along the east coast from the frontier up to the Lime Fjord half-timbering was once common. The dwelling house had plenty of rooms, in the south even more than on the island of Funen. All the farms had two chimneys. The richest farms both as regards land and quality of the interior were those in the south near the frontier, the poorest were in the north near the Lime Fjord. North of the fjord the remains of very ancient farms have been found, consisting of two houses built parallel to each other. In the rest of Denmark two buildings like this would have been situated at right-angles to each other. Buildings are known in this area which are not half-timbered but built with an aisled construction. A feature which hints at a prehistoric origin in the same way as the central post construction on Funen. On the island of Læsø in the Kattegat, century-old buildings thatched with seaweed can still be found. In central Jutland vast areas of heath stretched from the north southwards, and building customs were marked by the lack of timber and the poverty of the inhabitants. Roofs were thatched with heather instead of straw, and the wattle and daub walls were protected against the bleak winter weather by piles of turfs. The countryside along the North Sea coast is typified by red brick farmhouses. Bricks were fired in the south of the country as early as in the 16th century because the woods had been stripped and all timber had to be imported. Building in brick gradually spread in the course of the following centuries, up along the coast and inland to the heath districts. The farms of west Jutland with their beautiful dark red walls and bleached grey thatch are among the most beautiful buildings in the folk culture of Denmark.

DEUTSCHES RESÜMEE

Das Buch gibt eine Beschreibung alter dänischer Bauernhöfe in Text und Bildern. Es dreht sich um Höfe aus der Zeit 1750–1850, die ältesten, die in Dänemark bewahrt sind.

Sie sind z. T. in den Freilichtmuseen wieder aufgebaut worden, gereinigt von späteren Erweiterungen und ausgestattet mit Möbeln und Hausgerät aus der Zeit, in der sie errichtet wurden.

Man kann solche alten Höfe auch noch vielfach an ihrem ursprünglichen Platz anfinden, natürlich mehr oder weniger umgebaut, da sie noch immer bewohnt werden. Hier haben sie ein neues Dach bekommen, dort moderne Fenster, wieder andere zeigen nicht mehr die alten Farben. Aber trotzdem ist auch in den Dörfern noch viel Bodenständiges bewahrt, so dass selbst der Feriengast, der unser Land mit Rad oder Wagen durchstreift, mit Interesse bemerken wird, wie stark der Baustil wechseln kann.

Alle alten Wohnbauten auf dem Lande sind in Dänemark einstöckig; zweigeschossige Häuser baute man dort nicht bei uns in der behandelten Zeit. Alle Gebäude sind lang und schmal, und meistens erstrecken sich die Räume durch den ganzen Bau von der einen Schmalseite zur andern; Zwischenwände in der Längsrichtung finden sich nicht, nur das Wohnhaus ist manchmal zu zwei Stuben nebeneinander quergeteilt an der »oberen« Schmalseite, besonders im südlichen Teil des Landes.

Fast überall bestehen die Höfe aus mehreren getrennten Gebäuden, jedes zu seinem besonderen Zweck. Das eine dient als Wohnhaus, in dem anderen liegen die Stallungen, in einem dritten Diele (Tenne) und Scheune. Nur selten findet man auf den Höfen das Einheitshaus, das Wohn- und Wirtschaftsräume zugleich birgt. Sonst bilden alle Bauten zusammen ein Viereck um den Hofplatz herum.

Die einzelnen Landesteile bieten im grossen ganzen folgendes Bild:

Bornholm ist die Insel mit dem langen Wohnhaus. Alle Bauten sind in Fachwerk aufgeführt, der Sockel besteht aus Feldsteinen. Das Holzwerk der Wände ist dunkelgemalt oder geteert, die Felder sind auf manchen Höfen rotgekälkt, auf anderen geweißt.

Seeland kann auf den Höfen die ältesten und prunklosesten Fachwerkbauten des Landes aufweisen. Sie führen bis in die Zeit vor der Renaissance zurück und sind rundweg unbeeinflusst von dem Zimmerhandwerk der Städte. Die Dächer sind strohgedeckt und die Wände weissgetüncht. Nur an den Küsten teerte man das Holzwerk wohl auch. Das Wohnhaus was sehr einfach gehalten: da gab es vor allem die Herd-Ofenstube (die ostdeutsche »schwarze Küche«), in der man

arbeitete, ass und schlief, der einzige Raum, der beheizt werden konnte. Auf dem Herdplatz unter dem grossen, offenen Kamin, wo alles gekocht wurde, stand bei der Zubereitung die »Hausmutter«.

Die »grosse Stube« wurde nur an Festen in Brauch genommen; für gewöhnlich diente sie als eine Art Abstell- und Speicherraum.

Laaland und Falster. Hier sind nur wenige alte Höfe bewahrt geblieben, da die Landwirtschaft in den letzten hundert Jahren ihren Charakter gänzlich geändert hat. Was sich davon noch findet, sind Fachwerkbauten. Auf diesen Inseln liegen Wohnräume und Stallungen im gleichen Flügel, sicher unter dem Einfluss Deutschlands jenseits der Ostsee.

Fünen kann heute mehr bewahrte alte Höfe aufweisen als jeder andere Teil des Landes. Das äussere Bild ist geprägt vom Stil des Fachwerkbaus der Renaissance, aber im Innern kann sich oft eine Bauweise verstecken, die auf die ältesten Zeiten zurückgeht und sich auf dänischem Boden nur noch hier im Westen der Insel findet und im nordwestlichen Jütland: der Balken des Dachfirstes ruht auf »Säulen«, die in einer Reihe mitten auf der Längsachse des Hausraumes stehen. Das Wohnhaus hat mehr Stuben als das seeländische und schon in der älteren Zeit zwei Schornsteine: es war also möglich, mehrere Räume zu heizen!

Jütland gehört mehreren, untereinander verschiedenen Kulturgebieten an. Längst der *Ostküste* von der Grenze bis zum Limfjord herrscht das Fachwerk vor. Auch hier ist das Langhaus in eine Reihe Zimmer aufgeteilt, im Süden noch öfter als auf Fünen, und alle Höfe haben zwei Schornsteine. Die reichste Ausstattung hatten die wohlhabenden Höfe nahe der Grenze, die ärmlichste die im Norden am Limfjord. Nördlich des Limfjords finden sich übrigens Überbleibsel einer sehr alten Zeit. Da gab es »Parallel-Höfe«, Höfe, deren zwei Häuser in der gleichen Richtung nebeneinander aufgeführt sind, wo man sie in den anderen Landesteilen in einem Winkel hätte zusammenstossen lassen.

Auf der Insel Lässö im Kattegatt stehen noch jahrhundertealte, mit Tang gedeckte Häuser.

Mitteljütland hatte früher weitgestreckte Heidegebiete, wo Holzmangel und Armut die Bewohner dazu zwang, für die Dächer statt Stroh zu verwenden, was die karge Heide bot, und die lehmverstrichenen Aussenwände zum Schutz gegen das barsche Winterwetter mit aufgestapelten Torfklötzen abzudecken.

An der *Westküste* ist das Land gekennzeichnet durch die vielen Backsteinbauten. Schon im 16. Jahrhundert begann man im südlichen Teil des Landes Ziegel zu brennen, weil die Wälder abgeholzt waren und alles Fachwerkmaterial eingeführt werden musste. In der Folgezeit wanderte die Backsteintechnik der Küste entlang nordwärts und in die Heidestrecken ein. Die westjütischen Höfe gehören mit ihrem schmucken, tiefroten Mauerwerk und den gelbgrauen Strohdächern zu den schönsten der dänischen Bauernkultur.

Bornholm. »Gamlevældegård« i Øster Larsker.

De gamle bornholmske gårde må regnes blandt de smukkeste i Danmark. Stuehuset ligger ofte højt hævet på en kampestenssokkel, og i den ende af huset, der ligger højest på grunden, og hvorfra der er den videste udsigt, ligger øverstestuen, »salen«. De rette, tjærede brædegavle med en vindfløj eller en udskåret træstang, en »husbrand«, øverst oppe er i nutiden et særkende for Bornholm.

The old farms on the island of Bornholm are among the finest in Denmark. The farmhouse is usually raised on a plinth of boulders, and the steep gables with a weather-vane or carved wooden projection at the top are characteristic for this island.

Die alten Höfe auf Bornholm können zu den schönsten des ganzen Landes gerechnet werden. Das Wohnhaus liegt meist erhöht auf einem Feldsteinsokkel, und die hohen Giebel mit ihrer Wetterfahne oder der geschnitzten »Brandstange« (früher einfach »Brand« genannt) hoch über der Spitze sind charakteristisch für Bornholm.

Børnholm. »Melstedgård« i Øster Larsker.

Lige så anelige, som de bornholmske stuehuse var i det ydre, lige så rummelige og velmøblerede var de i det indre. De bornholmske bønder var i 1600- og 1700-årene mere frie og mere velstående end deres standsfæller i det øvrige land. – Bag facadens vinduer ligger fra bryggerstrappen, der skimtes til venstre i billedet, først en dagligstue, »lillestuen«, derefter en pæn stue, »storstuen«, så en mellemstue, »melsalen« med forstue og dør til gårdspladsen og endelig øverstestuen, »salen«.

The Bornholm farmhouses were as impressive inside as out, with large well-furnished interiors. The farmers of Bornholm were more prosperous and independent during the 17th and 18th centuries than their counterparts in the rest of Denmark.

So stattlich, wie die bornholmschen Wohnbauten im Äußeren waren, so geräumig und gut eingerichtet waren sie auch im Innern. Die Bauern auf Bornholm waren im 17. und 18. Jh. wohlhabender und freier als die im übrigen Dänemark.

Bornholm. »Bartelegård« i Ibsker.

Brøndkarmen ved vippebrønden midt på gårdspladsen er af Neksøsandsten. Samme materiale brugtes på Østbornholm til brolægning af gårdspladsen og til vægfylning mellem bindingsværkets stolper. Ellers var væggene lerklinede og rød- eller hvidkalkede, medens bindingsværkets tømmer var sort ligesom udhusdøre og gavle. Tagene var i forrige århundrede altid tækket med tagrør eller halm.

The well-curb is of sandstone. In some parts of the island sandstone is also used as cobbles or for walls. The more usual form of building was with wattle and daub which was given a red or white wash, while the timbers were tarred black. The roofs were thatched with straw or reeds.

Der Brunnenrand ist aus Sandstein, der in manchen Teilen der Insel auch für Pflaster und Straßenbau verwandt wurde. Die Wände der Häuser waren im allgemeinen lehmverstrichen und geweißt oder rotgekälkt, das Holzwerk schwarz geteert, die Dächer mit Stroh oder Ried gedeckt.

Bornholm. »Tornebygård« i Klemensker.

Særegen for Bornholm er det lille fritliggende udhus midt på gårdspladsen, som her ses til venstre i billedet. Det kaldes »gårdkonen«, og det kunne rumme karlekammer, vognport eller svinesti. Stuehuset til højre har en lav tilbygning, en »hodda«, ud i gården, der giver større bredde til dagligstuen. Denne udbygning er typisk for stuehuse, der er opført i 1800-årene.

The little, detached outhouse in the middle of the farmyard is peculiar to Bornholm, and can be seen to the left of the picture. It could be used as a room for the farm-hands, as a wagonshed or a pigsty. The addition to the farmhouse itself is to give extra space in the living-room and is typical for the period.

Den kleinen Schuppen links im Bilde, der frei mitten auf dem Hofplatz liegt, findet man gern auf Bornholm, ebenso wie den Anbau zum Wohnteil rechts, der dem Wohnraum eine größere Breite gibt.

Nordsjælland. Høsterkøb i Birkerød sogn.

De gamle sjællandske gårde var af bindingsværk med lerklinede vægge ganske som de bornholmske, men på Sjælland var både bindingsværk og lerklining hvidkalket. Det hørte til de faste forårsarbejder at kline op, hvad der var faldet ned af væggene i vinterens løb, og derefter at hvidkalke alle længerne. Det skulle ske inden pinse, og det var kvindernes arbejde.

The farms on the island of Zealand were half-timbered with wattle and daub walls and white-washed. Each spring the houses had to be redaubed and whitewashed, this task fell to the women and had to be completed by Whitsun.

Die Höfe auf Seeland zeigen Fachwerk mit lehmverstrichenen Feldern (»Gefache«) wie die auf Bornholm, nur weißte man auf Seeland Holzwerk und Gefache gleichmäßig. In jedem Frühjahr mußte die Lehm-packung ausgebessert und der ganze Bau frisch geweißt werden – das war die Arbeit der Frauen, und sie mußte zum Pfingstfest abgeschlossen sein.

Nordsjælland. Freerslev Hegn i Nørre Herlev sogn.

Midt på den sjællandske bondes gårdsplads stod ofte en havrebod, d.v.s. et stænge, båret af fire jordgravede stolper. Oven på stænget havde bonden den utærskede havre liggende, som hestene skulle have i vinterens løb. Her var den nogenlunde i fred for musene. Under stænget var der et bekvemt skjul for redskaber og vogne.

In Zealand there was often a simple structure in the middle of the farmyard for storing fodder for the horses, the space beneath was used for keeping wagons and implements.

Mitten auf dem Hofplatz lag auf Seeland oft eine »Haferbude« (havrebod), d. h. ein Garbenboden auf vier Pfosten, auf dem ungedroschener Hafer für die Pferde gelagert wurde. Unter dem Boden stellte man Wagen und landwirtschaftliches Gerät ab.

Nordsjælland. Tisvilde by i Tibirke sogn.

»Fogedgården« i Tisvilde blev fra dens opførelse og til dens ødelæggelse regnet for Nordsjællands smukkeste bondegård. Den var opført i årene 1758–68 og var, både hvad størrelse og byggemåde angik, usædvanlig for sin tid. Bindingsværket var af svært egetømmer, stolperne var rejst i fodrem, og alt ydertømmeret var tjæret. Det sidste brugtes på Sjælland kun i søfarts- og fiskerbyer. »Fogedgården« brændte i efteråret 1958, 200 år efter dens opførelse, og herved blev Nordsjælland et værdifuldt fortidsminde fattigere.

“Fogedgården” was built in 1758–68. It is both larger and better built than the other farms in the area from this period. The timbers are tarred, a custom in Zealand only practiced in fishing villages and harbour towns.

Der »Fogedgård« (Schulzenhof) in Tisvilde ist in den Jahren 1758–68 aufgeführt worden, größer und gediegener als die anderen Höfe Nordseelands in dieser Zeit. Das Holzwerk ist geteert, was dort sonst nur in den Hafen- und Fischerstädtchen üblich war.

Nordsjælland. Store Lyngby i Lille Lyngby sogn.

Medens bøndernes gårde på Sjælland gerne var tre- eller firlængede, var husmandsstederne ofte eenlængede, og i deres indretning mindede de om jernalderens bondegårde med bolig i den ene ende og stald i den anden. – Dette hus har en eneste stue, hvortil kommer et køkkenfag med en stor, åben skorsten ud for indgangsdøren og bag dette et meget beskedent bryggers eller »stegers«, som det hedder på Sjælland.

Farmsteads in Zealand usually had 3 or 4 wings. Smallholdings, on the other hand, commonly had a single building, with living accommodation at one end and byre in the other: a characteristic reminiscent of the peasant farm of Iron Age Denmark.

Die Höfe der Großbauern Seelands waren meist drei- oder vierflügelig, während die Anwesen der Kätnerstellen (husmands-steder) oft nur aus einem Gebäude bestanden (Einheitshaus) und in ihrem Aufbau an die Bauernhöfe der dänischen Eisenzeit erinnern: Wohnteil an der einen Seite des Baus und Stallungen an der anderen.

Nordsjælland. Lundtofte ved Kongens Lyngby.

»Egegården« ligger umiddelbart syd for Ørholm. Den er udflyttet fra Lundtofte. Skønt denne by ikke var stjerneudskiftet, blev dog kun to af dens gårde flyttet ud på marken. Resten blev liggende på deres gamle plads inde i landsbyen. – Bygningerne her stammer til dels fra udflytningen. De høje, opmurede gavle med de små, skrå tagflader foroven er dog næppe ældre end 1850erne.

This farm was rebuilt in the fields outside the village when the enclosure reform was introduced in Lundtofte. Presumably part of the buildings date from this time, but the two gables in the foreground are not any earlier than 1850.

Dieser Hof war ins freie Feld verlegt worden, als die »Verkoppelung« (Flurbereinigung) auch für das Dorf Lundtofte durchgeführt wurde (um 1800). Ein Teil der Bauten stammt vermutlich aus dieser Zeit, während die beiden Giebel im Vordergrund kaum älter als 1850 sind.

Amager. Store Magleby.

Hollænderbyernes bønder har altid haft deres egne skikke, afvigende fra bøndernes i resten af Københavns amt. Det gælder også, hvad gårdenes byggemåde angik. Bindingsværket var tjæret, de hvidkalkede vægge inddelt i tre felter eller tavl over hinanden af to rækker vandrette sidebånd, således som det ses på gadelængen her. Derimod havde gavlene kun et sidebånd og ingen midterstolper. De var kun delt i to store aflange tavl. Stuelængen på dette billede er bygget af teglsten og næppe 100 år gammel.

The farmers in Store Magleby are of Dutch descent, and until very recently their customs differed from those in the neighbouring villages. Certain features of the farm buildings are without parallel in the adjacent districts of Zealand.

Die Bewohner von Store Magleby sind Nachkommen holländischer Bauern, die im 16. Jahrh. ins Land gerufen wurden, aber bis in die neueste Zeit ihr altes Brauchtum bewahrten, das von dem der Nachbardörfer abstach. Das zeigt sich auch im Baustil, der sonst auf Seeland unbekannt ist.

Amager. Tårnby.

»Burgbygård« lå i Tårnby, der ikke hørte med til hollænderbyerne. Men også her var bønderne velstående. De havde kun kort vej at køre deres produkter for at nå de altid umættelige torve i København. Velstanden ses i de store, velbyggede længer, der har en for bøndergårde ganske usædvanlig væghøjde. Bindingsværket er af den almindelige nordsjællandske type med bjælkerne skåret sammen med stolperne, således at bjælkehovederne har bjælkernes fulde dimension.

The farmers on the island of Amager supplied dairy products and vegetables to Copenhagen, and became prosperous in consequence – evident from the large, well-built farmhouses. This farm is outside the Dutch area and is a typical North Zealand building.

Die Bauern auf Amager lieferten ihre Erzeugnisse und besonders ihre Gemüse nach Kopenhagen und erhoben sich zu großem Wohlstand. Davon erzählen ihre behäbigen, gut gebauten Höfe. Das Fachwerk des abgebildeten Hofes, der außerhalb der holländischen Siedlungen liegt, ist das allgemein übliche in Nordseeland.

Sjælland. Sankt Jørgensbjerg ved Roskilde.

Selv efter udskiftningen og gårdenes udflytning kunne der opstå trængsel om landsbygaden. På gadejorden blev der ofte opført lejehuse, ligesom der på de gamle gårdspladser kunne indrettes boliger for husmænd og håndværkere. Billedet er fra Skt. Jørgensbjerg eller »Bjerget«, som byen kaldtes i ældre tid. Det viser både håndværkerhuse og gårde og i tilgift eleverne fra den ene af byens to skoler. Byen var allerede i forrige århundrede præget af de mange arbejderhuse, hvis beboere tjente til føden i det nærliggende Roskilde.

Even after the enclosures reform, there was still over-crowding in the villages. Rented cottages tenanted by craftsmen and day-labourers filled the village scene, as shown in this picture of the village of St. Jørgensbjerg.

Längs der Dorfstraßen wuchsen oft Mietshäuser empor für die Handwerker und Tagelöhner, wie hier in St. Jörgensbjerg. Ein beträchtlicher Teil der Mieter hatte feste Arbeit in der nahegelegenen Stadt Roskilde.

Sjælland. Lejre ved Roskilde.

Lejre er ifølge sagnet de gamle danske kongers sæde. Deres kongshal skal have stået, hvor »Kongsgården« nu ligger. Langt mere beskedent henfører den stedlige tradition de nuværende bygninger til 1712, skønt det svære bindingsværk godt kunne tyde på en højere alder. De to prægtige træer på gårdspladsen foran stuehuset er »brandtræer«. De er plantet der for at beskytte gården mod ildsvåde.

Legend has it that Lejre was the first seat of kings in Denmark. The royal hall is said to have stood on the site of the farmhouse which is called "Kongsgården" (Kings' Farm), and which appears to have been built in 1712, although the half-timbering hints at an earlier date.

Lejre soll nach der Sage der älteste dänische Königssitz gewesen sein und die »Königshalle« dort gestanden haben, wo jetzt der oben abgebildete Hof steht. Er nennt sich »Königshof« (Kongsgård) und soll in seiner jetzigen Gestalt 1712 aufgeführt worden sein.

Sjælland. Lammefjorden mellem Holbæk og Nykøbing S.

I 1870erne inddæmmedes 3700 ha af Lammefjorden. Størstedelen udskiftedes i lodder på 11 ha, men det var vanskeligt at få folk til at flytte ud på den da øde fjordbund. Billedet her er taget så sent som i 1901 og viser nybyggerliv på fjorden. Husene er opført af græstørv. Det til højre med den fritstående skorsten er køkken. Det i baggrunden er stue og sovekammer. Huse af græstørv har været i brug i Danmark i alle tilfælde tilbage fra tiden omkring Kristi fødsel, og endnu i forrige århundrede kunne de træffes som bolig for fattigfolk i Jylland.

In the 1870's about 3700 hectares of the fjord was drained, and most of it sold in lots of 11 hectares, but it was difficult to get people to settle in the deserted, reclaimed area. The photograph shows the settlers' new life as late as in 1901. The houses are built of grass turfs.

In den siebziger Jahren des vorigen Jh. wurden 3700 ha des Lammefjords eingedämmt und das gewonnene Land durchweg in Anteilen von 11 ha verkauft, aber es hielt schwer, Käufer zu finden, die Lust hatten, in der öden Gegend zu siedeln. Unser Foto gibt ein Bild von dem Leben der Neusiedler so spät wie 1901. Die Hütten sind aus Soden (Stechtorfstücken) errichtet.

Nordvestsjælland. Eskildstrup i Ods herred.

Landsbyen Eskildstrup ligger en mils vej nord for Lammefjorden. Ved udskiftningen blev kun een af byens gårde flyttet ud, mens resten af jorden blev udskiftet i stjerneform mellem de tilbageværende. Billedet er fra en af de gårde, der blev tilbage i landsbyen. Stolperne i bindingsværket står direkte på grundstenene uden mellemliggende fodtømmer, og bjælkehovederne er tappet ud gennem stolperne. Det er begge dele gamle træk, der sammen med gårdens beliggenhed gør det sandsynligt, at stuehuset stammer fra 1700-årene.

Eskildstrup is situated about 7 km north of Lamme Fjord. Only one of the farms was moved out of the village at the enclosures reform—the remainder stayed in their old position. Judging from the way it is built and its situation, the farmhouse above must be 18th century.

Eskildstrup liegt etwa 7 km nördlich des Lammefjords. Bei der Verkoppelung wurde einer der Höfe verlegt. Die übrigen blieben – wie der hier abgebildete – auf ihrem alten Platz im Dorf. – Das Wohnhaus rechts muß nach Bauart und Lage aus dem 18. Jh. stammen.

Nordvestsjælland. Høve i Ods herred.

Gårdspladsen ses fra gadeporten mod tofteporten ud til marken. Gårdens bygninger er typisk sjællandske med de helt hvidkalkede vægge, med det skråstillede regnbrædt under stuehusets vinduer, der tjener til at holde regnen ude fra den lerklinede væg, og med den lave tilbygning, »luden«, på laden til højre. – På gårdspladsen er bonden og husmanden ved at spænde hestene for høstvognen, medens konen står og venter med høstforklæde og solhat på.

The farmyard seen from the gateway, looking towards the paddock gate. The farm buildings are typical Zealand examples with whitewashed walls. The horizontal plank under the farmhouse windows slopes slightly to drain rainwater away from the walls.

Dieser Hof ist typisch seeländisch. Die Wände sind ganz geweißt. Unter den Fenstern des Wohnhauses läuft waagrecht ein schräggestelltes Brett, das von der lehmverstrichenen Wand das Regenwasser fernhalten soll. Der Wagen auf dem Hofplatz ist ein altertümlicher Erntewagen.

Nordvestsjælland. Vollerup i Raklev sogn ved Kalundborg.

Den firlængede gård bag gadekæret ligger, som det før i tiden var almindeligt på Sjælland. Udlængerne vender ud mod gaden og stuehuset ind til haven. Når gadeporten om aftenen blev lukket, var al adgang til gården spærret; for de to små døre i udlængerne er nyere tilføjelser, og mod haven var der ingen eller få vinduer. – På denne gård er der tækket rundt om de sammenstødende hushjørner, således som man til tider brugte det i Nordvestsjælland. Ellers var rette gavle det almindelige på Sjælland.

The 4-winged Zealand farms usually stood with their outbuildings towards the village street and the living accommodation facing the garden. The only entrance to the farm was through the gateway from the village street. The sloping roof has a characteristic construction for north-west Zealand.

Der vierflügelige seeländische Hof wendete meist die Wirtschaftsgebäude zur Straße, während der Wohnbau zum Garten hin lag. War die Einfahrt zur Straße geschlossen, so war jeder Zugang zum Gehöft versperrt. Die schräg zusammengebauten Hausdächer sind für Nordseeland eigentümlich; auf dem übrigen Teil der Insel baute man die Giebel lotrecht wie auf Bornholm.

Nordvestsjælland. Kongstrup på Røsnæs.

Særegent for Røsnæsgårdene var, at stuehusets vinduer vendte bort fra gårdspladsen, ud mod haven. Kom man ind gennem gadeporten, måtte man se efter skorstenen på tagryggen for at finde ud af, hvor stuehuset var. Et andet specielt træk for Røsnæs var, at bindingsværkets stolper midtpå kun var forbundet med et sidebånd, der løb på væggen inderside. På ydersiden udgjorde derfor væggen mellem to stolper eet stort felt. Det var ikke delt i tavl som andre steder.

A peculiarity of the farms on Røsnæs was that the windows of the farmhouse faced away from the yard out towards the garden. The only indication of the dwelling house was given by the chimney astride the roof.

Die Höfe auf Røsnæs haben die Eigenart, daß die Fenster des Wohnteils nicht zum Hof hinaus liegen, sondern zum Garten. Kam man durch die Einfahrt hinein, mußte man erst nach dem Schornstein sehen, um herauszufinden, welcher der Wohnflügel war.

Samsø. Nordby sogn.

Den byggemåde, der i ældre tid anvendtes i gårdene på Samsø, er svagt beslægtet med den østjydske byggemåde, men slet ikke med den sjællandske. De gamle bygninger står på en solid syld af kampesten, stolperne er rejst i fodrem, bjælkerne er tappet gennem stolperne, og stolperne er forbundne med løsholter. I tavlene er indsat lodret fyldtømmer, dokker, fra fodrem til løsholt, og til tider også fra løsholt til tagrem. Alt tømmeret er tjæret, mens de klinede vægge er hvidtede.

The style of the old farms on the island of Samsø is closely related to the east Jutland tradition, but with no resemblance to that of west Zealand. The half-timbering is closer set on Samsø and tarred.

Die Bauart der alten Höfe auf Samsö ist der ostjütischen verwandt und von der westseeländischen ganz verschieden. Man brauchte für das Fachwerk auf Samsö mehr Holz als auf Seeland und teerte es. Nur die lehmverstrichenen Felder wurden geweißt.

Samsø. Mårup i Nordby sogn.

Bønderne på Samsø var i 1700- og 1800-årene velstillede, og deres gårde kunne være meget store og var som reglen også velholdte. Væghøjden kunne som her være 4 alen mod almindeligt 3–3½ på Sjælland. Gavlstolperne på de gamle Samsøgårde var foroven prydet med udsejfede knægte, ganske som det endnu er almindeligt på Bornholm. Knægtene tjente til at løfte gavltrekantens bræddebeklædning ud fra den lerklinede gavlvæg, der herved blev beskyttet mod regnen.

The farmers on Samsø during the 18th and 19th centuries were very affluent, and their farms were large and well-kept. As in the farm pictured here, the walls could well reach a height of 8 Danish feet, while their equivalent in Zealand was only 6–7 feet. The same carved consoles supporting the gables sometimes occurs as on Bornholm.

Die Bauern auf Samsö waren im 18. und 19. Jahrhundert sehr wohlhabend, und ihre Höfe groß und gepflegt. Die Wände konnten wie hier eine Höhe von 8 Fuß haben, während sie z. B. auf Seeland nur 6–7 Fuß hoch maßen. Die Ständer im Giebel waren manchmal mit »knægte« (Konsolen) geschmückt, ganz wie auf Bornholm.

Vestsjælland. Reersø på Storebæltskysten.

Af gårdene i Reersø by på halvøen af samme navn er kun to udflyttet. Og udskiftningen blev så dårligt gennemført, at hver gård fik sin jord 5–6 forskellige steder. Men Reersø bymænd var stolte af »øens« gammeldags præg, og heri blev de styrket gennem Thorkild Gravlunds forfatterskab. – På billedet ses forfatteren i passiar med gårdejer Jens Mortensen foran dennes gård. Stuehuset til venstre er fra 1700-årenes sidste halvdel, mens laden i baggrunden er opført o. 1800.

The enclosures reform was badly carried out on Reersø, each farm was apportioned land in 5–6 different areas. Only two farms were moved away from the village, and Reersø has maintained its period atmosphere. This farmhouse is from the latter half of the 18th century.

Die Verkoppelung wurde auf Reersö so schlecht durchgeführt, daß jedem Hof seine Ländereien an 5–6 verschiedenen Stellen zugewiesen wurden, und nur zwei Höfe verlegt wurden. Reersö hat bis auf heute sein altes Gepräge bewahrt. – Unser Bild zeigt einen Wohnbau aus der zweiten Hälfte des 18. Jh.

Vestsjælland. Reersø på Storebæltskysten.

Størstedel af Reersøgårdene har helt overkalket bindingsværk, men hist og her støder man på bygninger med tjæret tømmer, således som dette stuehus fra 1700-årene. Det stemmer godt overens med, at en del af Reersøboerne var fiskere og søfarende. – På gårdspladsen står ud for stuelængen en brøndkarm af eg og en høj brøndvippe.

Most of the farms on Reersø were completely whitewashed, but here and there some tarred half-timbering is visible. A feature to be expected when a number of the inhabitants gained their livelihood from the sea.

Im allgemeinen sind die Gebäude auf Reersö ganz geweißt, doch stößt man hie und da auch auf geteertes Zimmerholz, ganz wie man es erwarten kann, da ein Teil der Bewohner Fischer und Seefahrer sind.

Vestsjælland. Fårdrup mellem Slagelse og Skelskør.

Bindingsværket i dette hus har tydeligt nok været anvendt mere end een gang. Bindingsværksbygninger kan være ombygget, flyttet og suppleret med nyt tømmer eller med gammelt tømmer andet steds fra så ofte, at det kan være umuligt ud fra byggemåden at bestemme deres alder. – Fårdrup by er en stor, stjerneudskiftet landsby på en snes gårde, hvoraf over halvdelen er flyttet ud på midten af de kileformede lodder. Jvf. kortet foran i bogen.

The half-timbering in this house has clearly been used more than once. Half-timbered houses could be rebuilt, moved, added to with new wood or old from another building. A fact which often makes them very difficult to date.

Das Zimmerholz dieses Hauses ist deutlich mehr als einmal verwendet worden. Fachwerkbauten konnten umgebaut, verlegt und mit neuem oder mit altem Zimmerholz von anderen Gebäuden ausgebaut werden. Es ist deshalb oft unmöglich, das Alter eines Hauses allein von der Bauart her zu bestimmen.

Midtsjælland. Stenstrup i Lyngesogn ved Sorø.

Stenstrup består kun af fire jævnt store gårde og nogle mindre ejendomme. På de tre sider af landsbyen ligger skov. Det er derfor naturligt, at huset her har kunnet opføres af svært egetømmer med stolper rejst på fodrem og med skræstivere i hjørnefagene. I denne skovrige egn kunne man endnu under første verdenskrig finde stråtage, der ikke var lagt på lægter, men på rafter, d.v.s. lange, tynde grene, der løb fra vægkant til tagryg, altså parallelt med spærene. Ovenpå rafterne lå et brolag af bøgeris, og først derovenpå var stråtaget bundet.

The village of Stenstrup is surrounded by woods on three sides. In this richly wooded area houses could be built of stout oak timbers right up to the present century.

Das Dorf Stenstrup ist von drei Seiten von Wald umgeben. In dieser walddreichen Gegend konnte man bis zu unserem Jahrhundert Häuser aus schweren Eichenholz aufführen.

Midtsjælland. Sorøegnen.

Dette billede af en gammel forfalden længe giver et godt indtryk af byggemåden på Sjælland i 1700-årene, da der endnu var nogenlunde rigelig tilgang af egetømmer. Stolperne står på sten og er indbyrdes forbundet med løsholter. I fagene mellem syldsten og løsholt og mellem løsholt og tagrem er der indsat lodrette staver, støjler, og mellem disse er der flettet, *vendret*, med ris. På denne risfletning bliver klineleret slået. Bemærk de lave døre, der er samlet med trænegler. De bærer præg af 1600-årenes byggemåde.

This picture of an old outbuilding illustrates the type of half-timbering used in Zealand at the beginning of the 18th century. It also shows the wattle and daub technique clearly.

Dieses Bild eines alten Wirtschaftsgebäudes läßt erkennen, wie ein Fachwerkbeu auf Seeland zu Anfang des 18. Jh. aussah. Man beachte, wie die Lehm-packung von einem Reisiggeflecht getragen wird.

Midtsjælland. Estrup i Allindemagle sogn, NV for Ringsted.

Gavlen på dette hus er dukket, d.v.s. bygget op af sammenvredne ærtehalmsdukker, der er presset ned mellem et gitter af lodretstillede træstave. Sådanne gavle var almindelige før i tiden. De var lune og tætte. Materialerne havde bonden selv ved hånden, så sparede han udgiften til savskårne brædder. Det betød meget i en tid, hvor bonden kun havde lidt at sælge og fik det dårligt betalt.

The uppermost triangle of the gable is built-up of small, twisted bundles of pea-straw which are pressed in between vertical sticks. A gable like this could be made by the farmer himself, and had the advantage of being economical.

Das Giebeldreieck ist mit Erbsstrowulsten, gedreht zu Seilen und zwischen lotrechte Knüppel eingepreßt, abgedichtet worden. Das konnten die Bauern mit eigenem Werkstoff zustande bringen und so die Ausgaben für Bretter sparen.

Midtsjælland. Benløse ved Ringsted.

Man kan vanskeligt tænke sig noget mere idyllisk end det liv, der udfolder sig på denne gårdsplads, og samtidig er hele eksteriøret typisk sjællandsk med de helt hvidkalkede længer og med det lille bislag på stuehuset, der dækker den daglige indgangsdør. – Selve stuehuset er antageligt opført i første halvdel af 1800-årene. Skorstenen ved storstuen til højre i billedet, de mange vinduer og det forholdsvis høje tag tyder ikke på højere alder.

The farmhouse is presumably from the first half of the 19th century and not any older, but the picture is included because it conveys the idyllic possibilities within a Zealand farmyard.

Der Wohnbau stammt vermutlich erst aus der ersten Hälfte des 19. Jh.; aber das Bild ist mitgenommen, um zu zeigen, wie idyllisch sich auf einem seeländischen Hofplatz das Leben abspielen konnte.

Østsjælland. Åshøj i Herfølge sogn ved Køge.

Den lille gård i forgrunden har matrikel nr. 5 c af Åshøj by. Blev en gårds jorde delt efter udstykningsen, fik stamparcellen med bygningerne bogstavet a efter nummeret, medens delene fik bogstaverne b, c, d, o.s.v. Møder man en gård med andet matrikelbogstav end a, kan man derfor trygt gå ud fra, at dens bygninger er yngre end udskiftningen. – Gården har møddingen ud til gaden. Til venstre ses hesteomgangen, der trak tærskværk og hakkelsesmaskine. I baggrunden ses landsbyens skole, der er opført af bindingsværk ganske som en bondegård.

The farm in the foreground was separated from one of the old farms in the village at the enclosures reform. As was usual in Zealand in more recent times, the dung-heap faced out towards the street. The village school is in the background, and built in the same style as the farmhouses.

Der Hof im Vordergrund ist nach der Verkoppelung von einem der alten Höfe im Dorf abgetrennt worden. Wie meist auf Seeland in der neueren Zeit liegt der Düngerhaufen zur Straße hin. Im Hintergrund sieht man die Dorfschule, einen strohgedeckten Fachwerkbau wie die Gebäude auf den Höfen auch.

Sydsjælland. Vester Egede sogn mellem Fakse og Næstved.

Et hus som dette, nu nedrevne ved Brødebækken i Vester Egede sogn må efter byggemåden at dømmes være mindst 200 år gammelt. Bygningens fod følger terrænet op og ned, og det samme gør tagskægget. Således byggede man endnu i 1700-årene på landet, men efter 1800 gik man over til at vandre byggegrunden ud, d.v.s. afsætte den vandret. Som huset her var enkelt bygget, var det også sparsomt udstyret. Kun det lille firerudede vindue ved den tredje dør viser, hvor boligrummet var at finde.

Judging from the way it is built, this house must be at least two hundred years old. It follows the lie of the land – up and down. After 1800 nearly all rural buildings were erected on level ground.

Nach der Bauart zu schließen muß dieses Haus wenigstens 200 Jahre alt sein: die Grundfläche steigt und fällt mit dem Gelände und entsprechend auch die Dachtraufe. Nach 1800 wurden so gut wie alle Häuser auf dem Lande auf ebenem Grund gebaut.

Sydsjælland. Ørslev ved Vordingborg.

Ved udskiftningen lagde man megen vægt på, at der blev oprettet husmandsbrug og bygget indsidderhuse, således at gårdene kunne få tilstrækkeligt mange daglejere. Huset her er et sådant gammelt landarbejderhus. Den stråttækte, lodrette gavl er karakteristisk for Sydsjælland og Lolland-Falster. De lange, smalle veje, kantet med stynede, d.v.s. nedskårne, piletræer var og er delvis endnu typiske for det sydsjællandske landskab.

At the agricultural reform, care was taken to erect dwellings for smallholders and farm labourers in order to supply labour for the farms. The vertical, thatched gable of this old labourer's cottage is typical of South Zealand and Lolland-Falster. The polled willows lining the roads are very much part of the landscape in this area.

Bei der Verkoppelung ließ man es sich angelegen sein, auch Kätenhäuser und Miethäuser für die Landarbeiter zu bauen, um den Höfen Arbeitskraft zu sichern. Der mit Stroh abgedeckte, senkrecht aufsteigende Giebel ist kennzeichnend für den Süden Seelands und Laaland-Falster. Auch die niedrig gehaltenen Weiden am Rande der Wege gehören zum Landschaftsbild in dieser Gegend.

Sydsjælland. Sandvig i Mern sogn.

Ved Bøgestrømmen mellem Sjælland og Møn ligger på Sjællandssiden landsbyen Sandvig. Billedet viser den sydøstligste gård i byen, hvis stuelænge sikkert stammer fra 1700-årene. Som almindeligt på Sjælland er der bygget et bislag foran indgangen til stuehuset. Bag bislaget skimtes bryggersdøren og derefter følger en række udhusrum i samme længe som boligen. Oprindeligt har her været stald, så gården slutter sig til, hvad der var den almindelige boligskik på Lolland og Falster.

In Zealand it was once common to build a porch in front of the farmhouse. The scullery door can be glimpsed beyond, after this are a couple of storerooms in the same wing as the living accommodation. Originally these were possibly the byres, in the same way as the farms on the islands of Lolland and Falster.

Der Anbau (»Kreuzhaus«) vor dem Eingang zum Wohnhaus war früher auf Seeland allgemein gebräuchlich. Dahinter kann man eben noch die Tür zur »Brauküche« (Bryggers) sehen. Daran schließen sich noch andere Wirtschaftsräume im gleichen Flügel wie der Wohnteil. Sie haben ursprünglich als Stallungen gedient, wie es auf Laaland und Falster üblich war.

Sydsjælland. Sandvig i Mern sogn.

Samme gård som på foregående billede, men blot set udefra. De lerklinede vægge er helt skjult bag påsømmede rørmåtter, der skal værne kliningen mod regn og frost. En sådan stråklædning af væggene var almindelig før i tiden, så sparede man forårsreparation og kalkning af væggene, men til gengæld fik gården et uanseligt, jordkrybende udseende, når tag og væg gik ud i et. De to små tilbygninger, luder, er tilbygget tærskeloerne og giver disse bredde.

This is the same farm as in the previous picture, but this time seen from outside. The wattle and daub walls are covered with straw to protect them from the rain. In this way no spring repairs are called for. The two small additions at the side are to give the threshing floors more width.

Der gleiche Hof wie auf dem vorhergehenden Bilde, nur von außen gesehen. Die lehmverstrichenen Wände sind mit Stroh abgedeckt zum Schutz gegen den Regen. Auf diese Weise sparte man die Instandsetzungsarbeit und das Kälken der Wände im Vorfrühling. Die beiden Anbauten auf der Seite gehören zur Dreschteme.

Møn. Ved landevejen mellem Magleby og Borre.

Bondegårdene på Møn har lighedspunkter både med de sjællandske og de falsterske gårde. På Sydmøn finder man falsterske træk, hvad der er let forklarligt, da der altid har været snæver forbindelse mellem bønderne på begge sider af Grønsund. På Vest- og Østmøn træffer man derimod meget, der minder om Sjælland. Udflyttergården her er fra Østmøn og er i byggemåde ganske som de sjællandske udflyttergårde fra 1800-årenes midte.

The farmhouses on east and west Møn are like those on Zealand, as shown by this reform farm from the mid-19th century. South Møn, on the other hand, was influenced by the neighbouring island of Falster.

Die Bauernhöfe auf Ost- und Westmön gleichen durchaus denen auf Seeland, wie dieser »Udflyttergård« (verlegter Hof) zeigt. Auf Südmön machen sich dagegen Einflüsse des nahegelegenen Falster auf die Bauart bemerkbar.

Nyord. Mellem Møn og Sjælland.

Nyord er en søfartsø, hvis beboere efter traditionen skal have hollandsk blod i årerne. Sikkert er det i alle tilfælde, at Nyordboerne i århundreder har været lodser og søfolk. Samtlige øens gårdejere var i forrige århundrede lodser på Bøgestrømmen, og der var ingen husmandsfolk med jord på øen. Til de gamle byggede man aftægtslejligheder til gårdene, således som man ser til højre på denne gård, der skal være fra før år 1800.

Nyord is an island of seafarers, and it is said that the inhabitants have Dutch blood in their veins. Even up to the last century, all the farmers of the island were pilots on Bøgestrømmen. When a farmer retired he made a home in an annexe to the farm, as shown in the right of the picture, leaving the farm and pilot's rights to his successor.

Nyord ist eine Seefahrerinsel, deren Bewohner holländisches Blut in den Adern haben sollen. Alle Hofbesitzer waren noch im vorigen Jahrhundert Lotsen in den Fahrwassern zwischen Seeland und Møn. Im Alter richtete der Hauswirt sich in einem Nebengebäude ein, wie eines auf unserem Bild rechts zu sehen ist, und überließ Hof und Lotsendienst seinem Nachfolger.

Falster. Virket by i Falkerslev sogn.

Fortidens sogneveje var hverken brolagte eller asfalterede, og de var heller ikke rette. Udgangspunkt og endepunkt var givne, men derimellem snoede vejen sig, som den bedst kunne, frem mellem ejendomsskel og naturlige hindringer. I dette århundrede er talrige sogneveje blevet rettet ud; men inde i landsbyerne snoer vejene sig ofte endnu mellem huse og hække som på dette billede fra Virket by. – Til venstre i billedet ligger et »rækkehus« til tre familier. Det nærmeste er fra 1800-årene, de to andre vel fra 1700-årene.

The old parish roads wound past farms and natural obstacles, many of them have now been straightened, but they still often follow the original winding route between cottages and gardens in the villages, as seen in this photograph.

Früher wanden sich die Wege eines Kirchspiels zwischen den Grenzrainen und um die natürlichen Hindernisse herum. In diesem Jahrhundert sind zahllose Landstraßen begradigt worden, aber im Dorfe selbst zeigen sie immer noch den alten gewundenen Linien zwischen den Gärten und Häusern wie auf dem obenstehenden Bilde.

Falster. Gundslev på Nordfalster.

De gamle falsterske gårde havde ligesom jernalderhusene bolig i den ene ende og stald i den anden ende af een og samme længe, og den firlængede grundplan var ikke altid regelmæssig. I denne gård er det stuelængen, der springer frem med en gavl foran de øvrige længer, der antageligt er fra omkring år 1800. Det fritliggende svinehus til venstre er det sidste led i gårdens udvikling, yngre end landbrugets omlægning i slutningen af forrige århundrede.

The old farms on the island of Falster had both living accommodation and byre in the same building. This farm is presumably from about the year 1800, but the detached pigsty is much later, and was built at the end of the last century when Danish agriculture changed over from cereals to animal husbandry.

Auf den alten Höfen Falsters barg dasselbe Gebäude Wohnteil und Stallung wie das Haus der dänischen Eisenzeit. Der hier abgebildete Hof stammt vermutlich aus der Zeit um 1800, aber der freistehende Schweinestall links ist weit jünger und erst gebaut, nachdem die dänische Landwirtschaft vom Getreidebau zur veredelten Haustierzucht übergegangen war, gegen Schluß des vorigen Jahrhunderts.

Falster. Vålse på Nordfalster.

Efter det overkalkede bindingsværk at dømme kunne gården være fra Sjælland. Men ser man langs stuelængen, konstaterer man let ud fra vinduerne, at kun den forreste halvdel af længen er bolig, resten er udhus, nærmere bestemt stald. Kunne man gå ind i dagligstuen på en gammel gård på Falster, ville man også her finde et særkende. Langbordet står med en ende mod vinduesvæggen og ikke langs denne, som skikken ellers var i det meste af Danmark. Den gamle falsterske bordplacering, der også kendes fra Lolland, går langt tilbage i fortiden. Da gårdene engang i renaissance fik vinduer i væggen, flyttedes spisebordet i det øvrige land hen i lyset, men hernede og enkelte andre steder beholdt man den gamle placering.

The farm is whitewashed like the Zealand type, but by the windows in the farmhouse wing (to the left), it can be seen that only half of it is used as a dwelling, the remainder is the byre – a sign that this is either Lolland or Falster.

Die Gebäude sind geweißt wie auf den Gehöften Seelands, aber die Fenster der linken Hälfte des Wohnbaus zeigen, daß nur sie bewohnt sind, während die andere als Stall dient, wie man es auf Laaland und Falster hielt.

Falster. Horreby mellem Nykøbing og Stubbekøbing.

Gavlen til højre er beklædt med spån, d. v. s. tynde, firkantede træstykker, der er flækket ud af fyrretræ og sat op, ganske som man i dag sætter skiferplader op. Træspånen importeredes bl. a. fra Sverige og var sidst i forrige århundrede uhyre anvendt til gavlbeklædning. – Foran huset ses i haven et par skamler til bistader. På skamlen yderst til højre står en halmkube, overdækket med halm mod regnen.

The gable to the right is covered with wood shingle i. e. thin rectangular pieces of pine wood. These were much used during the last century in gables, and for the most part were imported from Sweden. A straw-covered beehive stands in front of the house.

Der Giebel rechts ist mit Schindeln («spån») gedeckt, hierzulande dünnen, viereckigen Kieferplatten, die im letzten Jahrhundert als Giebelbekleidung sehr beliebt waren. Sie wurden meist von Schweden eingeführt. – Vor dem Haus steht ein strohgedeckter Bienenstand.

Falster. Hesnæs mellem Pomlenakke og Hestehoved.

Nær Falsters østligste pynt ligger fiskerlejet Hesnæs i Østerskoven. Her finder man den dag i dag huse, der er dækket med rør fra øverst til nederst, ganske som man brugte før i tiden. Men husenes store bredde og de udsvejfede trækarme omkring vinduer og døre viser, at der ikke er tale om gamle bygninger. Det er et nærliggende gods, der her har bestemt byggeskikken.

The fishing village of Hesnæs is on the easternmost point of Falster. To this day, houses exist which are covered totally with reeds, but the broad proportions and large window-frames show that these are, in fact, recent buildings. A neighbouring manor has influenced this tradition.

Auf der ostlichsten Landspitze Falsters liegt das Fischerdorf Hesnäs. Hier stehen noch Häuser, die von oben bis unten mit Ried abgedeckt sind. Aber die große Breite der Gebäude und die Tür- und Fensterrahmen zeigen, daß sie Neubauten sind. Der Baustil ist vom Herrengut in der Nähe bestimmt.

Falster. Hasselø syd for Nykøbing F.

Beboerne på Hasselø skal nedstamme fra indkaldte hollændere. I alle tilfælde har de langt tilbage i tiden dyrket grøntsager, som de afsatte i Nykøbing. Derudover var de dygtige fiskere. Og endelig var de de sidste herhjemme, der anvendte udhulede træstammer som både. Så sent som i 2. halvdel af forrige århundrede sejlede de med sådanne oldtidsbåde. – Husmandsstedet her er ikke gammelt, opført efter 1800, men de krydsede vindskeder, der ender i »horn« øverst oppe, er typiske for Falster. Tidligere må de have haft større udbredelse. Ved udgravningen af borgen Borryholm ved Horsens fandt man tilsvarende, som dateredes til 1300-årene.

The inhabitants of Hasselø are said to be descendants of Dutch immigrants to this area. They were renowned in the past for their market gardening, their fishery and by sailing in hollowed-out tree trunks. The smallholding shown here was built after 1800, but "the horns" at the top of the gable is an old custom in Falster. Similar decorations were current during medieval times in other parts of the country.

Auch die Bewohner Hasselös sollen von den ins Land gerufenen Holländern abstammen. Im letzten Jahrhundert waren sie weitbekannt als tüchtige Gemüsezieher, eifrige Fischer, wie durch ihre Segelfahrten auf ausgehöhlten Baumstämmen. – Das Kätenhaus auf dem Bild ist nach 1800 gebaut worden, aber die »Hörner« oben auf dem Giebel sind altes falstersches Erbgut. Im Mittelalter fand sich ähnlicher Giebelzierat auch in anderen Teilen des Landes.

Lolland. Frejlev by nær Nysted.

Oprindeligt bestod denne landsby af et halvt hundrede gårde. Jorden, der mod øst grænser til Guldborgsund, er nu rationelt udskiftet, således at kun 6–7 gårde har fået lov at blive liggende i byen. Men endnu spores den trængsel, der har været om byggetomterne. Bygningerne ligger tæt sammen, kun adskilt ved snævre smøger, eller »sikker«, som man siger på Lolland. Til højre ligger et stuehus, eller »alhus«, som det her benævntes. Ligesom den sjællandske gård havde den lollandske oprindeligt kun een skorsten. – Bygningerne her synes at stamme fra 1700-årene.

The village of Frejlev originally consisted of about fifty farms, but at the enclosures reform they were moved out into the countryside systematically, and now only 6–7 farms remain in the village. The crowding of the old days can still be felt here, the remaining farmhouses are close together – separated only by narrow paths.

Das Dorf Frejlev bestand ursprünglich aus etwa 50 Höfen, die aber bei der Verkoppelung zweckmäßig verlegt wurden, so daß im Dorfe selbst jetzt nur noch 6–7 Höfe liegen. Aber die Spuren der früheren Enge lassen sich noch erkennen: die übriggebliebenen Gehöfte sind stellenweise nur durch ganz schmale Gäßchen voneinander getrennt.

Lolland. Dannemare syd for Nakskov.

Billedet er ikke medtaget til ære for landsbymusikeren og hans instrumenter, men for at vise den lollandske måde at tække en lodret gavl på, der giver stråtaget et sving ud forned. Det lille halvtag, der herved dannes, kaldes en skyne, og det tjener ikke alene til at dække den lerklinede væg mod regnen, men også til skjul for værktøj og redskaber.

The photograph was not taken in honour of the village musician, but to show the special Lolland technique of thatching a vertical gable. The thatching is splayed out at the base to form an overhang, partly to protect the walls against rain and partly to provide shelter for implements and tools.

Das Bild ist nicht zu Ehren des Dorfmusikanten mitgenommen, sondern um die für Laaland eigentümliche Art zu zeigen, einen lotrecht aufgeführten Giebel zu decken. Das verwendete Material ist unten nach vorn geführt, so daß es ein kleines Halbdach bildet, das die Wand gegen Regen schützt und die Möglichkeit bietet, Werkzeug und Gerät darunter aufzuhängen.

Lolland. Tågense ved Nysted.

Det gamle, idylliske husmandssted findes ikke mere i Tågense. Det er overført til Frilandsmuseet ved Sorgenfri, hvor det er genrejst, ganske som det stod hernede. Husets vestgavl er forsynet med et »udsæt«, en lav tilbygning, som gavlens tag fortsætter ned over. Udsættet fortsætter, som det i gammel tid også var skik på lollandske bøndergårde, langs det meste af husets nordside. På dette hus mangler det kun ud for øverstestuen. Huset er opført engang i 1700-årene.

This smallholding is no longer to be found in Tågense, as it has been moved to the Open-air Museum, Sorgenfri near Copenhagen. The roof of the west gable projects over a low extension, which continues along most of the north side of the house. This type of additional shelter was common in bygone days on Lolland.

Diese Kate steht nicht mehr in Tågense, sondern ist jetzt im Freilichtmuseum zu Sorgenfri aufgerichtet. Der Giebel des Westgiebels ist über einen niedrigen Vorbau (»Kübbung«) weitergeführt, der fast an der ganzen Nordseite weiterläuft – die für Laaland in der älteren Zeit gewöhnliche Bauweise.

Lolland. Landet sogn mellem Rødby og Nakskov.

Det er karakteristisk for egnen nord for Rødby fjord, at udskiftningen blev rationelt gennemført. Lodderne fik en form, der ikke tillod mange gårde at blive tilbage i landsbyen. Denne udflyttergård er anbragt omtrent midt i sin jord, så transporten ikke kræver unødvendig tid. Bygningerne hegnes af hække og risgårde. De er opført efter 1800 af bindingsværk og helt overkalket. Nyere lollandske gårde som denne har ikke udsæt langs siden af bygningerne.

After the enclosures reform, this farmhouse was built in the middle of the farmer's land (later than 1800). The buildings are half-timbered and totally whitewashed, fenced-in by hedges and wattles.

Dieser Hof ist erst nach 1800, nach der Verkoppelung, mitten in seinen Ländereien neu aufgeführt worden. Die Fachwerkbauten sind ganz geweißt und mit Hecken und einem »Flechtzaun« aus Knüppeln und Buschwerk eingehegt.

Lilleø. I Smålandsfarvandet nord for Lolland.

På de små øer nord for Lolland har man gennem århundreder ernæret sig ved fiskeri og landbrug. Det sidste er i vor tid blevet suppleret med frugtavl. Her er ikke bevaret store helheder af gamle bygninger, men mange idyller som denne fra Lilleø, der ligger stik nord for Bandholm. Den runde, tækkede kvist på stuehustaget er typisk for lollandsk byggemåde. Tagryggen er belagt med græstørv, hvortil kun gammel, godt sammengroet græsmark er anvendelig. Havde man ikke det, måtte man dække tagryggen med halm, fastholdt med kragetræer.

The inhabitants of all the small islands north of Lolland have for generations earned a livelihood by farming and fishing. Not many old buildings have survived, but the idyll is preserved nevertheless, as can be seen from this picture of Lilleø north of Bandholm. The round dormer is a very typical characteristic of Lolland.

Auf den kleinen Inseln nördlich Laalands hat man seit Jahrhunderten von Landwirtschaft und Fischerei gelebt. Viele alte Bauten sind nicht bewahrt, aber Idylle wie auf diesem Bild von Lilleö, nördlich von Bandholm. Das runde Mansardenfenster im Dach des Wohnhauses ist charakteristisch für Laalands Baustil.

Lolland. Blans ved Bandholm.

Nord for Blans ligger ud til Smålandsfarvandet tvillingegården »Stokkenæs«. De to gårde er helt sammenbyggede. Billedet viser det ene stuehus, hvis købstadsprægede bindingsværk godt kan stamme fra 1600-årene. Der sidder endnu et af de gamle 12-rudede blyindfattede vinduer tilbage, men de øvrige vinduesfag er fornyet inden for det sidste 100 år. Styrtrummet over bjælkerne er så højt, at det minder om en moderne gårds trempel. Det giver huset en rejning, som er sjældnen i 1700-årenes bøndergårde, men som genfindes i »Danmarks ældste bondegård« fra Vinkel ved Viborg.

The farmhouse of one of two identical farms. The half-timbering is town-like in style, and judging from local conditions could well date from the 17th century.

Das Wohnhaus ist ein Teil eines Zwillingshofes. Das Fachwerk ist vom Baustil der Kleinstädte geprägt und kann nach den örtlichen Verhältnissen gut aus dem 17. Jh. stammen.

Fyn. Vester Skerninge mellem Svendborg og Fåborg.

Fyn er en idyllisk ø. Det gælder også, hvad bindingsværk angår. Endnu den dag i dag kan man køre gennem de fynske landsbyer og finde det ene smukke bindingsværkshus efter det andet. Derimod er der forlængst gået skår i helhedsbilledet. Den ny tid har krævet sin ret i form af asfalterede veje og murstensbygninger, således at helt urørte landsbypartier, som dette billede fra Vester Skerninge udviser, nu er en sjældenhed selv på Fyn.

More half-timbering is preserved on the island of Funen than in any other area of Denmark. Drive through Funen and you pass one beautiful half-timbered cottage after another. Completely untouched villages, as shown here, are unfortunately a rarity nowadays – even for Funen.

Fünen hat mehr Fachwerkbauten bewahrt als irgend ein anderer Teil des Landes. Fährt man durch die Dörfer, bekommt man wieder und wieder eines dieser schmucken Gebäude zu Gesicht. Auf so unberührte Dorfpartien wie hier stößt man allerdings selbst auf Fünen nur selten.

Fyn. Kværndrup mellem Svendborg og Odense.

Det er ikke kun i de fynske landsbyer, man finder smukke bindingsværksbygninger. Også langs landevejene ser man udflyttede gårde og husmandssteder, der er opført af pynteligt og velholdt bindingsværk. Huset her har fra gammel tid hørt under herregården Egeskov. Det er opført med lave udskud for gavlene, der tjener til rum for husdyr og redskaber. Efter husets byggemåde at dømme – det har bjælkerne over tagremmen og små skråstivere i yderste vægtavl – er huset opført et stykke tid ind i 1800-årene.

Fine half-timbered buildings can be found not only in the villages, but also by the roadsides of Funen, because until fairly recently new farmhouses continued to be built in this style. The one pictured here once belonged to the manor of Egeskov, and is from the first half of the 19th century.

Schönes Fachwerk steht nicht nur in den Dörfern Fünens, sondern auch entlang der Landstraßen, wo man bis in unsere Zeit verlegte Höfe in diesem Stil aufzuführen pflegte. Das hier abgebildete Haus gehörte früher zum Rittergut Egeskov und stammt aus den ersten Jahrzehnten des 19. Jh.

Fyn. Nordskov by på Hindsholm nord for Kerteminde.

Helt afstikkende fra det ellers så pyntelige landsbybillede på Fyn er denne gamle gård på nordspidsen af Hindsholm, helt ude ved Fyns Hoved. Alle lervæggene er beklædt med rør og halm, der skal værne dem mod regnens udvasken. Det svarer helt til, hvad der er vist fra gamle sjællandske gårde.

Conspicuously different in the usual attractive village scene is this old farmhouse with its wattle and daub completely covered with reeds and straw.

Dieser alte Hof sticht ganz von den sonst so sauber gehaltenen Dörfern auf Fünen ab. Die lehmverstrichenen Wände sind von oben bis unten mit Stroh und Ried abgedeckt zum Schutz gegen den auswaschenden Regen.

Fyn. Dalby på Hindsholm nord for Kerteminde.

Den ældste bygning i landsbyen er som regel kirken. Men da byer med endelsen -by i navnet regnes for at gå tilbage til vikingetiden, d. v. s. til før kristendommen kom til Danmark, kan gården her rimeligvis føre sine aner længere tilbage end kirken. Stuelængen på billedet går tilbage til 1700-årene, men under den ligger sikkert rester af tidligere huse, som en lagkage af lergulve, ildsteder og ovnfundamenter oven på hinanden. Skulle en bygning fornyes før i tiden, tog man, hvad man kunne bruge af den gamle, jævnedes resten ud og byggede herovenpå.

The church is usually the oldest building in the village. But this farm, which was erected in the 18th century, can possibly trace its origin yet further back than the church, as village names ending in 'by' are usually from the Viking Age, i. e. before Christendom reached Denmark. Most probably the remains of earlier buildings lie in stratified layers under the floor of the present farmhouse.

In der Regel ist die Dorfkirche das älteste Gebäude am Orte. Aber der Hof hier, der im 18. Jh. aufgeführt worden ist, hat seine Vorgänger wahrscheinlich schon länger gehabt als selbst die Kirche. Die Dörfer, deren Namen auf -by (Stadt, Wohnstätte) enden, stammen nämlich schon aus der Wikingerzeit, also aus den Jahrhunderten vor Einführung des Christentums in Dänemark. Vermutlich liegen unter dem jetzigen Wohnhaus Überreste älterer Bebauung als eine flache Schicht der ehemaligen Lehmdielen und der Feuerstellen.

Fyn. Ved Bregnør på østsiden af Odense fjord.

I slutningen af forrige århundrede hørte en hesteamgang med til enhver driftig bondes gård. Den tjente først og fremmest til at trække tærskværket, men kunne også bruges til hakkelseskniven og kornrenseren. På Fyn var især møllebyggerne ferme til at bygge hesteamgange, og da de var af træ, skulle de stå indendørs. Nogle steder satte man dem op i den gamle tærskelo, andre steder byggede man et særligt hesteamgangshus til loen, som man har gjort på denne gård.

At the end of the last century, enterprising farmers introduced threshing machines powered by horse-walks. On Funen they were often made of wood by mill builders, and because of this had to be sheltered from rain and sun. Sometimes a special horse-walk building was made with the characteristic shape shown in the photograph.

Am Schluß des letzten Jahrhunderts legten sich unternehmungslustige Bauern Pferdegöpel für ihr Dreschmaschinen an. Sie wurden auf Fünen oft vom Mühlenbauer aus Holz hergestellt und mußten darum geschützt gegen Regen und Sonne im Gebäude stehen. Vielerorts baute man als Anbau zur Dreschdiele eigene Göpelhäuser in der charakteristischen Form, die unser Bild zeigt.

Fyn. Bellinge syd for Odense på Assensvejen.

Med til landsbybilledet hører smedien. Endnu i forrige århundrede var det almindeligt, at det var byens bønder, der ejede smedien og akkorderede med en smed om at bo der og udføre forefaldende smedearbejde. Med i akkorden hørte, at bønderne pløjede den jordlod, der lå til smedien. I byggemåde lignede smedens sted ethvert andet husmandssted i byen. Kun den altid åbne smediedør og de mange redskaber til reparation viste, at det ikke var en almindelig husmand, der boede her.

The smithy is part of every village scene. Even during the last century, the smithy often belonged to the farmers who engaged a smith to carry out the work. It differed from the other village dwellings only because the door into the smithy itself always stood open.

Zu jedem Dorf gehört eine Schmiede. Noch im letzten Jahrhundert war sie vielfach Besitz der Bauernschaft, die mit einem Schmied vereinbarte, gegen freie Wohnung alle anfallende Arbeit auszuführen. Stilmäßig glich die Schmiede jedem anderen Haus im Dorfe; nur der stets offenstehende Eingang verriet, daß es nicht ein gewöhnlicher Festebauer war, der dort wohnte.

Fyn. Søndersø mellem Odense og Bogense.

Fynboerne har sans for det pyntelige, og solid velstand har tilladt de fynske bønder at ofre mere på opførelsen og vedligeholdelsen af deres gårde, end bønderne har formået i andre egne af Danmark, når bortses fra Sønderjylland og enkelte af de rige småøer. Når møddingen alligevel ligger midt på gårdspladsen, endda i betænkelig nærhed af brønden med den pynteligt hvidmalede træpumpe, er det ikke et brud på den gode orden, men en fra forfædrene nedarvet skik, der har været udbredt over hele Danmark.

The farmers of Funen were prosperous and could spend more on their buildings than the farmers of most other districts in Denmark. The fact that the dung-heap lies in the middle of the farmyard, near the well to boot, is not a sign of chaos but an old custom common throughout the country.

Die Bauern auf Fünen waren wohlhabend und konnten darum mehr für ihre Höfe aufwenden als sonst die Bauern im Lande. – Wenn der Dung wie hier mitten auf dem Hofplatz oder sogar in der Nähe des Brunnens liegt, so ist das kein Versehen gegen die sonst geltende gute Sitte, sondern alter Brauch, dem man überall in Dänemark folgte.

Fyn. Kærby i Skovby sogn syd for Bogense.

Et karakteristisk kig mod gadeporten i sydøst i en af landsbyens gårde. Længerne er som almindeligt på Nordfyn helt overkalket, men bygninger med tjæret eller malet bindingsværkstømmer kan træffes side om side med de overkalkede. Enkelte steder kan man på Fyn træffe landbygninger med gul- eller rødkalkede tavler. Også på denne gård ser man møddingspladsen nær op ad brønden midt på gårdspladsen.

In north Funen buildings which are totally whitewashed stand side by side to those with tarred or painted beams. A red or yellow wash was also used in this part of Funen.

Auf Nordfünen stößt man häufig auf Fachwerk, das ganz geweißt ist, aber daneben kann man auch Gebäude finden mit geteertem oder bemaltem Zimmerholz. Auch rot- oder gelbkalkte Hauswände kamen in der älteren Zeit vor.

Fyn. Vissenbjerg sogn mellem Odense og Middelfart.

Fra landsbyen Andebølle lidt nord for hovedvej 1 stammer dette billede af to sammenbyggede gårde. Bygningerne mod vejen har tjæret tømmer og hvide tavler. Vægstolperne er rejst på fodrem, og ser man nøje efter, kan man i bygningen til venstre se bjælkehovederne, der er tappet ud gennem stolperne. Men der er ikke et bjælkehoved for hver stolpe i væggen. Der findes kun bjælker, hvor der er indvendigt tværskillerum i bygningen. Og i disse skillerum står også sulerne, de høje stolper, der som teltpæle bærer taget.

Two farms built together in the village of Andebølle. In the building to the left, the posts standing outside the interior transverse partitions have beams mortised through them. The roof-bearing posts are part of the transverse partitions, they support the roof like tentpoles do a tent.

Das Bild zeigt zwei zusammengebaute Höfe in dem Dorf Andebölle. An dem Gebäude links sind die Enden der Deckenbalken zu sehen, die mit den Wandständern verzahnt sind, welche die querlaufenden Innenwände abschließen. In diese Wände sind in der Mitte auch die »Säulen« (suler) eingebaut, die in der Längsachse des Hauses den waagerechten Firstbalken, die Firstpfette, stützen und so das Dach tragen.

Fyn. Åhøjrup mellem Bogense og Middelfart.

Østlængen på Skovgård, matr. nr. 6 a af Åhøjrup, er sulebygget, og bindingsværksmønstreret på langsiden er lige så smukt og rigt som tømmeret i gården til højre på billedet fra Andebølle i Vissenbjerg sogn. Men gavlenes mønster og bygningens bredde og højde fører ellers tanken hen på gamle udlænger ved fynske herregårde.

The half-timbered building in the foreground is built with roof-bearing posts' and the fine half-timbering of the walls resembles the Andebølle farmhouse. The proportions of the building and the pattern in the gable brings to mind the barns attached to the manor-houses of Funen.

Das Fachwerkhaus im Vordergrund hat die obengenannten »Säulen« und zeigt das gleiche Fachwerkmuster wie die Scheune in dem Dorf Andebölle (S. 89). Das Muster der Giebel und die Breite des Gebäudes erinnert jedoch an die Herrensitze auf Fünen.

Fyn. Rørup sogn ved vejen mellem Odense og Middelfart.

»Per Vævers hus« er opført i 1821. Det har fodrem og kun een dok i hvert tavl. I enkelte undertavl, antageligt oprindelige hjørnetavl, er der skråbånd. Husets vinduer er de i forrige århundrede almindelige med 12 ruder i hvert fag. Den tofløjede indgangsdør med det lange vindue over, der giver lys ind i den ellers mørke forstue, er karakteristisk for samme tid.

“Per Vævershus” (Peter the Weaver’s house) was built in 1821. The windows are the usual type for the last century, with 12 panes of glass in each window. Notice the long, narrow window above the front door, giving light to the hall behind.

»Per Vævers hus« ist 1821 erbaut worden. Die Fenster zeigen die Form, die im vorigen Jahrhundert allgemein üblich war: zwölf Scheiben in jedem »fag« (zweiflügeligem Fenster). Man beachte auch das schmale Fenster über der Haustür, das allein dem Hausflur (Vorplatz) Licht gab.

Fyn. Rørup sogn ved vejen mellem Odense og Middelfart.

På mange fynske bygninger finder man en indskrift bevaret over gadeport eller stuehusdør. Over stuehusdøren til det gamle, smukke Blankenborghus i Rørup sogn står omkring det halvrunde vindue, der giver lys ind på stuehusloftet, følgende indskrift: »Peder Madsen og Karen Hansdatter lod dette bygge i Aaret 1835. Gud bevare vort Huus fra Ildebrand og Tyvehaand«.

Many old buildings on Funen still have inscriptions preserved above their gateway or front door. The lovely house called "Blankenborghus" in Rørup parish has the inscription: "Peder Madsen and Karen Hansdatter built this house in the year 1835. God protect our house from fire and theft."

Bei vielen älteren Bauten stehen über der Haustür oder der Einfahrt Inschriften, so auf dem schmucken »Blankenborghus« bei Rørup: »Peder Madsen und Karen Hansdatter ließen dieses bauen im Jahre 1835. Gott bewahre unser Haus vor Feuersbrunst und Diebeshand!«

Fyn. Gamborg by syd for Middelfart.

Stuehuset på denne gård blev opført i 1801. Stolperne er rejst i fodrem, og i hvert fag, d. v. s. mellem hvert par stolper, er der tre dokker, to i undertavlet fra fodrem til løsholt, og een i overtavlet fra løsholt til tagrem. Ganske tilsvarende bindingsværk finder man i Østjylland på den anden side af Lillebælt. Medens Storebælt var så stort et farvand, at det skilte i ældre tid, har Lillebælt snarere befordret forbindelsen mellem beboerne på begge sider. Talrige træk inden for folkekulturen findes både i Østjylland og på Vestfyn.

This farmhouse was built in 1801. The same variety of half-timbering occurs on the other side of the Lillebælt channel, on the east coast of Jutland. Strangely enough Lillebælt seems to have encouraged contact between the two shores.

Das Wohnhaus i. J. 1801 aufgeführt worden. Genau dieselbe Art Fachwerk findet man in Ostjütland an der gegenüberliegenden Küste des Kleinen Belts, der die Bevölkerung auf beiden Seiten eher verband als trennte im Gegensatz zu dem bedeutend breiteren Großen Belt.

Fyn. Verninge sogn ved vejen fra Odense til Assens.

Voldsgård i Langsted by er en temmelig stor bondegård på 12 tdr. hartkorn. Digteren Ambrosius Stub skal 1736–37 have boet på gården, som han havde tilgiftet sig med Cathrine Schousboe. I byggemåde, især hvad bindingsværkets udformning angår, synes den stærkt påvirket af købstædernes forhold. Stuelængen er antagelig opført i 1700-årene. Dørene er fornyet i forrige århundrede.

“Voldsgård” is a large farm as regards acreage. The farmhouse was built in the 18th century and the half-timbering seems to be strongly influenced by that of the towns.

Der »Voldsgaard«, ein ziemlich großer Bauernhof, wenn man den zugehörigen Grund und Boden in Rechnung zieht. Der Fachwerkwohnbau ist im 18. Jh. aufgeführt – offensichtlich in Anlehnung an den Stil der Stadthäuser.

Fyn. Gummerup i Køng sogn mellem Odense og Assens.

Siden 1930 har Vestfyns Hjemstavnsforening ejet denne smukke, gamle gård. Stuehuset blev opført i 1826 af en mand, der selv havde lært sig landmåling. Efter ham kaldes gården Landmålergården. Kvisten over stuehusdøren er tilbygget 1855. Udlængerne, der ikke ses på billedet, er antagelig opført o. 1750. Gården har siden 1771 været i selveje, og de smukke, solide bygninger vidner om ejernes velstand.

This farm is owned by the West Funen local Society. The farmhouse proper was built in 1826, but the attic above the door was added in about 1855. The farmbuildings, which are not shown in the photograph, are probably from the middle of the 18th century.

Der Hof hier gehört dem Heimatverein für Westfünen. Der Wohnbau stammt aus dem Jahre 1826; nur die Mansarde über der Haustür ist um 1855 hinzugekommen. Die Wirtschaftsflügel sind dagegen aus dem 18. Jah., aber auf dem Bilde nicht zu sehen.

Fyn. Gummerup i Køng sogn mellem Odense og Assens.

Et andet gammelt billede fra Gummerup. Det forestiller udlængerne til »Tjenergården«. Bemærk skråstiverne i væggen, der parvis støtter samme stolpe. Stolpen står ud for et tværskillerum, og midt i tværskillerummet står en stule, der bærer taget. Det skråt afskårne hjørne til højre i forgrunden er typisk for fynske stulebygninger. Det kaldes trundbyggede huse. Længen er antageligt 200 år gammel.

A wing from "Tjenergården" in Gummerup. Notice the struts in the wall, which support each post in pairs. The posts mark an interior transverse partition, in the middle of this partition there is a post supporting the roof. The corner in the foreground is typical for a building of this kind on Funen. The house is about 200 years old.

Ein Wirtschaftsflügel des »Tjenergaard's« in Gummerup. Man beachte die Schrägen im Fachwerk, die paarweise die Ständer verstärken, welche jeweils eine Zwischenwand abschließen. In diese sind wie in den Häusern aus Vissenberg und Aahöjrup (S. 90) die Säulen eingebaut, die das Dach tragen. Wie bei den meisten dieser »Hochsäulenbauten« Fünens ist die Hausecke vorn im Bilde abgeschragt (vgl. nächstes Bild). – Die Gebäude sind vermutlich 200 Jahre alt.

Fyn. Horne by ved Fåborg.

Horne land er et af Fyns smukkeste landskaber, både fra naturens og menneskenes hånd. De lange stengærder og de gamle gårde klæder landskabet. Kirkehøjgård ligger i Horne by. Den er firlænget, og som så ofte på Fyn er porten indrettet ved at overdække et mellemrum mellem to udlænger. Ved overdækningen er hjørnet blevet skråt afskåret eller trundbygget, ganske som på en sulegård. Men Kirkehøjgård har ikke sulebygninger. Skikken med de trundbyggede hjørner er blevet videreført fra suletagene til de almindelige spærtagsbygninger.

The district Horne Land is perhaps the most beautiful on Funen, with its long, dry-stone walling and old farms which blend into the landscape. "Kirkehøjgaard" farm is in Horne village, and the corners of the gateway have the sloping corners similar to a building with roof-bearing posts, but in this case it is for effect as the roof construction is the usual raftered one.

»Horne land« gehört zu den anmutigsten Gegenden Fünens, und die langen Steinwälle und die alten Höfe stehen der Landschaft gut zu Gesicht. Auf dem »Kirkehøj-gaard« im Dorf Horne ist die Einfahrt zwischen zwei rechtwinklinch zusammenlaufende Wirtschaftsflügel gelegt. Der Zwischenraum wurde überdeckt und die Hausecke abgeschrägt wie auf dem vorstehenden Bild, nur ruht das Dach hier nicht auf »suler«, sondern auf einem Balkenboden. Die Lage der Einfahrt und die schrägen Hausecken sind für Fünen ganz gewöhnlich.

Fyn. Store Svømmø sydøst for Fåborg.

Store Svømmø har sammen med Lille Svømmø, som den er forbundet med, kun et areal på 31 ha. Øens eneste gårde er en tvillinggård, hvis stuelænger ses her. Gårdspladserne er adskilt ved et kampestensgærde. Det ældre stuehus, der vel stammer fra o. 1800, er opført med bindingsværk. Det yngre er grundmuret engang i sidste halvdel af forrige århundrede. Fiskegarnet i forgrunden og den tjærede arbejdsvogn vidner om beboernes dobbelthverv.

The only buildings on this islet are “twin” farmhouses. The older one is half-timbered, c. 1800, while the younger one is brick from the second half of the 19th century.

Die einzigen Bauernhöfe auf dem Inselchen Store Svømmö bilden einen Zwillingshof, deren Wohnbau hier zu sehen ist. Das ältere in Fachwerk ist vermutlich um 1800 gebaut worden, das jüngere, ein Ziegelbau, ist aus der zweiten Hälfte des 19. Jh.

Skarø. Sydvest for Svendborg.

Småøerne syd for Fyn led før i tiden ofte en ublid skæbne. De hæver sig kun få meter over havet og var derfor udsat for oversvømmelser. Først sent lærte beboerne at værne deres marker ved at bygge gærder af tang langs kysterne, men mod stormflod hjalp disse naturligvis ikke. Skarøs højeste punkt Vesterbjerg ligger 9 m over havet. Tidligere lå Skarøs gårde tæt sammen, selvom man ikke kunne gå fra den ene ende af byen til den anden på hustagene, som rygtet sagde. I dette århundrede er så at sige alle gamle bygninger på øen forsvundet. Billedet viser de sidste rester af den gamle bebyggelse.

The small islands south of Funen are only a few metres above sea-level and have often suffered from floods. The inhabitants protected their fields making dikes of seaweed. The photograph shows the picturesque surviving buildings.

Die Inselchen im Süden von Fünen erheben sich nur wenige Meter über dem Meeresspiegel, und die Siedelungen sind oft Überschwemmungen ausgesetzt gewesen und zerstört worden. Die Bevölkerung suchte ihre Felder durch Tangdeiche zu schützen. Heute sind so gut wie alle alten Höfe verschwunden. Unser Bild zeigt die letzten malerischen Überbleibsel.

Drejø. Sydvest for Svendborg.

Indtil 1942 lå næsten alle Drejø bys gårde klumpet sammen på et ganske lille areal. Af det halve hundrede matrikelnumre, der var på øen, havde de fleste deres bygninger i byen, hvor hver fod jord var udnyttet til bygninger, mødding, gårdsplads o. s. v. Derfor blev katastrofen total, da ilden brød ud en strålende midsommerdag 1942. Hele den tæt sammenbyggede by blev lagt i aske. – Billedet her er fra før branden. Til højre ses den gamle skole fra o. 1740, der var fredet.

The largest part of the c. 50 houses on Drejø were grouped together in a small area until 1942. Each foot of earth was used for buildings, yards, dung-heaps and the rest. However, one summer's day in 1942 fire broke out, and the entire village was reduced to ashes. This picture gives an impression of the village before the fire. The old school is on the right (c. 1740).

Bis 1942 waren die meisten der etwa 50 Grundstücke auf Drejö auf einen ganz engen Raum zusammengedrängt, wo jeder Quadratfuß Boden für Gebäude, Düngerhaufen und Hofplatz ausgenutzt werden mußte. An einem Sommertag dieses Jahres entstand ein Großbrand, dem das ganze Dorf zum Opfer fiel. Das Bild zeigt die Hauptstraße vor dem Brand. Rechts liegt die alte Schule aus der Zeit um 1740; sie stand unter Denkmalschutz.

Ærø. Leby i Bregninge sogn.

På Ærø traf man ofte denne gårdstype: en lang længe, der omfattede stuehus og kostald, bygget i vinkel med en kortere lade. Havde man ikke vidst, at gården var fra Ærø, kunne billedet lige så vel tænkes at være fra Als. Der var en halv snes gårde i Leby, hvis areal ikke var særligt stort, men det forklarer ikke den eenlængede grundplan. Selv små husmandssteder kunne på Fyn være firlængede. Byggemåden må skyldes påvirkning fra Als og Sønderjylland. – Efter bindingsværket at dømme må gården være fra o. 1800. Stolperne står direkte på sydstenene og ikke på en fodrem, som det ved første blik ser ud til.

A usual type of farmbuilding on the island of Ærø consisted of one long wing with living-quarters and byre, with a short wing for the barn joining it at rightangles. The same plan occurs on the island of Als, and presumably from here it spread to Ærø. This farm is from c. 1800.

Auf Ärö wiesen nicht wenige Höfe ein langgestrecktes Gebäude auf für Wohnungen und Ställe, an das sich im rechten Winkel ein kurzer Scheunenbau anschloß. Die gleiche Bauweise findet man auf Alsen wieder, das wahrscheinlich für Ärö vorbildlich gewesen ist. Der Hof hier stammt vermutlich aus der Zeit um 1800.

Als. Lysabild på Østals.

Den alsiske gård kan i sin grundplan ligne Ærøgården, men den er betydelig bredere, og dens bindingsværk kan være tre tavl højt. Bindingsværket er rigt udformet med talrige skrånede. På gavlvæggene findes de ofte dekorativt anbragt på midten. Den runde halmpølse, der afslutter tagryggen foroven, er typisk for Als og tilgrænsende egne. Denne gård fra Lysabild er opført i sidste halvdel af 1700-årene.

The farms on Als have a very similar plan to the old farms on Ærø, but the buildings on Als are broader and the half-timbering higher. The farm in this picture is from the end of the 18th century.

Die Höfe auf Alsen bringen nach ihrem Grundplan die alten Höfe auf Ærø in Erinnerung, aber die alsischen sind breiter und die Fachwerkwände höher. Unser Bild zeigt einen Hof aus dem ausgehenden 18. Jh.

Als. Torp på Nordals.

De fleste gårde i Torp ligger endnu i landsbyen, og een er firlænget. De flerlængede gårdes grundplan er uregelmæssig, men de ligger oftest med stuelængen solret. Gården på billedet er et halvbol. Dens bygninger har oprindeligt kun bestået af indhuset med bolig og stald og i vinkel med dette en lade mod øst. Den yderste ende af laden, der ses forrest i billedet, er næppe mere end 100 år gammel, medens resten af gården er 150–200 år.

Most of the farmhouses of Torp are still situated in the village. Their groundplan is irregular, but most of the farmhouses proper face with their window façade towards the south. With the exception of the addition to the barn, the farm is 150–200 years old.

Die meisten Höfe in Torp liegen noch im Dorfe selbst. Ihr Grundriß ist nicht immer der gleiche, aber meistens liegt die Fensterfront gegen Süden. Die Scheune vorn im Bilde hat einen Ausbau, der kaum älter als 100 Jahre ist, während die anderen Bauten etwa 150–200 Jahre alt sind.

Als. Notmark midt på Als.

Intet andet sted i landet lå så mange små gæstgiverier og udkækningssteder som i Sønderjylland. Til mange af dem hørte jord, og med deres bindingsværk og stråtage faldt de naturligt ind i det gamle landsbybillede. Bygningen her er antagelig opført sidst i 1700-årene. Tagets højde giver et levende indtryk af husets bredde, der også understreges af væggenes ringe højde og af den venstre skorstens lidenhed. Rejsestalden er indrettet ved gavlen på tværs af huset.

No other part of Denmark has so many small guest-houses and inns as North Schleswig (Sønderjylland). Many of them have their own land, and with their half-timbers and thatched roofs they form a natural part of the village. The building here is late 18th century.

Kein Teil Dänemarks hat so viele Gastwirtschaften und Ausschankstätten wie Nordschleswig. Zu vielen gehört auch Land, und mit ihrem Fachwerk und den Strohdächern fallen sie gut in das althergebrachte Dorfbild. Das Gebäude hier ist vermutlich vom Ende des 18. Jh.

Sønderjyllands østegne. Sundeved.

Festersens gård i Hokkerup, Holbøl sogn, er ombygget i 1852–53. Indhuset ligger nord for gårdspladsen, der er flankeret af to fritliggende udlænger. Gården frembyder et fuldgyldigt billede på den smukke, harmoniske byggeskik, der rådede i disse egne i 1800-årene, da murstensbygninger var blevet almindelige. Landsbyens gårde er ikke udflyttet. De ligger solret, og deres jorde er splittet i smålodder til stort besvær for brugerne.

The buildings here trace back to a rebuilding in 1852–53. The farmhouse is on the north side of the farmyard, flanked by two detached outbuildings. The farm is representative of the building style in North Schleswig during the 19th century, when brick buildings became usual.

Die Gebäude stammen von einem Umbau aus den Jahren 1852–53. Das Wohnhaus liegt auf der Nordseite des Hofplatzes, der auf beiden Seiten von freistehenden Wirtschaftsgebäuden umfaßt ist. Das ist nordschleswigische Bauweise im 19. Jh., als der Ziegelbau sich durchgesetzt hatte.

Sønderjyllands østegne. Frøslev.

Denne gård i Frøslev by blev undermuret i 1794, d. v. s. vægge af bindingsværk med klinede tavler blev erstattet med mure af teglsten. Gården repræsenterer i indretning den eelængede syddanske type. I østenden lå en stor stue, en stou pesel, med 4 fag vinduer i den ene side og alkover i den anden. Derefter kom dagligstuen, en døns; ved siden af denne lå køkkenet, og endelig fulgte en framgol, en gang tværs gennem bygningen, som skilte boligen fra stalden.

This farm is older than 1794, because it is on record that earlier half-timbering was replaced by brick walls in that year. The lay-out of the farm is typical for the single-building South Danish type.

Dieser Hof muß älter als 1794 sein, denn von diesem Jahre an ersetzte man die Fachwerk-wände mit Ziegelmauern. – Der Hof zeigt den einflügeligen, süddänischen Baustil.

Sønderjyllands østegne. Løjtland nord for Åbenrå.

Indhuset i denne gård fra Barsmark er grundmuret og stammer fra første halvdel af 1800-årene, medens udhusene er opført af vandretliggende egeplanker, bulfjæle, der er notet ind i siden på husenes stolper. Sådanne bygninger kaldes bulhuse, og de kendes fra Jyllands østkyst op til Djursland, men de har i middelalderen haft betydelig større udbredelse herhjemme, da egeskovene endnu var ved magt. Bullængerne på billedet stammer fra 1700-årene.

The dwelling house of this farm is of brick and from the beginning of the 19th century, but the wings are from the 18th century. They are built in the "bole house" technique, i. e. a type of half-timbering where the areas between the timbers are filled-in with horizontal oak planks which are inserted into grooves in the sides of the posts.

Das Wohnhaus dieses Hofes, ein Ziegelbau, stammt aus dem Anfang des 19. Jh., aber die Wirtschaftsgebäude gehören dem 18. Jh. an. Sie sind als »bulhuse« aufgeführt, d. h. einer Art Fachwerk, bei dem die Felder zwischen den Ständern mit wagerecht liegenden Eichenbohlen ausgefüllt sind, die in die Nuten der Ständer eingreifen.

Sønderjyllands østegne. Flovt øst for Haderslev.

Således så Frilandsmuseets Flovthus ud før flytningen. Over hovedindgangsdøren stod årstallet 1687, over en anden dør: »Laurits Petersen, Anno 1779 d. 18. Juni«. Huset er opført af svære egestolper, og væggene er dels udmuret med teglsten, dels udfyldt med bulfjæl af eg. Bønderne i Vestslesvig brændte allerede i 1600-årene selv teglsten, og i 1700-årene begyndte man i østegnene; men stadig anvendtes lerklining og bulvægge ved siden af mursten. Så sent som i 1816 opførtes et bulhus i Bukshave.

The house at Flovt looked like this before it was moved to the Open-air Museum in Sorgenfri. The date 1687 is carved above one door and 1779 over the other. It is built of stout oak posts with walls of horizontal oak planks and brick. Farmers began to fire their own bricks along the east coast in the 18th century. Bole houses continued to be built until 1816.

So sah das Haus in Flovt aus, bevor es seinen Platz im Freilichtmuseum erhielt. Über der einen Tür steht die Jahreszahl 1687, über der anderen 1779. Das Gebäude ist aus schweren Eichenständern errichtet, die Wände aus Eichenkantholz und Ziegeln. Die Bauern an der Ostküste begannen im 18. Jh. selbst ihre Ziegel zu brennen. »Bulhuse« wie dieses und das vorstehende wurden noch so spät wie 1816 aufgeführt.

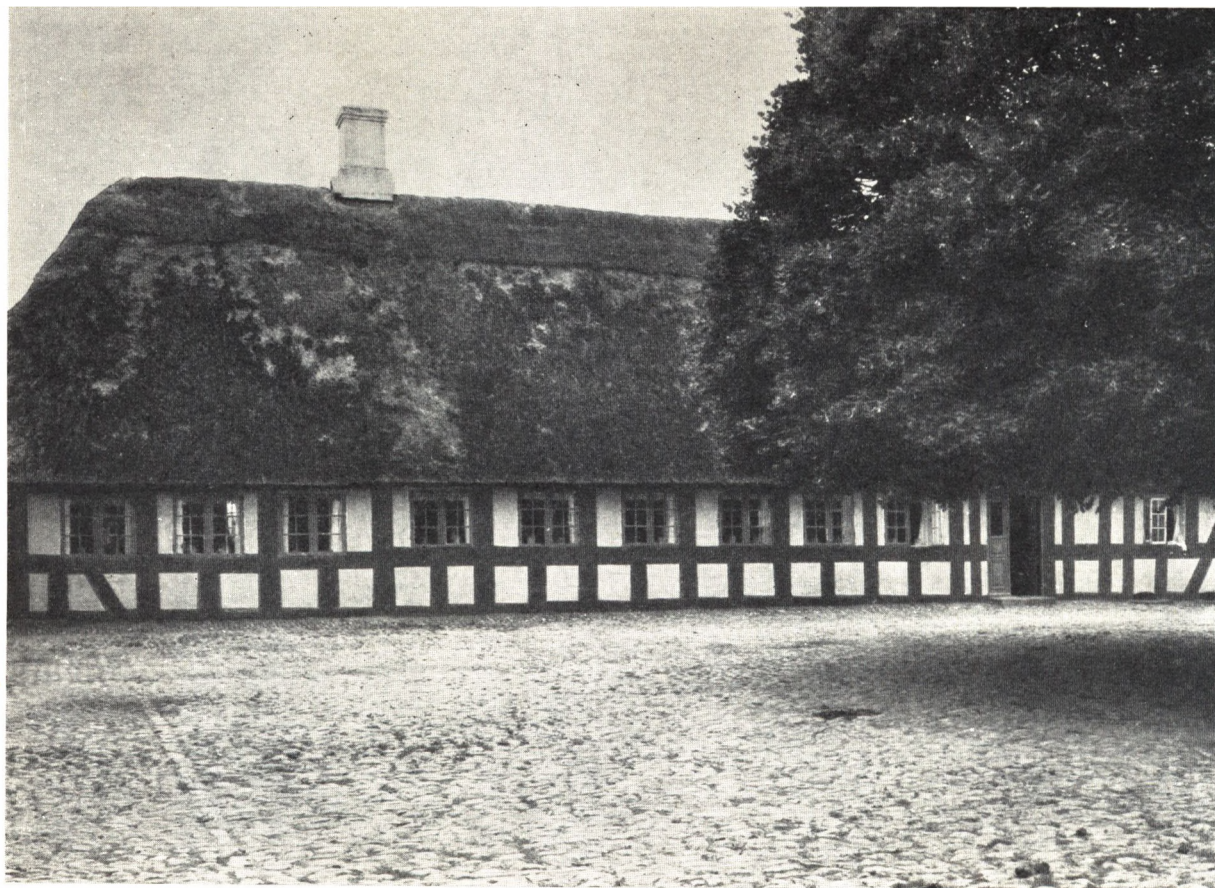

Sønderjyllands østegne. Tapsøre syd for Kolding.

Denne gård lå i Taps sogn, et af de otte sogne, der i 1864 blev skilt ud fra hertugdømmet Slesvig og lagt til kongeriget. Gården er typisk for denne storbondeegn. Det anselige stuehus er opført tidligt i 1700-årene af svært bindingsværk med udmurede tvælv. Kvisten er senere føjet til på en grundmuret underdel. Stakittet på gårdspladsen markerer skellet mellem menneskenes og dyrenes færden.

This impressive farmhouse is early 18th century, the attic is a later addition. It is built with oaken half-timbers with bricks between.

Dieses stattliche Wohnhaus stammt aus dem Anfang des 18. Jh., nur die Mansarde ist späterer Ausbau. Das Holzgerüst besteht aus schwerer Eiche; die Gefache sind mit Ziegeln ausgefüllt.

Østjylland. Højrup nordvest for Kolding.

Lejrskov sogn hører til de østjyske egne, der fra gammel tid har haft let adgang til egeskov. Herom vidner denne gård, den nordvestligste i Højrup by, med sit kolossale bindingsværk. Stuehuset er opført i 1700-årene og ligger på sydsiden af gårdspladsen med have ned mod en lille eng. Skråstiveren til hjørnestolpen svarer ganske til, hvad man brugte i bindingsværket i Sønderjylland og på Vestfyn.

This farm is from a district where timber was plentiful, as can be judged from the thick oak timbers used in the half-timbering. The farmhouse is 18th century, and details in the half-timbering are linked with the styles in North Schleswig as well as West Funen.

Das schwere eichene Zimmerholz des Fachwerks verrät, daß der Hof nicht weit vom Wald lag. Aufgeführt im 18. Jh. hat das Gebäude manches gemeinsam sowohl mit dem Baustil Nordschleswigs wie Westfüdens.

Østjylland. Trelde nord for Fredericia.

På Trelde Næs i Lillebælt ligger landsbyen Trelde. Længere ude på næsset ligger Østerskoven, der drives i små lodder med uensartet bestand og behandling. Herfra kunne bønderne få rigeligt med tømmer, og det er vel forklaringen på, at så mange af byens gårde havde bulfjæl i væggenes nederste tvl. Bulfjælen modstod langt bedre regn og tagdryp end den ellers anvendte lerklining. Men når lerklining i de øvre tvl så siden erstattedes med mursten, således som i denne gård, blev forholdet noget bagvendt.

Trelde is situated on a promontory jutting out into Lillebælt. Towards the tip of the promontory is a large forest, where the farmers could fell timber for their farms. They even filled the lowest panels of their walls with oak planks, which were more resistant to rain and dripping roofs than wattle and daub.

Trelde liegt auf einer Landzunge im Kleinen Belt. Weiter zur Spitze liegt ein großer Wald, aus dem die Bauern reichlich Zimmerholz für ihre Höfe holen konnten. So war es ihnen auch möglich, die unteren Felder des Fachwerks mit Eichenbohlen auszufüllen, die gegen Regen und Traufe widerstandsfähiger waren als der gewöhnliche Lehmewurf.

Østjylland. Erritsø syd for Fredericia.

Billedet viser en af de østligste gårde i landsbyen. Stuehusets høje tag vidner om stor bredde i bygningen ligesom i Sønderjylland, men på denne egn var der oprindeligt kun en række rum i bygningen. Stuehuset, der antagelig er opført i 1790'erne, minder i sit bindingsværk ganske om de fynske gårde på den anden side af bæltet. I portrummet er de nederste tavler udfyldt med bulfjæle ganske svarende til, at man i nyere tid beklæder med brædder her for at tage det værste slid fra gennemkørslen.

The farmhouse itself is presumably from the 1790's. The lowest panels in the gateway wall are filled-in with oak planks to stand the wear and tear of farm traffic.

Dieses Wohnhaus ist vermutlich zwischen 1790 und 1800 aufgeführt worden. Das Fachwerk gleicht dem auf Westfünen. Die unteren Felder des Torbaus sind aber mit Eichenbohlen ausgefüllt, die der starken Beanspruchung einer Durchfahrt besser gewachsen sind.

Østjylland. Bjerge herred mellem Vejle og Horsens.

Billedet forestiller Rasmus Thomesøns gård i Glud i 1911, umiddelbart før stuehuset blev flyttet til dets nuværende plads og indrettet til museum. De tre fag længst til højre er fra o. 1800. Derefter følger 11 fag, der skal stamme fra 1662. De to vestligste fag skal atter være yngre. Over venstre del af indgangsdøren står: R T S UDEN HERREN BYGER HUSET DA ARBEYDE DE FORGÆVES SOM BYGE DER PAA – PSALM CXXI ANNO 1662. Over højre del står: GØR DØREN HØYE OG PO(R)TEN VIDE AT ÆRRENS KONNIENG KAN DERIN RIDE A I D.

The dwelling house of this farm is from 1662, or rather the middle section of it with the small windows. The remainder is said to be 19th century.

Der Wohnbau dieses Hofes ist aus dem Jahre 1662; übriggeblieben ist von ihm aber nur der mittlere Teil mit den kleinen Fenstern. Die drei äußeren »fag« (Raum zwischen je zwei Ständern) auf der einen Seite und die zwei auf der anderen sollen aus dem 19. Jh. stammen.

Østjylland. Svejstrup ved Skanderborg.

Stuehuset på denne gård midt i Svejstrup by er sikkert fra 1700-årenes sidste halvdel. De gennemstukne bjælkehoveder og det meget svære egetræsbindingsværk tyder herpå. Gårdspladsen skråner så stærkt mod syd, at stuelængen er kommet til at ligge på en lille terrasse med trappe fraorstuedøren ned til gårdspladsen. – Dover sognekirke, hvortil der ikke hører nogen landsby, ligger yderst på den lod, der ved udskiftningen tildeltes denne gård.

The farmhouse must be late 18th century judging from the very solid half-timbers. The farmyard slopes sharply southwards and the house is situated on a natural terrace with stairs down to the farmyard.

Das Fachwerkwohnhaus hier stammt aus der zweiten Hälfte des 18. Jh. – nach dem schweren eichenen Zimmerholz zu urteilen. Da der Hofplatz nach Süden abfällt, liegt der Wohnflügel auf einer kleinen Terrasse, von der eine Treppe zum Hofplatz hinunterführt.

Østjylland. Amstrup i Hads herred syd for Aarhus.

Ud fra det ikke alt for fyldige, men helt overkalkede bindingsværk kunne man antage, at gården var sjællandsk. Men kunne man træde ud på gårdspladsen og se op på tagryggen, ville man få øje på flere skorstene end brugeligt var på Sjælland. Sådanne hvidkalkede gårde fandtes hist og her i Hads herred. Dette stuehus er afvigende fra egnens skik med udhus efter storstuen, medens bryggerset ligger i den tilstødende vestlænge. Det må stamme fra begyndelsen af 1800-årene.

Totally whitewashed farms could be found here and there in this district. However this farm differs from the rest of the farms in the area, both in the sparseness of its half-timbers and the layout of the farmhouse itself, with outhouse after the best-room.

Im Hads-Kreis fanden sich gewiß hie und da Höfe, die ganz geweißt waren, aber der sicher anfangs des 19. Jh. errichtete Hof hier weicht auch sonst von den Höfen der Gegend ab, sowohl was die sparsame Anwendung von Holz für das Fachwerk angeht, wie den Grundplan des Wohnhauses mit dem Anbau hinter der »Großen Stube«, dem Hochsaal.

Østjylland. True vest for Århus.

Engkærgården er nu overført til Frilandsmuseet ved Sorgenfri som et velbevaret eksempel på gammel østjysk byggeskik. Over den åbne skorsten i stuen står 1759, men de ældste dele af huset stammer fra 1600-årene. Døren til venstre fører ind til en forstue. Til venstre for denne ligger bryggerset, til højre yderstuen. Til højre for midterdøren ligger kakkelsestuen, og endelig fører den sidste dør direkte ind i storstuen. Bag yder- og kakkelsestue ligger en mælkestue, et sovekammer og et spisekammer på rad. De er alle senere indrettet.

This farm has now been taken to the Open-air Museum in Sorgenfri as an example of the building traditions of east Jutland. Over the open fireplace in the living-room stands the date 1759, but the oldest part of the house is 17th century.

Dieser Hof ist im Freilichtmuseum zu Sorgenfri wieder aufgeführt worden als ein Beispiel ostjütischen Baustils. Über dem »offenen Schornstein«, der Feuerstelle in der »Stube«, steht die Jahreszahl 1759, aber die ältesten Teile des Hauses stammen aus der Zeit vor der Jahrhundertwende.

Djursland. Albøge sydøst for Grenå.

Byen er ikke stjerneudskiftet, men alligevel ligger 15 gårde tilbage i byen, og ejendommeligt nok har de vestligste gårde alle stuehuset liggende på vestsiden af gårdspladsen, således også denne gård. Stuehuset og nordlængen er begge helt overkalket. De er opført i 1700-årene, medens sydlængen med tjæret bindingsværk er fra begyndelsen af 1800-årene. Den ene ende af sydlængen er senere grundmuret.

Several of the farms in the village of Albøge differ from the usual Danish custom, in that the dwelling house is situated on the west side of the farmyard, as is the case with the farm pictured here.

Abweichend von der gewöhnlichen Bauweise liegt das Wohnhaus mehrerer Höfe des Dorfes Albøge auf der Westseite wie hier. Das geweißte Wohnhaus und der Nordflügel sind aus dem 18. Jh., der Südflügel mit dem schwartzgeteerten Fachwerk aus dem beginnenden 19. Jh.

Djursland. Gerrild nord for Grenå.

Nordøstligst på Djursland ligger de sammenvoksede landsbyer Gerrild og Stokkebro. De fleste af Gerrilds gårde blev som denne liggende i byen ved udskiftningen. De gamle gårde på egnen udmærker sig ofte ved at have en sjællandsk indretning med kun een skorsten, som konen står inde i, når hun laver maden. Derimod er tilbygningen på stuehuset ud for stuen noget specielt for denne egn. Stuehuset er fra sidst i 1700-årene.

The farmhouses of Djursland are often arranged as those in Zealand with only one chimney and with a domed-hearth kitchen. The addition to the farmhouse by the kitchen is very characteristic for this area.

Der Wohnbau im Djursland gleicht oft ganz dem seeländischen mit dem *einem* Schornstein und der »kuppelförmigen« Küche. Der Anbau des Wohnhauses liegt hier gegenüber der Küche und ist eine Eigentümlichkeit dieser Gegend.

Djursland. Stokkebro nord for Grenå.

Dette gamle hus, der forlængst er forsvundet, regnedes blandt de ældste herhjemme, antageligt fra 1684. Endnu ved århundredskiftet havde det små blyindfattede vinduer, der understregede husets høje styrtrum, d. v. s. det store stykke væg mellem bjælkelaget, der er markeret af de fremspringende bjælkehoveder, og tagremmen øverst oppe under tagskægget. De ny seksrudede vinduesfag har ændret husets udseende betydeligt. Det kort afskårne stråtag, der næsten helt mangler tagskæg, får dog stadig styrtrummet til at virke bemærkelsesværdigt.

This house was demolished a long time ago, but it was considered to be one of oldest in Denmark at the turn of the century. It still had leaded windows.

Das Haus ist längst abgerissen, galt aber um die Jahrhundertwende als eines der ältesten im Lande. Damals hatte es noch die alten in Blei gefaßten »Fensterruten« (rautenförmig). Kennzeichnend für die alten Fachwerkbauten ist das große Stück Wand zwischen der Deckenbalkenreihe, die hervorgehoben wird durch die hervorstechenden Balkenenden, und dem Dachreim (dem waagerechten Oberbalken) unter der Dachtraufe.

Midtjylland. Vinkel øst for Viborg.

I Vinkel lå for en menneskealder siden Danmarks ældste bondegård. Nu er den flyttet til Fri-landsmuseet på Hjerl hede. Tømmeret i stuehuset skulle stamme fra først i 1500-årene, men udmuringerne i væggene var naturligvis meget yngre. Oprindeligt synes der at have været både stuehus og laderum i den gamle bygning, og ladeenden havde udskud, medens stuehusdelen havde høj trempel ligesom Stokkebrohuset og gården fra Blans. Ved genopføringen på Hjerl hede er bygningen med hård hånd blevet renset for alt, hvad der måtte antages at være senere tilføjelser.

This farm in Vinkel is considered the oldest in Denmark. The actual structure of the half-timbering is said to date back to the beginning of the 16th century. It has now been moved to the Open-air Museum on Hjerl heath, where it stands in its original form.

Dieser Hof stand vor einem Menschenalter in Vinkel östlich Viborg und gilt als Dänemarks ältester Bauernhof. Das Gerüst des Fachwerkes soll bis in den Anfang des 16. Jh. zurückgehen. Der Hof wurde jetzt in das Freilichtmuseum auf der Hjerler Heide überführt und dort in seiner ursprünglichen Gestalt wieder aufgebaut.

Jylland. Hammershøj mellem Randers og Viborg.

Gården er fra Hammershøj. Den ligger inde i landsbyen og har stuelængen som nordlænge. Stolperne i ladelængen står direkte på syldsten, men der er stukket fodstykker ind mellem stolperne som underlag for de murede tavle, der har optrukne fuger. Bindingsværksmønsteret er det almindelige østjyske med to dokker i undertavle og een i overtavlene. Udlængen må være fra 1800-årenes første del.

The wing with the barn is early 19th century. The panels in the half-timbering are filled-in with bricks, the joints between the courses are painted. The posts of the half-timbering stand immediately on the foundation stones, but pieces of wood are pushed in between the posts to carry the brick panels.

Der Scheunenflügel stammt aus dem Anfang des 19. Jh. Die Felder des Fachwerks sind mit Ziegeln ausgemauert, deren Fugen nachgezogen sind. Die Ständer stehen unmittelbar auf den Schwellsteinen.

Jylland. Lem nord for Randers.

På denne gårdsplads hersker orden. Stenbroen er luget, og der findes ikke så meget som et halmstrå mellem stenene. Møddingen ligger ganske vist midt på gårdspladsen ud for stuehusets vinduer, men den er så omhyggeligt stukket af, at den dårligt nok skæmmer. Stue-længen har malede vægge og optrukne, hvide fuger. Stuehuset er opført efter år 1800.

The cobbles are well weeded, not so much as a wisp of straw lies between the stones, and the dung-heap is so carefully placed that it almost mars the farmyard. The farmhouse has painted walls with white painted joints between the brick courses. It is later than 1800.

Das Kopfsteinpflaster ist gesäubert, kein einziger Strohalm liegt zwischen den Steinen, und der Düngerhaufen ist so sorgfältig abgesetzt, daß er den Hofplatz kaum entstellt. Das Wohnhaus mit seinen bemalten Wänden und den weiß nachgezogenen Fugen stammt aus der Zeit nach 1800.

Jylland. Kærby syd for Mariager.

Stuehuset til denne gård ligger på gårdspladsens nordside. Det er en anselig længe. Bindingsværket er solidt og sortmalet, medens tavlene er kalket med farve. Langs det sorte bindingsværkstømmer er der trukket en hvid randstribе op. Tavlene på de østjyske gårde kan være kalket hvide, gule eller røde, tømmeret kan være tjæret, brunmalet eller visse steder endog grønmalet. Hertil kan de hvide randstriber altså føjes. En farveglæde, der synes at gå tilbage til renaissancen, og som nu er glemt i vore købstæder.

The farmhouse has tarred timbers and coloured panels between, with a white stripe painted along the edges of the timber. The panels in the farmhouses of east Jutland are painted either white, yellow or red, and the timbers can be tarred or painted brown or green: an appreciation for colour that seems to go back to the half-timbering of the Renaissance.

Das Wohnhaus hat geteertes Holzwerk und bunt bemalte Felder mit einem weißen Strich längst den Holzstücken. Auf den ostjütischen Höfen sind die Felder des Fachwerks weiß, gelb oder rot gekälkt, das Holz geteert, braun oder grün. Diese Farbenfreudigkeit geht vielleicht zurück auf das Fachwerk der Renaissance.

Himmerland. Skindbjerg mellem Hobro og Ålborg.

Skindbjerg er en lille landsby i Skørping sogn i Østhimmerland. I 1682 lå her kun en enkeltgård. Nu ligger der fire gårde i byen og flere udenfor. Denne gård er opført o. 1800 i forholdsvis svært bindingsværk. Et par af vinduerne fra opførelsestiden sidder endnu i storstuen til højre i billedet. Bemærk, der ikke er nogen skorsten over storstuen. Den kan altså ikke opvarmes, når den bruges ved festlige lejligheder.

This farm was built in about the year 1800. The farm's best-room is to the right and there is no chimney which means that it could not be heated for the winter festivities.

Dieser Hof ist um 1800 aufgeführt worden. Die »große Stube«, der Pesel, (rechts im Bilde) kann, da der Schornstein wie meist fehlt, nicht geheizt werden, wenn sie bei festlichen Gelegenheiten im Winter benutzt wurde.

Himmerland. Giver sogn nordøst for Års.

I Vesthimmerland findes en mængde gårde, hvis stuehuse er opført i 1860erne. De virker ensartede, da de næsten alle er grundmurede og gulkalkede. Her ses stuelængen på Ågård i Giver sogn. Dørene er ny, men vinduerne er de oprindelige. Længen til højre er fra 1880. Den rummer karlekammer, vognport og hestestald. Dens yderside er sat af kampesten ligesom laden, der er opført 1874.

There are a number of farmhouses from the 1860's in west Himmerland. They all appear very much alike, as they are all built of brick with a yellow wash like the one in the photograph. The windows are original but the doors have been renewed.

Im Westhimmerland stehen viele Wohnhäuser aus den sechziger Jahren (1860/70). Sie wirken gleichartig, weil alle »massiv« (von Grund auf) gemauert und fast alle auch gelb gemalt sind. Die Fenster des hier abgebildeten Wohnhauses stammen aus der Zeit der Errichtung, aber die Türen sind später erneuert worden.

Himmerland. Farstrup sogn vest for Nibe.

Mellem Barmer og Stavn ligger den fornemme Hornskovgård. Den har tidligere hørt under Sebberkloster, og efter traditionen skal det grundmurede stuehus med de to bindingsværksfløje være opført til fruén dér i 1740erne, da manden var blevet træt og ikke kunne udholde det daglige syn af hende. I dag er gården en anseelig bondegård, men kun den ene af bindingsværksfløjene findes bevaret. Den vises her som et godt eksempel på gammel nordjysk bindingsværk.

“Hornskovgård”, so the story goes, was built in the 1740’s for the lady of the manor at “Sebberkloster” when her husband tired of her and wanted her at a distance. The farm is a good example of north Jutland half-timbering.

Der »Hornskovgaard« soll 1740–50 für die Gutsfrau auf dem Herrenhof in der Nähe gebaut worden sein, als der Gutsherr ihrer müde geworden war und sie nicht mehr täglich vor Augen haben wollte. Der Hof ist mit aufgenommen, weil er ein anschauliches Bild eines alten jütischen Fachwerkbaues gibt.

Vendsyssel. Dorfgade mellem Ålborg og Sæby.

Ejendommen her lå i Dorfgade nord for Dronninglund Storskov. Den består af to parallelle længer, som det var almindeligt nord for Limfjorden i forrige århundrede. Den tredje længe, det lille hus i baggrunden, er en senere tilføjelse. Stuehuset er ældst, antagelig fra 1700-årene. Det har uds kud langs nordsiden, hvori der bl. a. er alkover og spisekammer. Huset har som det sjællandske kun een skorsten, hvorfra der fyres såvel i bilægger- og bagerovn som under gruekedlen i bryggerset. Gårdens anden længe indeholder lo, lade og stald.

This farm lies in the eastern district of Vendsyssel. It originally consisted of only the two wings which are parallel to each other. Similar parallel farmbuildings were usual north of the Lime Fjord in the last century.

Der Hof hier liegt im östlichen Vendsyssel und bestand ursprünglich nur aus den zwei Flügeln, die parallel zueinander liegen. Derartige »Parallelhöfe« waren nördlich des Limfjords im vorigen Jahrhundert ganz gewöhnlich.

Læsø. I Kattegat øst for Sæby.

Gårdene på Læsø ligger spredt over hele øen. Her har ikke været egentlige landsbyer. Bygningerne er opført af bindingsværk med hvide tavle og sorttjæret tømmer. Enkelte steder er tavlene udfyldt med bulfjæl som i de østjyske gårde. Tagene er tækket med bændeltang, der har virket så bevarende, at man endnu kan finde bygninger, der er både eet, to og tre hundrede år gamle. Ved vinduerne er den nedhængende tang hugget væk for at give lys i stuerne, således som det ses her på Museumsgården i Byrum.

Farms on the island of Læsø were not grouped in villages, but scattered across the island. They are half-timbered and thatched with quantities of widgeon-grass. These roofs are so solid that many of the buildings are one, two or three hundred years old. The seaweed is cut back at the windows to give more light inside, as shown in this picture of the local museum in Byrum.

Die Höfe auf Läsö bildeten keine Dörfer, sondern waren über die ganze Insel zerstreut. Sie zeigen Fachwerkbauten und sind mit einer dicken Lage Seetang gedeckt. Solche Dächer waren so wetterbeständig, daß viele Gebäude bis 300 Jahre überdauerten. Um den Zimmern Licht zu geben, ist an den Fenstern der überhängende Tang weggeschnitten, wie bei dem abgebildeten Gebäude, das sich jetzt auf dem Gelände des Freilichtmuseums in Byrum befindet.

Vendsyssel. Skærum hede vest for Frederikshavn.

Man tror sig hensat til de skotske Atlanterhavsøer eller til vor egen jernalder. Men disse huse på Skærum hede blev først nedrevet i 1902. De er opført af kampesten, indsamlet ved markernes opdyrkning. Taget er lagt af lyng og fladtørv. Der er ingen skorsten, men kun en åbning, en lyre, i rygningen, som røgen kan slippe ud gennem. Stuehuset, rålingen, bestod kun af to rum: køkkenet med det skorstensløse ildsted og en stue. Lyrehuse var almindelige i Vendsyssel i 1800-årene. Det sidste forsvandt først i 1909.

These houses were built of boulders collected from the cultivated fields. The farmhouse had only two rooms: kitchen and living-room. There was no chimney in the house but only a louver. The houses were pulled down in 1902. Houses without a chimney were common in Vendsyssel in the 19th century, the last surviving example disappeared in 1909.

Die Häuser sind aus Feldsteinen gebaut, die bei der Bestellung der Äcker aufgesammelt wurden. Das Wohnhaus hat nur zwei Räume: Küche und »Stube«, und statt eines Schornsteins nur den Rauchabzug im Dach. Solche schornsteinlose Häuser waren noch im 19. Jh. in Vendsyssel ganz allgemein. Das letzte verschwand 1909.

Vendsyssel. Napstjert mellem Frederikshavn og Skagen.

På det flade land langs Albækbugten ligger Napstjert lige på randen af de kendte rimmer og dopper, d. v. s. sandrygge med mosedrag imellem. Parallelgården her er opført o. 1870–75. Den er grundmuret, og stuehuset har udskud langs hele bagsiden og langs køkken og lade på gårdsiden. Grundmuren vandt frem i Vendsyssel i 1800-årene, da landet var blevet fattigt på skov.

Brick-built parallel farm built in about 1870–75. A projection runs along the back of the farmhouse, and on the side of the farmyard from kitchen to barn. Bricks gained ground up here during the 19th century, when the shortage of timber began to be seriously felt.

Ein »massiv« gemauerter »Parallelhof«, erbaut 1870–75, mit schmalen »Kübbungen« (Vorbauten) auf der ganzen Rückseite und auf der Hofseite vor der Küche und der Scheune. Der Ziegelbau setzte sich im 19. Jh. langsam durch in diesem Landesteil, als das Land holzarm geworden war.

Vendsyssel. Tværsted syd for Skagen.

Gården Mølbak var i 1888 en eenlænget gård. Senere blev der opført endnu en længe parallelt med den oprindelige, således at gården blev en parallelgård. Den lange stuehuslænge er et typisk grundmuret Vendsysselhus fra o. 1875. Dette har udskud i begge sider i udhusenden, og tværs igennem huset er der her bygget en kørelø, så vognene i høsten kan køre ind og læsse af i laden.

In 1888 this farm consisted of one building. Later another one was built parallel to the first. The farmhouse wing was built in about 1875.

Im Jahre 1888 bestand dieser Hof aus nur einem Gebäude, später wurde parallel zu dem ursprünglichen ein zweiter Flügel errichtet und der Hof damit zu einem Parallelhof umgeschaffen. Das Wohngebäude stammt aus dem Jahr 1875.

Vendsyssel. Elling nord for Frederikshavn.

Umiddelbart øst for Elling kirke lå gården Østerbroen, der nu er overført til Frilandsmuseet ved Sorgenfri, hvor den skal genrejses som eksempel på de nordjyske parallelgårde. Huset er helt overkalket. Det har stolper i ydervæggene og højrem indvendig. Huset skal stamme fra sidste halvdel af 1700-årene.

This farm has now been moved to the Open-air Museum in Sorgenfri, where it will be rebuilt as an example of the parallel farms of north Jutland. The farmhouse has posts in the outer wall which are hidden under the whitewash. Late 18th century.

Dieser Hof ist jetzt ins Freilichtmuseum zu Sorgenfri geschafft worden, wo er wieder aufgebaut werden soll als ein Beispiel nordjütischer Parallelhöfe. Das Wohngebäude hat Ständer in der Außenmauer, die auf unserem Bilde durch das Kälken überdeckt sind. – Der Hof soll aus der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts stammen.

Hanherrederne. Gøttrup syd for Fjerritslev.

Byens gårde ligger langs vejen, der løber fra nord til syd gennem landsbyen. Næsten alle stuehusene ligger solret med gavlen ud mod gaden. Deres ens placering giver gårdene et ensartet præg, skønt der både findes fire-, tre-, to- og eenlængede typer mellem dem. Hovedparten af de gårde, der ses på billedet, er grundmurede og stammer fra sidste halvdel af 1700-årene.

The farms in the village lie along the road which passes through the village from north to south. Nearly all the farmhouses are orientated east-west, with gable facing the road. The effect is harmonious.

Die Höfe des Dorfes liegen längs der N-S-laufenden Landstraße. Fast alle Wohnbauten liegen deshalb in der Längsrichtung O-W mit dem Giebel zur Straße. Das gibt den Höfen ihr etwas harmonisches Aussehen.

Thy. Vigsø sogn nord for Thisted.

Syd for Vigsø by ligger landsbyen Bjerre på bakkeskråningerne mod Rær fælle. Gårdene ligger spredt i en række langs bakken. Gården her er fotograferet i 1913. Det grundmurede stuehus er forsynet med et yngre korshus. I enden af udhuset er der aftægtsbolig. Over ladetaget ser man vindmotoren, der i det åbne og blæsende Nordjylland gjorde gavn helt op til og under sidste verdenskrig.

This photograph was taken in 1913, and it gives a good impression of the bare, bleak Thy region, where the wind-wheel served a useful purpose right up to the last war.

Das Foto stammt aus dem Jahre 1913 und gibt einen Eindruck von dem kahlen, windigen Thygau, wo die Windräder von gutem Nutzen waren bis zum zweiten Weltkrieg.

Mors. Mollerup.

Denne gård lå lidt nord for kirken i Mollerup by, der ligger inde midt på Mors. Den kan tages som et typisk eksempel på de gamle nordjyske eenlængede gårde, hvor bolig, stald, lo og lade var samlet i en eneste længe. Det gav en anelig længde, her godt 36 m. Udhusenden har udskud, der oprindeligt har gået helt frem til den lille trækasse med håndsvinget, der dækker brønden. Ved bryggersdøren står en malurtbusk, et minde om en tid, hvor en malurtbitter ikke var så sjælden en gæst som i nutiden.

A typical single-wing farm from north Jutland with living quarters, byre, shed and barn under one roof. The "kennel" by the scullery door covers the well—the little bush is a wormwood (to the left of the door), and was used as a strengthening addition to schnappes.

Ein typischer einflügeliger, nordjütischer Hof mit Wohnräumen, Stall, Tenne und Scheune unter demselben Dach. Der Holzverschlag an der Tür der »Brauküche« (bryggers) verdeckt den Hofbrunnen, und der kleine Busch links der Tür ist ein Wermutbusch, dessen Blätter als stärkendes Gewürz dem Branntwein beigesetzt wurden.

Mors. Dragstrup.

Halkjærgård er udflyttet fra Dragstrup. Oprindeligt bestod gården af tre fritliggende længer. Senere, men antageligt før 1850, er dette ny stuehus blevet opført med et mærkeligt korskus ud på gårdspladsen. På billedet ser man tydeligt, at husets mur er rejst på en syld af kampesten, ganske ligesom på bindingsværksbygninger. Da sylden på de første grundmurshuse ikke var sikret ned i frostfri dybde, fik de hurtigt et medtaget udseende.

“Halkjærgård” moved out of the village of Dragstrup at the enclosures reform. The walls are on a foundation of boulders. Because this foundation was not dug down into a frost-free depth, the earlier brick buildings soon looked very ravaged.

Der »Halkjærgård« war nach der Verkoppelung aus Dragstrup verlegt worden. Das jetzige Wohngebäude ist vermutlich vor 1850 errichtet. Die Mauern stehen auf einem Feldsteinsockel. Da ein solches Fundament bei den ersten Ziegelbauten nicht in frostsichere Tiefe gebracht wurde, bekamen die Häuser schnell ein schadhaftes Aussehen.

Mors. Sejerslev.

Dette gamle hus har udskud hele vejen rundt, undtagen foran stuevinduerne. Da tagskægget på udskuddet kun er en god meter over jorden, har bygningen et hytteagtigt udseende. Der var oftest kun een stue i et sådant hus, og her levede hele familien sit indendørs liv, og da en familie på den tid godt kunne omfatte tre generationer, var pladsen ofte trang.

This old house has an extension all the way round, with the exception of the windows of the living-quarters. The eaves are only a little over a metre above the ground because of the extension. There was often only a single room in this type of house, and as a family was often of three generations, conditions were very cramped.

Ein altes Haus mit »Kübbungen« auf allen Seiten. Nur die Fenster blieben frei. Die Dachtraufe dieser Vorbauten liegt kaum einen Meter über dem Boden. Die Häuser hatten meist nur *eine* »Stube«, in der die ganze Familie, oft drei Generationen, zusammen hauste.

Salling. Dølby, nordvest for Skive.

Taget på dette gamle hus er båret af suler. Væggene er på billedet udmuret, men har oprindeligt været lerklinede. Huset har kun tværskillerum indvendigt. Bag midterdøren er en forstue. På hver side af den er en stue. I husets fjerneste ende under skorstenen er husets ildsted, hvortil der både er bagerovn og gruekedel. I den nærmeste ende af huset er et nedlagt køkken. Her har antageligt været en aftægtslejlighed.

The roof of this house is supported by central posts. The walls are of brick, but have originally been wattle and daub. There are two rooms, a kitchen at one end with hearth, and a disused kitchen in the foreground. This was probably a "retirement" flat.

Das Dach dieses Hauses ruht auf »Säulen« (suler). Die Felder der Außenwände sind mit Ziegeln ausgefüllt, waren aber ursprünglich lehmverstrichen. Das Haus hat zwei »Stuben«, eine Küche an der einen Giebelseite, wo der Schornstein ist, und eine nicht mehr verwendete Küche in dem Ende, das auf dem Bilde dem Beschauer am nächsten liegt. Vermutlich war hier eine Alenteilwohnung, eine »Abnahmestube« (aftægtsstue).

Salling. Breumkilde nord for Skive.

Denne gamle lade hørte til en bondegård i Breumkilde i Grinderslev sogn. Herfra blev den flyttet til Frilandsmuseet ved Sorgenfri. Dens vægge er klinet op af ler mellem stolper, men der er intet fyldtømmer mellem stolperne, og der er ikke nogen risfletning som skelet i lerklining. Leret er først lagt op til en tredjedel væghøjde. Når det var tørret, lagdes næste tredjedel op o.s.v. Husets tag bæres af suler, stolper der står som teltpæle ned gennem huset; men hveranden sule er her en stritsule, et sulepar opstillet som et omvendt V. Det nordjyske suleområde strakte sig endnu i forrige århundrede fra Salling og ned til Herning, fra Vesterhavet og over mod Randers.

This barn is now at the Open-air Museum in Sorgenfri to illustrate the west Jutland type of building with central roof-bearing posts. Every alternate posts is a "pair", like an inverted "v" (straight crucks).

Die Scheune ist ins Freilichtmuseum zu Sorgenfri überführt worden als ein Beispiel westjütischer »Säulenbauten« (sulehuse), in denen das Dach von einer Reihe Ständer in der Längsachse des Gebäudes getragen wurde. Zwischen zwei Sulen steht hier ein gespreiztes Säulenpaar in der Form eines umgekehrten V (stritsule).

Midtjylland. Haderup mellem Viborg og Holstebro.

Endnu i 1919 lå dette hus syd for Haderup. Det beboedes af Gamle Trine, og hun opretholdt den gamle jyske skik at beklæde husvæggene med træk, d.v.s. opstabledede tørv om vinteren. Tørvekappen ikke alene lunede, men den beskyttede også væggene mod regn og frost. Den svarede ganske til det strå- eller rørlag, som øboerne slog uden på deres gårde.

In 1919 this house lay south of Haderup. It was occupied by an old woman who kept up the custom of stacking heath turfs against the walls during the winter, to protect them from rain, as well as to insulate and prevent them from breaking up.

Das Haus stand noch 1919 südlich Haderup und war bewohnt von einer alten Frau, die den alten Brauch beibehalten hatte, die Hauswände im Winter mit aufgestapelten Heidetorf abzudecken, teils um das Haus gegen die Kälte abzudichten, teils um die Lehmwände vor dem zerstörenden Einflüssen der Witterung zu schützen.

Midtjylland. Firehuse sydvest for Viborg.

I 1758 indkaldte den danske stat 1000 tyskere fra Rhinegnene til at opdyrke Alheden. En af kolonibyerne, Frederikshøj, anlagdes efter rhinsk mønster med to snorlige gader. Herfra udflyttedes senere Sdr. Frederikshøj eller Firehuse. Dens fire gårde lå i kvadrat, to på hver side af vejen. Hver gård havde to parallelle længer. Gården her har siden fået en tredje længe, der er skjult på billedet, samt et par tysklader eller spændhuse, der ligger til højre. I byggemåde og plan afviger gården ikke fra de danske hedegårde.

In 1758 one thousand Germans were recruited from the Rhineland to work the land in this area. They settled in colonies of which one followed the Rhinish pattern. At the enclosures reform the farms in this village moved to Firehuse, where this picture is taken. It is built and equipped like a Danish farm.

Im Jahre 1758 wurden 1000 Rheinländer ins Land gerufen zur Urbarmachung der Heide. Sie bauten sich in Siedlungen an, von denen eine in rheinischer Art angelegt wurde. Nach der Verkoppelung ist Firehuse verlegt werden. Das Bild zeigt einen der Höfe, der wie ein dänischer Hof aufgeführt und eingerichtet ist.

Midtjylland. Gindeskov mellem Viborg og Holstebro.

Ude ved Grove sogns nordvestskel ligger byen Gindeskov på den øde hedeflade ved en lille bæk. Gården, hvis stuelænge ses her, ligger på en skråning mod bækken øst for et gammelt vadested. Stuehuset er opført af svært egebindingsværk, måske en rest af den skov der engang var på stedet. Tavlene er udmuret med hjemmebrændte teglsten. Det korte skråbånd i hjørnefagene øverst på gavlen er typisk for midtjysk bindingsværk.

This farm is in a village in the middle of the moorland of central Jutland. It is half-timbered with stout oak timbers – possibly a remnant from the forest which flourished here before the encroachment of the heath.

Der Hof gehört zu einem Dorf in der mitteljütischen Heide. Es ist gebaut in Fachwerk aus kräftigen Eichenholz, vielleicht einem Rest des Waldes, der hier lag, bevor die Heide das Land eroberte.

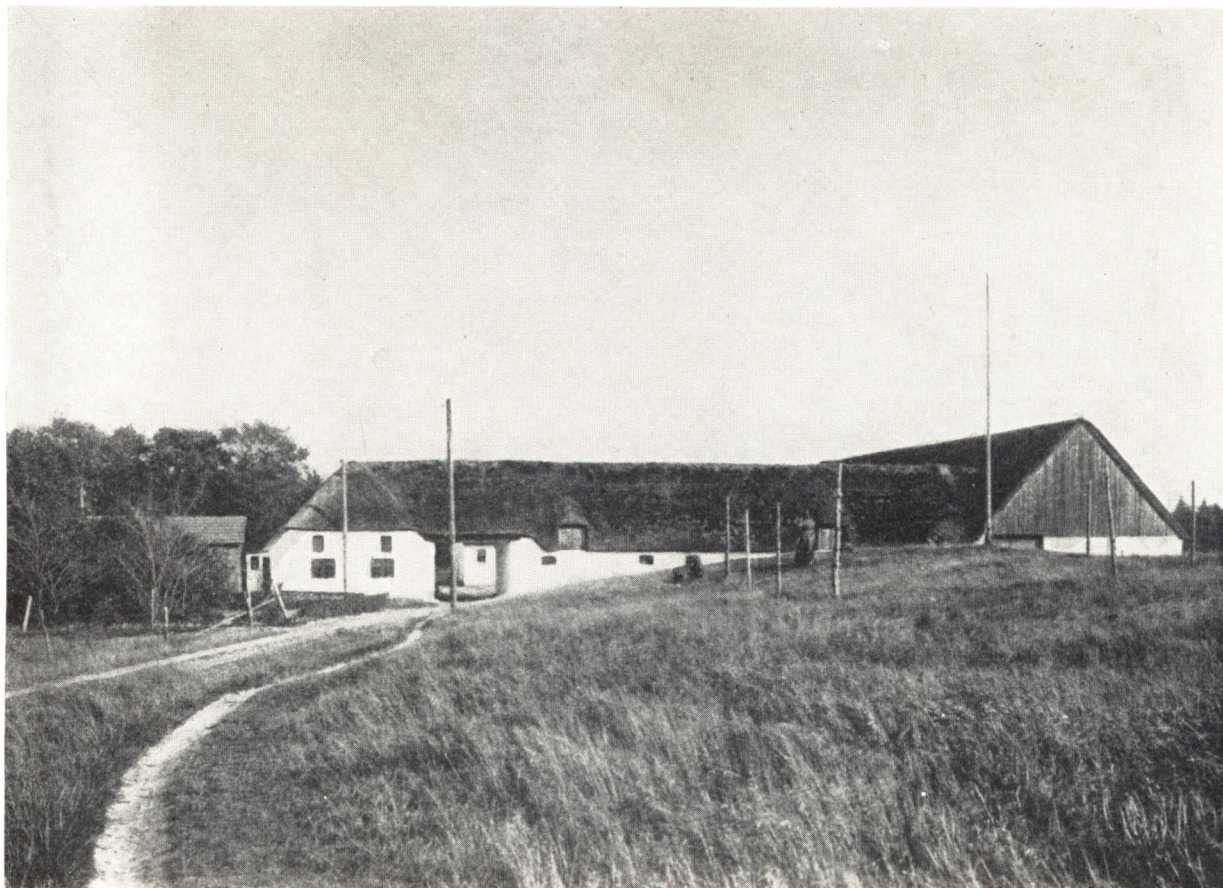

Midtjylland. Kjølvrå mellem Viborg og Herning.

Ikke ret langt fra Karup ligger Kjølvrå gårde, hvorfra denne hedegård stammer, der nu er genopført på Frilandsmuseet ved Sorgenfri. Længerne er ikke sammenbygget med hinanden, og bagerovnen ligger ikke i stuehuset, men et godt stykke fra gården, gravet ind i en lille jordhøj. Begge dele er gjort for at hindre en ildebrand i at brede sig. Tagene er på siden tækket med skiftevis et lag lyng og et lag strå, mens gavlene er helt lyngtækkede. Bindingsværket er udmuret med hjemmebrændte sten.

This moorland farm is now at the Open-air Museum at Sorgenfri. Its wings do not adjoin, and the bread-oven of the farm is dug down in a mound some distance from the farmhouse itself. Both these features are precautions against fire. The roof is thatched with alternate layers of heather and straw, while the gable is covered with heather.

Dieser Heidehof ist jetzt im Freilichtmuseum zu Sorgenfri wiederaufgebaut worden. Die Flügel stehen getrennt voneinander, und der Backofen liegt eingegraben in einem Hügel ein Stück vom Wohnbau entfernt. Für beide Maßnahmen war die Furcht vor einer Feuersbrunst bestimmend. – Das Dach ist schichtweise mit Stroh und Heide gedeckt, der Giebel nur mit Heide.

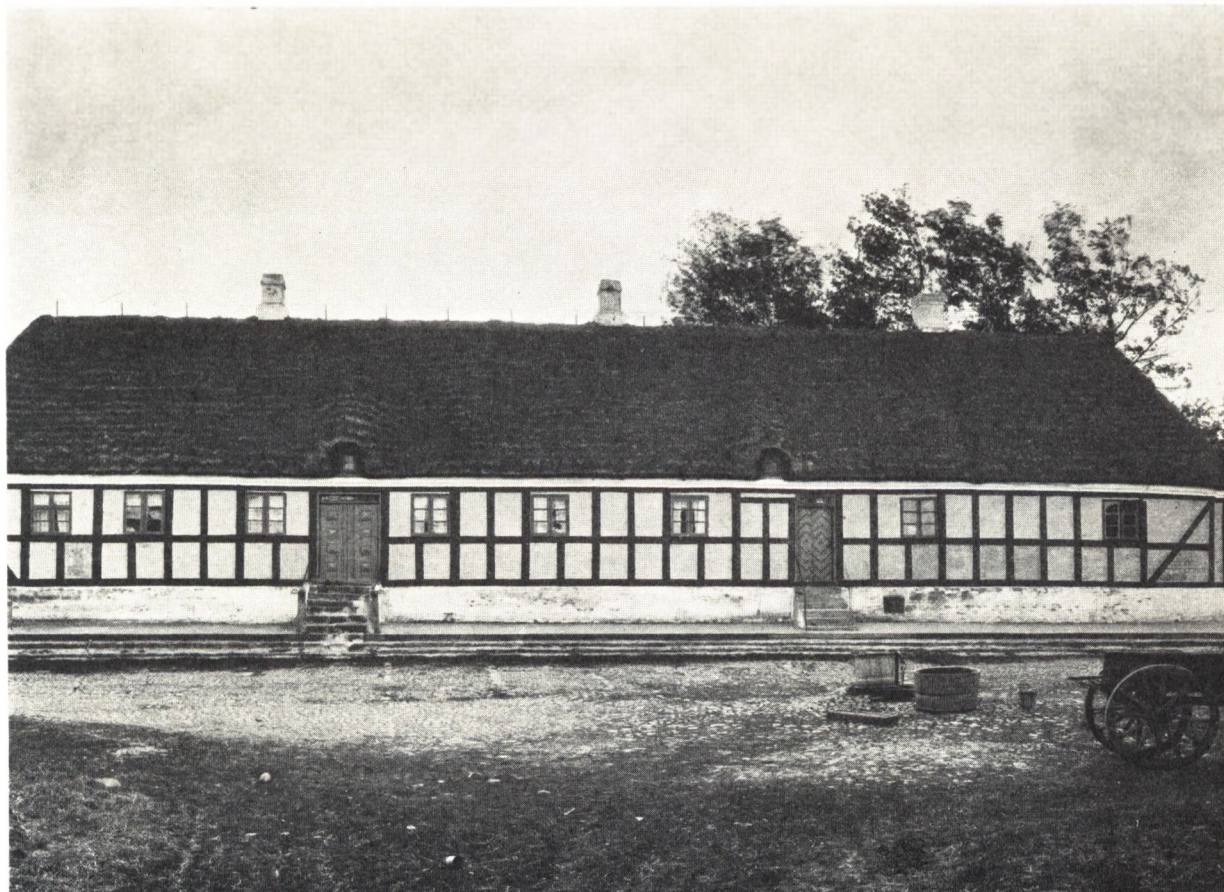

Midtjylland. Gullestrup nord for Herning.

I det vestlige Midtjylland så man i forrige århundrede gerne, at laden dominerede gården. Således var det også på Overgård i Gullestrup. Den grundmurede stuelænge var opført i året 1839, medens laden, der overgik den både i bredde og højde, var en 50 år yngre. Ved udskiftningen var Overgård den eneste i byen, der blev flyttet ud.

Farmers in this district had nothing against a barn which was the largest and broadest building on the farm, as can be seen here. The farmhouse (left) is early 19th century and brick-built, while the barn is 50 years younger.

Die Bauern dieser Gegend sahen am liebsten, daß die Scheune das größte und breiteste Gebäude war. So auch auf diesem Hof, der von Gullestrup in die Gemarkung verlegt worden war. Der Wohnbau stammt aus 1839 und ist aus »massiven« Ziegelmauerwerk aufgeführt. Die Scheune rechts ist etwa 50 Jahre jünger.

Midtjylland. Bording sogn mellem Herning og Silkeborg.

Vest for landevejen Bording–Frederiks ligger den gamle enkeltgård Nørlund. Den prægtige stuelænge af bindingsværk er opført i året 1764. Den pudsede sokkel og udmuringen mellem bindingsværket er senere ændringer, ligesom bryggersdøren til højre synes flyttet et fag. Helt i overensstemmelse med de gamle forhold på hedeegnene er derimod taget, der er lagt op af skiftevis lyng og halm, hvad der giver det et stribet udseende.

The farmhouse is from the year 1764, but there have been more recent alterations. The panels between the half-timbers are now filled-in with bricks, and the door to the right has been moved. However the roof follows the old custom with alternate layers of heather and straw.

Das Wohnhaus dieses Hofes ist aus 1764, hat aber in neuerer Zeit gewisse Veränderungen erfahren. So wurden die Felder des Fachwerkes mit Ziegeln ausgemauert und die rechte Haustür verlegt. Das Dach zeigt aber noch die ursprüngliche Form, bedeckt schichtweise mit Heide und Stroh.

Midtjylland. Nollund mellem Herning og Varde.

I egnen omkring Grindsted vidner de mange bindingsværksrester i bygningerne om, at der tidligere har været skove. Ejendommen her er kun et vinkelsted. Det er opført af bindingsværk i forrige århundrede, og tavlene er senere udmuret med teglsten. Til venstre ligger et spændhus, et hustag rejst direkte på jorden. Sådanne primitive boder anvendtes før i tiden som redskabs-huse og vognskjul over store dele af Jylland. Måske går typen tilbage til en husform i oldtiden.

This farm is 19th century, but the brick walls are a later improvement. The shed to the left is known as a "span shed", a roof—the rafters of which stand on the ground. This type of shelter was common in Jutland and possibly had its origin in antiquity.

Die Gebäude hier sind vom 19. Jh.; die Ziegelvermauerung ist eine spätere Verbesserung. Die Hütte links im Bilde heißt »spændhus« und ist ein Dach, das unmittelbar auf den Grund gesetzt wurde. Diese Form war früher allgemein in Jütland und geht wahrscheinlich auf die Vorzeit zurück.

Midtjylland. Jerrig mellem Herning og Varde.

Landsbyen Jerrig ligger nok på heden, men ned til en ådal, hvor jorden langs engene har været dyrket i århundreder. Udlængen til venstre er fra 1800-årene, øjensynlig af gammelt egebindingsværk. Stolperne står på gammel maner direkte på bygningens syldsten. Stuehuset har typisk for Midtjylland skråbånd på gavlen mellem stolper og tagrem. I udhusets hjørnestolpe ses udskæringer efter tilsvarende skråbånd.

This farm is 19th century and was originally in oak half-timbering, but later given brick walls. The sloping timbers from the posts to the tie-beam on the outbuilding's gable are typical for central Jutland.

Der Hof stammt aus dem 19. Jh. und war ursprünglich als Fachwerk aufgeführt und ist später mit Ziegeln ausgemauert worden. Die Schrägen von den Ständern hin zum (waagrecht liegenden) Dachrem in der Giebelwand des Wirtschaftsgebäudes ist für Mitteljütland kennzeichnend.

Midtjylland. Hinum nordøst for Varde.

Gården her ligger i Hinum, den østligste by i Grindsted sogn. Den er bygget af svært egebindingsværk, der ikke alene har løsholter mellem stolperne, men også lodrette dokker både i over- og undertavl. Egebindingsværk af denne type synes at have været den oprindelige i det sydlige Midtjylland, medens man endnu havde skov at hugge af. Da den forsvandt, vandt grundmuren frem. Det begyndte her allerede i slutningen af 1700-årene. Den høje portgennemkørsel er en senere forbedring.

The farm is built of thick oak half-timbering of the usual type for the southerly areas of central Jutland, erected when there were still oak forests.

Der Hof mit seinem Fachwerk aus schwerem Eichenholz ist kennzeichnend für das südliche Mitteljütland, solange die Eichenwälder noch standen. Als sie abgeholzt waren, begannen die Bauern schon ausgangs des 18. Jh. reine Ziegelbauten aufzuführen.

Midtjylland. Gamst mellem Esbjerg og Kolding.

Når man ser dette harmoniske stuehus med den trekantede kvist over indgangsdøren, er man ikke i tvivl om, at man befinder sig nær Vejen. I Læborg ved Vejen boede i midten af forrige århundrede bygmester Peder Holdensen, der opførte et stort antal grundmurede stuehuse i omegnen med en sans for forhold og linier, som man ellers ikke kender fra det landlige byggeri. Om dette hus, der ligger over for Gamst præstegård, skyldes Holdensen eller en af hans elever er uvist, men det er bygget i hans stil.

During the middle of the last century a master-mason lived and worked in the district around Vejen, he had an unusually fine sense for the lines and proportions of a building. This farmhouse in Gamst is typical of his style, but no one knows whether this was built by the master himself or one of his apprentices.

In der Gegend um Vejen zwischen Esbjerg und Kolding wirkte in der Mitte des 19. Jh. ein Baumeister, der einen ungewöhnlichen Sinn für rechte Linienführung und Größenverhältnisse hatte. Der Wohnbau hier (in Gamst) ist bezeichnend für seinen Stil. Ob er selbst oder einer seiner Schüler ihn gebaut hat, ist ungewiß.

Vestjylland. Agger ved Limfjordens udløb i Vesterhavet.

Således så Frilandsmuseets Aggerhus ud, før det blev flyttet til Sorgenfri. Det var da forsynet med skorsten, men det sodsværtede tagtømmer viste tydeligt, at huset tidligere blot havde haft en røgåbning, en lyre, midt i tagrygningen, hvorigennem røgen fra husets eneste ildsted trak ud, og således er det nu rekonstrueret på Frilandsmuseet. Huset er iøvrigt af den nordjyske type med udskud langs begge sider.

The building looked like this in its natural surroundings, before it was transferred to the Open-air Museum at Sorgenfri, as an example of the north Jutland house-type with side extensions. The blackened rafters showed that there had not originally been a chimney, only a smoke-hole which is re-established now that the building is at the museum.

So sah das Gebäude aus Agger aus, bevor es ins Freilichtmuseum zu Sorgenfri geschafft wurde als Beispiel des jütischen Baustils mit den »Kübbungen« (Anbauten) an den Langseiten. Vor dem Abbruch hatte es einen Schornstein, aber die geschwärzten Dachbalken zeigten, daß es ursprünglich nur eine »Lyre«, ein Rauchloch im First hatte, und so wurde es im Freilichtmuseum wieder aufgebaut.

Vestjylland. Harboøre nordvest for Lemvig.

Så snart man kommer syd for Thyborønkanalen, spores i de gamle gårde en tendens til at bygge i en lukket firkant og med stuehus i syd og lade i nord, helt afvigende fra parallelgårdene og de eenlængede gårde i Thy og Vendsyssel. I denne gård er ladevæggen af flade strandsten, muret op med ler. En sådan væg havde større holdbarhed end en klinevæg af rent ler, og desuden kneb det med leret mange steder langs vestkysten.

South of the Lime Fjord, along the west coast, there is a marked tendency to build farms as four buildings enclosing the farmyard, with the dwelling house in the south and the barn in the north, quite different from the parallel farms and the single buildings north of the Lime Fjord.

Entlang der Westküste südlich des Limfjords besteht die ausgesprochene Neigung, die Höfe im geschlossenen Viereck anzulegen mit dem Wohnteil nach Süden und der Scheune nach Norden, also abweichend von dem Stil der »Parallelhöfe« und der einflügeligen Höfe nördlich des Limfjords. – Die Wände der Scheune hier bestehen aus flachen Strandsteinen, die mit Lehm beworfen wurden.

Vestjylland. Vemb vest for Holstebro.

Fjerner man sig blot et par kilometer fra kysten, får de gamle bygninger samme præg som i Midtjylland. Nørre Hedegård nær Nissum fjord lå i mange år som museum på stedet, men er nu overført til Frilandsmuseet ved Sorgenfri for at sikre bygningernes bevarelse. Hytten mellem de to længer er en smedie, der tjente til gårdens eget behov og vel også lejlighedsvis blev benyttet af naboerne. Sådanne gårdsmedier var ikke ualmindelige på heden, hvor gårdene lå spredt. Her måtte bonden selv være smed.

As soon as one leaves the coast behind, the old farms begin to resemble those in central Jutland. "Nørre Hedegård", now at the Open-air Museum in Sorgenfri, has its own smithy which can be seen between the two wings. Farm smithies were not unusual on the moors, where the distance from farm to the nearest village blacksmith was considerable. Often the farmer was his own blacksmith.

Je weiter man sich von der Küste entfernt, desto stärker sind die alten Gehöfte vom mitteljütischen Stil geprägt. »Nørre Hedegaard«, der jetzt ins Freilichtmuseum zu Sorgenfri gekommen ist, hat eigene Schmiede, die Hütte, die man hier zwischen den beiden Flügeln erkennen kann. Solche Hofschmieden waren auf der Heide nicht so ungewöhnlich, weil die Höfe weit auseinander lagen, und der nächste Dorfschmied weit entfernt wohnen konnte. Da mußte der Bauer sein eigener Schmied sein.

Vestjylland. Holmsland Klit mellem Ringkøbing fjord og Vesterhavet.

Gårdene på Holmsland Klit er unge; de fleste er fra omkring midten af forrige århundrede. De er alle byggede af grundmur, og de yngre har hvidkalket gesims, hjørnerisalitter og sokkel. Flere af de ældre har fået det samme tilsat siden. Stuelængerne herude er udadventde, d.v.s. indgangsdørene vender udad, ikke ind mod gårdspladsen. Det er en skik, som fra syd har bredt sig op langs hele vestkysten.

The farm buildings on Holmsland Klit are not old, most of them were built at about the middle of the last century. The later ones have whitewashed cornice and plinth and several of the older ones have had these added.

Die Gebäude der Höfe auf Holmsland Klit sind jüngerer Datums, die meisten aus der Mitte des vorigen Jahrhunderts. Bei den jüngsten sind wie hier Gesims und Sockel geweißt. Die Tür des Wohnteils liegt nicht zum Hofplatz, sondern wendet nach außen – ein Brauch, der sich von Süden der Westküste entlang ausgebreitet hat.

Vestjylland. Lønne Stak syd for Ringkøbing fjord.

Stuehuset på denne gård er opført i 1803. Oprindeligt stod det i rødsten som på billedet her, men i dag er det overkalket. Ser man bort herfra, er det den bedst bevarede bygning i Vestjylland. Om det så er det gamle inventar, findes det endnu i gården. Den er sikret for Frilandsmuseet ved Sorgenfri, men kan stadig ses på sin rigtige plads. De to flade kviste på stuehusets facade er en ikke videre vellykket udgave af en stil, der var moderne på egnen i første halvdel af 1800-årene. En bedre udformning ses på det følgende billede fra Nr. Nebel.

This farmhouse is from 1803 and is the best preserved in west Jutland, even the interior is original. The only difference is that the building is now whitewashed. The Open-air Museum at Sorgenfri is to have the farm, but for the present it still stands where it has always stood.

Der Wohnbau ist von 1803, das am besten bewahrte Gebäude Westjütlands. Selbst die alte Innenausrüstung ist noch zur Stelle. Die einzige Veränderung ist, daß die Gebäude jetzt ge-weißt sind. – Noch steht der Hof auf seinem alten Platz, aber das Freilichtmuseum zu Sorgenfri hat ihn sich gesichert.

Vestjylland. Nørre Nebel syd for Ringkøbing fjord.

Stuehuset her er en 30 år yngre end stuehuset i Lønne Stak. Man ser tydeligt lighedspunkterne i facadens udformning. De to symmetrisk anbragte døre med rundbuede kviste over og den symmetriske vinduesplacering genfindes i mange gårde på egnen. Ofte var skorstenene også anbragt symmetrisk på tagryggen, men da man ikke altid havde skorsten til storstuen, anbragte man her en skorstenspipe af træ på tagryggen som pendant til bryggersskorstenen. Den fjerde skorsten yderst til højre på dette stuehus er en senere tilføjelse.

This farmhouse was built 30 years after the one in Lønne Stak, but the similarity between the façades is unmistakable. The symmetrical doors and windows occur in many of the farms in the district, even the chimneys were symmetrical originally. The fourth chimney at the far right has been added later.

Dieser Wohnbau ist etwa 30 Jahre jünger als der von Lønne Stak S. 154, aber die Form der Fassade ist unverkennbar die gleiche. Die symmetrische Anordnung der Türen und Fenster findet sich ähnlich auf vielen Höfen dieser Gegend. Das gilt auch für die Schornsteine. Der vierte, ganz rechts im Bilde, ist eine spätere Zutat.

Vestjylland. Sønder Bork syd for Ringkøbing fjord.

Gården her er fra begyndelsen af 1800-årene og er en meget smuk repræsentant for de vestjyske grundmursbygninger. Gårdens længer er sammenbyggede. Stuehuset ligger i syd og har den pæne indgang ud til denne side. Kostalden ligger i vestlængen, og der er indvendig gennemgang fra stuelængens bryggersende til stalden. Laden ligger mod nord og er forsynet med køreporte. Endelig er der indkørsel gennem østlængen. I modsætning til stuehuset fra Nr. Nebel er der ikke gjort meget ud af denne facade, men i al sin enkelhed virker den lige så godt og måske mere harmonisk.

The farm is early 19th century. All the 4 wings join, and the living quarters are in the south, the byre in the east, barn in the north and the farm gateway is through the east wing.

Der Hof stammt aus dem Anfang des 19. Jh. Alle vier »Längen« (Flügel) sind zusammengebaut. Der Wohnteil liegt nach Süden, der Stall nach Osten, Scheune und Tenne nach Norden und die Einfahrt im Ostflügel. Der Hof ist ein Ziegelbau.

Vestjylland. Mejls ved Varde.

Stuehus fra begyndelsen af 1800-årene. Over indgangsdøren er muret en smuk kurvchanksbue. Mestrene for de smukke vestjyske grundmurshuse kaldte sig hverken murere eller arkitekter, men snedkere, d.v.s. på vestjysk kaldtes han æ snedker. Om vinteren tilhuggede han tømmeret til nybygninger og udførte snedkerarbejdet, om sommeren murede han huset op. Da der var grænser for, hvor meget der kunne forberedes om vinteren, havde mange snedkere et vinterjob som skolelærere.

The farmhouse is early 19th century. The artisan who built the brick houses in west Jutland was known as "the carpenter". During the winter months he fashioned the timbers for the new buildings and did the joinery, in the summer he put up the brick walls. Many of the carpenters in west Jutland were also schoolteachers during the winter.

Das Wohnhaus stammt aus dem Anfang des 19. Jh. Der Handwerker, der die westjütischen Häuser baute, hieß der »Schreiner«, weil er im Winter das Gebälk für den Neubau behaute und die Schreinerarbeiten ausführte, bevor er im Sommer das Haus mauerte. Manche westjütische Schreiner waren im Winter zugleich die Dorfschulmeister.

Vestjylland. Nørre Vejrup nordvest for Esbjerg.

Stuelængen er opført omkring midten af forrige århundrede. Den er gårdens sydlænge, men bryggerset er lagt om hjørnet over i østlængen, således som det er almindeligt længere sydpå i Sønderjylland. Over indgangsdøren er et vindue, der giver lys ind på stuehusloftet. Kvisten med vindue kaldes her for et artengaf, hvilket kommer af noget så fint som et arkadegab.

The dwelling house is from the middle of the last century. Above the front door is a window which lights the attic, and the dormer is known in this area as an "artengaf" which comes from the sophisticated term "arkadegab" or arcade opening.

Der Wohnflügel stammt aus der Mitte des vorigen Jahrhunderts. Er liegt nach Süden, aber die »Brauküche« (bryggers) liegt hinter der Ecke in dem anstoßenden Teil des Ostflügels. Das war im westlichen Nordschleswig durchweg Brauch.

Vestjylland. Sejstrup nord for Ribe.

Denne grundmurede gård ligger i landsbyen Sejstrup ved Ribe–Varde-landevejen. Stalden går her over i vestenden af stuehøslængen. Til gengæld er kun en del af vestlængen stald. Dens nordligste ende er lade, hvor der er port ind til loen. Bygningerne er opført af grundmur med halmtag, der – som overalt i Vestjylland – er rygget med græstørv, hvad der tydeligt ses på billedet.

The ground-plan of this farm is very different from the usual Danish one where each wing has its function. Here both living accommodation and byre are in the south wing, on the other hand only part of the west building is a byre because the barn is in the other end.

Der Grundriß dieses Hofes weicht von dem gewöhnlichen dänischen stark ab, nach dem jeder Flügel seine Eigenbestimmung hat. Hier liegen Wohnräume und Stallungen zusammen im Südflügel, und der Westflügel ist nur zum Teil als Stall benutzt; sein nördliches Ende dient als Scheune.

Fanø.

Fanø var en sejlskibsø i forrige århundrede. Enhver rask dreng stak til søs, og mange endte som styrmænd og kaptajner på store Hamborgsejlere eller på Fanøs egne skibe, der kunne træffes på alle have. Men deres drøm var at samle så mange penge, at de kunne slå sig ned i et lille hus på fødeøen og henleve resten af deres liv som rentierer og husmænd. Billedet viser et sådant sømandshjem i Nordby. Så længe manden endnu sejlede, passede konen huset og de par tønder land, der hørte til.

Fanø was the island of seafarers. The dream of the Fanø seaman was to make enough money to enable him to settle in a little house on the island and enjoy a peaceful and trouble-free otium as smallholder. The photograph shows a seaman's cottage in Nordby – as long as her husband sailed, the sailor's wife looked after the house and the land.

Fanø war eine Seefahrerinsel, und der Traum der Schiffer war, so viel Geld sammenzusparen, daß sie sich auf ihrer Heimatinsel einmal ein kleines Haus bauen und den Rest ihres Lebens darin sorglos als Rentner und Kleinbauern verleben konnten. Unser Bild zeigt ein solches Schifferhaus in Nordby. Solange der Mann noch zur See fuhr, besorgte seine Frau das Haus und das Land, das dazu gehörte.

Mandø.

Mandø ligger i vadehavet syd for Fanø, langt mere isoleret end den sidste, fordi der ikke var nogen egentlig sejlrunde til øen. Forbindelsen var med vogn gennem vadehavet. På øen er ikke bevaret mange gamle huse. Det smukkeste er dette, der stammer fra først i 1800-årene. De 18rudede vinduesfag kan af og til træffes på Vesterhavssøerne. Indvendig er huset delt op i to rækker rum, og flere af stuerne er panelklædte.

Mandø is a little island south of Fanø, and as there was no channel to the island, the only means of approach was by forcing the tidal flats at low tide in a wagon. The island has always been rather isolated because of this. There are not many old buildings left on the island – the prettiest being the house pictured here.

Mandö ist eine kleine Insel südlich von Fanö. Da es dahin keine Fahrtrinne gab, ging die einzige Verbindung mit der Außenwelt zu Wagen durch das Wattenmeer. So lag die Insel immer sehr abgesondert. Viele alte Bauten finden sich nicht mehr auf der Insel. Das hier abgebildete Haus aus der Zeit um 1800 ist das schmuckeste von allen.

Rømø.

Denne smukke kommandørgård fra Rømø står nu på Frilandsmuseet ved Sorgenfri. Kommandørerne var kaptajner på hvalfangerskibe, der sejlede på Grønland og Svalbard. Den ældste del af stuehuset er opført omkring midten af 1700-årene. Stalden er fra 1773 og laden fra 1793. Indgangen flankeres af to sandstensstøtter. På den ene ses et relief af gårdens ejer Michael Hansen med hustru og søn. Det er hugget i 1767. Stolperne i hegnet til højre er oversavede hvalkæber.

This fine farm was built in the middle of the 18th century by the captain of a whaler. The sandstone post at the entrance is carved with a relief of himself, his wife and his son. The farm is now at the Open-air Museum at Sorgenfri.

Dieser schöne Hof ist in der Mitte des 18. Jh. von einem »Kommandeur« aufgeführt worden, d. h. dem Kapitän eines Walfangbootes. Auf der linken Sandsteinsäule am Eingang ist er mit Frau und Sohn eingemeißelt im Relief. Der Hof steht jetzt im Freilichtmuseum zu Sorgenfri.

Rømø.

Denne gård er opført af Thade Harcken og Hans Peter Hansen i 1770. Det er uden tvivl den smukkeste gård, der er blevet bygget på Rømø, og den er nu under navn af Kommandørgården sikret som museum på øen. Indvendig er huset rigt udsmykket med malede paneler og lofter. Alle byggematerialerne til en sådan gård er kommet udefra. Murstenene ovre fra fastlandet, tømmeret vel sagtens sejlet dertil. De malede skifter over vinduer og døre gør huset højere og giver det et pynteligt og velholdt præg.

The loveliest farmhouse on the island was built in 1770, it now serves as the local museum. The interior is richly decorated with painted panels and ceilings.

Röms schönster Hof, erbaut 1770, steht jetzt unter Denkmalschutz und dient als Museum der Insel. Der Wohnteil ist innen mit bemalten Wandverkleidungen und Stubendecken reich ausgeschmückt.

Sønderjyllands vestegn. Møgeltønder.

Jo nærmere man i vest kommer grænsen, des større bliver den frisiske indflydelse på bondegårdens udformning. Her finder man gårde, der helt lukker sig om en ganske lille gårdsplads. Ladens stråtag har en højde, der ellers er ganske ukendt inden for danske bøndergårde – se blot hvor lille køreporten virker – og endelig er laden bygget med en højremskonstruktion, der minder om de nordjyske udskudshuses, men er noget ganske andet. Gården her har Møgeltønder kirke som baggrund. Dens stuelænge ligger til højre. Den har stald i den ende, der vender mod vest.

A strong Frisian influence is noticeable near the frontier. The wings adjoin around a small farmyard, and the roof of the barn is steeper than elsewhere.

In der Grenzegend an der Westküste macht sich friesischer Einfluß deutlich bemerkbar. Die Flügel sind zusammengebaut um einen ganz kleinen Binnenhof, die Scheunendächer höher als anderenorts, aber die Zimmerarbeit an den Scheunen ist nach einer Bauart durchgeführt, die – wenn auch nicht in allem – an die nordjütischen »Kübbunge« (Vorbauten) erinnert.

Sønderjyllands vestegn. Møgeltønder.

Forbavsende virker også den omhu, hvormed staldbygningerne udsmykkes, selv om man ved, at kvæget økonomisk var den altbetydende faktor på denne egn. Her på Kærgård er der lisenere og murbue ved stalddøren, der er murkranse om de ovale staldvinduer, der er profileret sokkel og gesims. Her ved landets sydgrænse har befolkningen modtaget mange impulser fra frisiske naboer syd for grænsen, men på grund af forskelligheder i landbrugets driftsform er de kun videregivet i begrænset antal til naboerne nord for det danske marskområde. – Og her ved landets nuværende grænse slutter gennemgangen af de gamle danske bøndergårde.

The care lavished on the details of the byres in this area is astonishing: pilaster-strips, arched doorways, moulded plinth and cornice, brick encircled, oval windows . . . but then livestock was the all important economic factor in the farming here.

Erstaunlich ist die Sorgfalt, die man in dieser Gegend auf die Ausschmückung des Stallflügels verwendet hat. Da finden sich Mauerstreifen (Lisenen), ein Bogen über der Stalltür, profilierte Sockel und Gesimse, Mauerkränze um die ovalen Fenster u. s. w. Aber die Haustiere waren in dieser Gegend auch von höchster wirtschaftlicher Bedeutung.

ORDFORKLARING

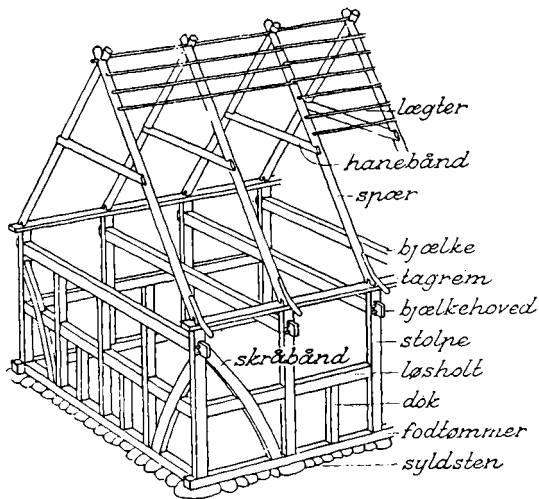
Aftægtsstue. Stue, der beboes af gårdens tidligere bruger, efter at han har overladt gården til sin efterfølger mod at få bolig og at blive forsørget resten af sit liv.

Afvalmning, se valmgavl.

Agerumslade. Ladebygning med gennemkørsel på langs.

Alhus. Stuelænge.

Bilæggerovn. Ovn af form som en lukket kasse med fyråbning og røgaftræk bagud gennem væggen til åben skorsten i tilstødende rum. Bilæggeren er helt lukket mod den stue, som den opvarmer.

Bindingsværk. Efter tegning af arkitekt F. Kirk i Frilandsmuseets vejleder.

Bislag. Lille udbygning foran indgangsdør.

Bjælke, se bindingsværk.

Bjælkehoved, se bindingsværk.

Boel. Oprindelig en helgård.

Boelssted. Del af en helgård = parcelliststed.

Brandstang. Udskåret træstang, der er anbragt på gavlen af et hus. Til pynt.

Bulvæg. Væg udfyldt med vandretliggende egeplanker, hvis ender er indfældet i furer (noter) i vægstolperne.

Dok, se bindingsværk.

Dørhammer. Overligger over indgangsdør. På denne kan være indskåret ejerinitialer, årstal eller sentenser.

Dørns. Sønderjysk betegnelse for opholdsstue.

Fodrem. Fodtømmer, se bindingsværk.

Fodstykke, se syldstykke.

Fodtømmer, se bindingsværk.

Framgulv. Gang tværs gennem huset. Skiller beboelse fra udhus.

Fredstue. Øverstestue.

Fremmers. Betegnelse for køkken og bryggers eller fællesbetegnelse for disse. Oprindeligt af fremhus.

Gadeport. Port fra gårdsplads til landsbygaden.

Gennemstukket bjælke, se bindingsværk.

Grundmur. Væg eller mur opført udelukkende af teglsten.

Gårdkone. Bornholmsk benævnelse på et lille fritliggende hus midt på gårdspladsen. Heri kunne være karlekammer, vognport, hønsehus eller svinesti.

- Hanebånd, se bindingsværk.
- Hodda. Bornholmsk benævnelse på en tilbygning på siden af gårdens stuehus ud for den daglige opholdsstue, lillestuen.
- Højremsbygning, se udskudsbygning.
- Indhus. Stuehus i modsætning til udhus.
- Innsidder. Lejehusmand uden jord.
- Korshus. Sidefløj, der springer frem vinkelret på hovedlængen, og som oftest kun indeholder ét rum.
- Kragetræer. Kaldes også tagryttere, mønnings-træer. Sammennaglede træstykker, der sidder over tagryggen og fastholder den halm eller tang, som tagryggen er dækket med.
- Kuppelformet køkken. Skorsten, hvis bund er så vid, at husmoderen kan stå derinde og passe de forskellige ildsteder langs siderne.
- Lade. Rum, hvor afgrøden opbevares.
- Langlo. Gennemkørsel på langs i agerumslade. Kan anvendes som tærskelplads.
- Lejde. Gammel benævnelse på rem, se tagrem og fodrem under bindingsværk.
- Lisén. Flad, retkantet væg- eller murpille uden kapitæl eller base.
- Lo. Rum i udlænge, hvor tærskningen foregår.
- Lude. Tilbygning, som oftest på siden af en tærskelo. Ludens tag er en fortsættelse af hovedbygningens tag.
- Lyre. Røgåbning gennem taget. Tjente før vinduernes fremkomst også som lysåbning for huset.
- Læde. Tagrem, se bindingsværk.
- Lægte, se bindingsværk.
- Løsholt, se bindingsværk.
- Malktølle. Ildsted til tørring af malt før brygningen.
- Matrikel. I kongeriget fik hver ejendom ved matrikuleringen i 1844 sit nummer inden for bylaget. Ved senere parcellering får stamparcellen med de oprindelige bygninger føjet et a efter nummeret, medens de øvrige parceller får samme nummer med bogstaverne b, c, d, o.s.v. efter. – I Sønderjylland har ejendommene ikke matrikelnummer, men numre efter artikelbogen. Numrene herfra opføres som en brøk, hvori det oprindelige nummer er nævner, medens parcellnummeret er tæller.
- Midtsule, se sule.
- Mønning. Stråtagets afslutning foroven. Mønningen kan være lagt af halm eller tang, fastholdt af kragetræer. Den kan også være lagt af græstørv.
- Parallelgård. Gård, der kun består af to længer, der ligger parallelt med hinanden.
- Parcelliststed. Ejendom, der er udparcelleret af en anden ejendom. Se matrikel.
- Pisel. Sønderjysk betegnelse for øverstestue.
- Raftetag. Ældre tagkonstruktion, hvori tækkematerialet bæres af tynde grene, rafter, der ligger fra tagrem til tagryg. Rafterne ligger altså parallelt med spærene og ikke vinkelret på disse som lægter.
- Rem. Tagrem og fodrem, se bindingsværk.
- Råling. Stuelænge. Af radelang, en række rum.
- Sal. Bornholmsk benævnelse for øverstestue.
- Sals. Af salhus. Stuelænge.
- Sidebånd. Lægte, der løber tværs over flere stolper i en bindingsværksvæg. Anvendes i Nordsjælland i stedet for løsholter. Se bindingsværk.
- Sime. Tosnoet halmbånd, hvormed taghalmen blev bundet til lægterne.
- Skråbånd, se bindingsværk.
- Spændhus. Hus af form som et tag, anbragt direkte på i jorden. Kaldes også tysklade.
- Spær, se bindingsværk.
- Stegers. Betegnelse for bryggers.
- Stjerneudskiftning. Udskiftning, hvorved landsbyens jord deles i lodder, der stråler ud fra byen. De enkelte lodder har form som en kile med spidsen i byen.
- Stolpe, se bindingsværk.
- Storstue. Øverstestue.
- Stritsule, se sule.

- Styrtrum.** Rummet mellem bjælkelaget og den skrå tagflades nederste kant. Betegner også vægfeltet mellem bjælkelag og tagrem.
- Suler.** Stolper midt i huset, der som teltstænger bærer bygningens tag. Suler af denne type kaldes også midtsuler. Er sulerne derimod dobbelte og løber sammen som omvendte V foroven betegnes de stritsuler.
- Syld.** Grundlaget, hvorpå en bygnings vægge hviler.
- Syldsten.** De enkelte sten, hvorpå en bindingsværksvægs stolper står.
- Syldstykke.** Bjælkestykke lagt over syldstenene mellem vægstolperne.
- Tagrem,** se bindingsværk.
- Tagskæg.** Tagets nederste kant.
- Tavl.** Feltet mellem fodrem, to stolper og løsholt eller mellem løsholt, to stolper og tagrem i en bindingsværksvæg.
- Tofteport.** Port fra gårdspladsen ud til toften eller marken, modsat til bygaden.
- Trempel.** Rummet mellem bjælkelaget og den skrå tagflades nederste kant.
- Træk.** Udvendig vægbeskyttelse af opstablede fladtørv til vindueshøjde.
- Tvillinggårde.** To gårde, der er sammenbygget, således at gårdspladserne kun adskilles af et hegn eller en enkel længe.
- Tækkekæppe.** Tynde hasselkæppe, der ligger vandret udvendigt på stråtaget. Tækkekæppene bliver bundet eller syet til de underliggende lægter eller rafter og tjener til at fastholde tækkematerialet. Under tækningen dækkes tækkekæppene af de næstfølgende lag tækkemateriale. Når taget bliver slidt, kommer tækkekæppene igen til syne.
- Udskud.** Tilbygning langs side eller gavl af en længe. Anvendes som oftest kun om sådanne tilbygninger på nordjyske huse af den såkaldte højremskonstruktion.
- Udsæt.** Tilbygning langs side eller gavl af en længe. Dens tag er en fortsættelse af længens tag.
- Udermuring.** Erstatning af lerklinet bindingsværksvæg med grundmur.
- Udflytning.** Bruges specielt om udflytning af en gård fra landsbyen ud på dens jord. Forekommer oftest i forbindelse med udskiftning, se denne.
- Udskiftning.** Bruges specielt om opdelingen af en landsbys jorder, der har været drevet i fællesskab, i lodder for enkelt drift til hver af byens gårde.
- Valmgavl.** Helvalm: skrågavl fra sidetagets tagskægshøjde til tagryg. Halvvalm: skrågavl fra halv taghøjde til tagryg.
- Vindskede.** Brædt, der dækker tagets kant langs en lodret gavl. Undertiden forlænges vindskedernes øverste ende, så de krydser hinanden og rager op over gavlspidsen som et par horn.
- Øverstestue.** Gæstestue, der i reglen ikke havde ovn eller ildsted til opvarmning. Anvendtes som gæsteværelse, opbevaringsrum og gildesstue.
- Ås.** Vandretliggende bjælke under tagryg eller tagside.

LITTERATUR

- Aakjær, Svend: Bosættelse og bebyggelsesformer i Danmark i ældre tid. Bidrag til bondesamfundets historie. II. Oslo 1933.
- Brøndsted, Johs.: Danmarks oldtid. I–III.
- Clemmensen, Mogens: Bulhuse I–II. Kbh. 1937.
- Danmarks Folkeminder. Adskillige bind indeholder oplysninger om gamle gårde og om livet på disse.
- Engquist, Hans Henrik: Læsø byggeskik. Fra Nationalmuseets Arbejdsmark 1944.
- Fink, Troels: Udskiftningen i Sønderjylland indtil 1770. Kbh. 1941.
- Hald, K.: De danske stednavne på -um. Kbh. 1942.
- Jensen, Chr. Axel: Stolper og Suler. Fortid og Nutid. 1914.
- Jespersen, Svend: Samtlige artikler om bondegården og dens rum i »Håndbog for lokalhistorikere«, Kbh. 1956.
- – Bondegårde i Vestjylland. Fra Nationalmuseets Arbejdsmark 1947.
- Klindt-Jensen, Ole: Byggeskik i Danmark i forhistorisk tid. Nordisk kultur. XVII. 1953.
- Knudsen, Gunnar: De danske stednavne. Nordisk Kultur V. Kbh. 1939.
- Kristensen, Evald Tang: Jydsk Almuelev I–III + tillæg 1–3.
- Lauridsen, P.: Om dansk og tysk byggeskik i Sønderjylland. Historisk Tidsskrift. 6. rk. 6. bd.
- Ludvigsen, Arne: De gamle byggeskikke på heden. De danske heder. I. Kbh. 1943.
- Ludvigsen, Arne og Axel Steensberg: En dansk bondegård gennem 2000 år. Fra Nationalmuseets Arbejdsmark 1941.
- Mejborg, R.: Gamle danske hjem. Kbh. 1888.
- – Slesvigske bøndergårde. Kbh. 1892.
- Michelsen, P.: Samtlige artikler om bondegårde i »Danmark Før og Nu«. Kbh. 1952 ff.
- Møller, J. S.: Boligsik på Kalundborgegnen. Fra Holbæk Amt 1914–15.
- Olrik, Jørgen: Bøndergårde. Daniel Brunn, Danmark. I, s. 305–38. Kbh. 1919.
- Pedersen, Henrik: De danske landbrug fremstillet på grundlag af forarbejderne til Chr. V.s matrikel. Kbh. 1928.
- Rasmussen, Holger og Hans Henrik Engquist: Nationalmuseets bondegårdsundersøgelser. Fra Nationalmuseets Arbejdsmark 1945.
- Richter, J.: Bygmester Peder Holdensen. Fra Ribe Amt IV. 1915.
- Steensberg, Axel: Den danske Bondegård. Kbh. 1942.
- – Bondehuse og vandmøller. Kbh. 1952.
- Stocklund, Bjarne: Læsøgården på Frilandsmuseet. Kbh. 1962.
- – Truegården. Faglig læsning. Ny serie nr. 32. Kbh. 1959.
- Thamdrup, J.: Træk af bornholmsk husbygning i mands minde. Festskrift til Peder Thorsen. Rønne 1942.
- Uldall, K.: Vejleder for Frilandsmuseet. Kbh. 1960.
- Yde-Andersen, D.: Gullevhuset. Fortid og Nutid. Kbh. 1947.
- – Danmarks ældste bondegård. Festskrift til H. P. Hansen. Kbh. 1949.
- Zangerberg, H.: Danske Bøndergårde. Danmarks Folkeminder nr. 31. Kbh. 1922.
- – Artikler i Fra Nationalmuseets Arbejdsmark 1930, 1933, 1936, i Turistforeningens årbog 1927, 1929, 1930, 1932, 1934, 1935, 1936, 1937, 1939, i Fynsk Hjemstavn 1928, 1932, i Hist. Samf.s Årbog for Præstø Amt 1925, i Lolland-Falsters hist. Samf.s Årbog 1927, i Skivebogens 1930 og i Hist. Årbog for Thisted Amt 1925.

FOTOGRAFLISTE

*Alle de i bogen bragte, gamle fotografier findes i billedarkivet
i Nationalmuseets 3. afdeling (Dansk Folkemuseum).*

De er optaget af nedennævnte fotografer og museumsfolk:

Adolph (Kalundborg). 39, 45	Michelsen, P. 36, 90, 91, 92, 161, 164
Bay (Asnæs). 48, 49, 50	Mygdal, Elna 162, 163
Bayer, E. 137	Nielsen, R. (Ringsted). 61
Bendtsen, Wermund. Farvetavle 1–3	Rasmussen, Holger. 68, 79, 160
Clemmensen, Mogens. 87	Scharling, A. (Thisted). 134
Elswing, Niels. Farvetavle 4	Steensberg, Axel. 105, 106, 125, 126
Hansen, Claudi. 113	Stocklund, B. 85, 93
Hansen, H. P. (Herning). 157	Uldall, K. 27, 52, 64, 69, 70, 71, 72, 75, 77,
83, 96, 100, 101
Hoffgård, A. (Kolding). 109	Yde-Andersen, D. 155, 156, 157
Hude (Roskilde). 46, 47, 63, 67	Zangerberg, H. 3, 14, 17, 35, 37, 38, 40, 42,
51, 52, 54, 56, 57, 60, 62, 65, 66, 74, 82,
84, 88, 94, 97, 98, 99, 102, 103, 104, 107,
110, 111, 112, 114, 115, 116, 117, 118,
119, 120, 121, 122, 123, 124, 127, 128,
130, 131, 132, 135, 136, 141, 142, 143,
145, 146, 147, 148, 149, 150, 152, 153,
158, 159, 165
Jensen, Chr. Axel. 39, 53, 78, 80, 81, 89, 95,
108, 138, 139, 154	
Jensen, Poul. 140	
Jespersen, Svend. 73	
Klein. 45, 151	
Knudstrup, Joh. (Frederikshavn). 129	
Mackeprang, M. 44	
Matthiesen, Hugo. 56	

Farvefotos:

- Omslagsbilledet. Fynsk bondegård. Fot. Jørgen Grønlund
Tavle 1. Reersø, Vestsjælland. Fot. Wermund Bendtsen
Tavle 2. Gunnerup, Vestfyn. Fot. Wermund Bendtsen
Tavle 3. Egeskov, Østjylland. Fot. Wermund Bendtsen
Tavle 4. Kommandørgården, Rømø. Fot. Niels Elswing

REGISTER

*over tegninger, kort og fotografier
(kbst. købstad, lds. landsogn, s. sogn)*

- Agger, Agger s. 150
Albøge, Albøge s. 117
Allindemagle s. 60
Als. 102–04
Amager. 44, 45
Amstrup, Falling s. 115
Andebølle, Vissenbjerg s. 89
Anst s. 149
Arnborg s. 27
Askø s. 79
Asnæs s. 50
- Barsmark, Løjt s. 107
Bartelegård, Ibsker s. 37
Bellinge, Bellinge s. 86
Benløse, Benløse s. 61
Birkerød s. 39
Bjerre, Vigsø s. 134
Blans, Stokkemarke s. 80
Bording s. 145
Bornholm. 14, 35–38
Borre, Møn. 67
Bov s. 23, 106
Brabrand s. 116
Bregninge s. 101
Bregnør, Drigstrup s. 85
Brenderup s. 90
Breumkilde, Grinderslev s. 139
Brødebæk, Vester Egede s. 63
Burgbygård, Tårnby, Tårnby s. 45
Byrum, Læsø s. 128
- Dalby, Dalby s. 84
Dannemare, Dannemare s. 76
Djursland. 117–19
Dorfgade, Dronninglund s. 127
Dover s. 114
Dragstrup, Dragstrup s. 136
Drejøj, Drejøj s. 100
Drejøj s. 99, 100
Drigstrup s. 3, 85
Dronninglund s. 127
Dølby, Dølby s. 138
- Egegården, Lundtofte, Lyngby s. 43
Egeskov, Vejlbj s. Farvetavle 3
Elling, Elling s. 132
Elling s. 130, 132
Erritsø, Erritsø s. 112
Eskildstrup, Vig s. 49
Estrup, Allindemagle s. 60
- Falkerslev s. 69
Falling s. 115
Falster. 69–74
Fanø. 160
Farstrup s. 126
Firehuse, Frederiks s. 141
Flovt, Øsby s. 108
Frederiks s. 141
Freerslev hegn, Nørre Herlev s. 40
- Frejlev, Kettinge s. 10, 75
Frøslev, Bov s. 23, 106
Fyn. 3, 16, 81–101
Fårdrup, Fårdrup s. 11, 57
- Gamborg, Kavslunde s. 93
Gamlevældedgård, Øster Larsker s. 35
Gamst, Anst s. 149
Gerrild, Gerrild s. 118
Gerrild s. 118, 119
Gindeskov, Grove s. 142
Giver s. 125
Glud, Glud s. 113
Grinderslev s. 139
Grindsted s. 146, 147, 148
Grove s. 142, 143
Gullestrup, Herning s. 144
Gummerup, Køng s. 95, 96. Farvetavle 2
Gundslev, Gundslev s. 70
Gøttrup, Gøttrup s. 133
- Haderup, Haderup s. 140
Halkjærgård, Dragstrup, Dragstrup s. 136
Hammershøj, Hammershøj s. 121
Hanherrederne. 133
Harboøre, Harboøre s. 151
Hasselø, Væggerløse s. 74
Herfølge s. 62
Herning s. 144

- Hesnæs, Åstrup s. 73
Himmerland. 124–26
Hinum, Grindsted s. 148
Hokkerup, Holbøl s. 105
Holbøl s. 105
Holmsland Klit. 153
Horne, Horne s. 97
Hornskovgård, Farstrup s. 126
Horreby, Horreby s. 72
Hunderup s. 159
Højrup, Lejrskov s. 110
Høsterkøb, Birkerød s. 39
Høve, Asnæs s. 50
- Ibsker s. 14, 37
- Jerrig, Grindsted s. 147
Jylland. 102–65
- Kavslunde s. 93
Kettinge s. 10, 75
Kirke Helsinge s. 55, 56.
Farvetavle 1
Kjølvrå, Grove s. 143
Klemensker s. 38
Kommandørgården, se Rømø
Kongstrup, Røsnæs s. 52
Kværndrup, Kværndrup s. 82
Kærby, Kærby s., Randers amt. 123
Kærby, Skovby s. 88
Kærgård, Møgeltønder s. 165
Køng s. 95, 96. Farvetavle 2
- Lammefjorden. 48
Landet s. 78
Langsted, Verninge s. 94
Leby, Bregninge s. 101
Lejre, Lejre s. 47
Lejrskov s. 110
Lem, Lem s., Randers amt 122
Lille Lyngby s. 42
Lilleø, Askø s. 79
Lolland. 10, 75–80
- Lundtofte, Lyngby s. 43
Lyngby s. 43
Lyngsø s. 58
Lysabild, Lysabild s. 102
Læsø. 128
Løjt s. 107
Lønne s. 154
Lønne Stak, Lønne s. 154
- Magleby, Møn. 67
Mandø. 161
Mejls, Varde lds. 157
Melstedgård, Øster Larsker s. 36
Mern s. 65, 66
Midtjylland. 140–49
Mollerup, Mollerup s. 135
Mors. 135–37
Møgeltønder. 164
Møgeltønder s. 164, 165
Mølbak, Tværsted, Tværsted s. 131
Møn. 67
Mårup, Nordby s., Samsø. 54
- Napstjert, Elling s. 130
Nollund, Grindsted s. 146
Nordby, Nordby s., Fanø. 160
Nordby, Nordby s., Samsø. 53
Nordby s., Samsø. 53, 54
Nordskov, Stubberup s. 83
Notmark, Notmark s. 104
Nyord. 68
Nysted lds. 77
Nørlund, Bording s. 145
Nørre Hedegård, Vemb, Vemb s. 152
Nørre Herlev s. 40
Nørre Nebel, Nørre Nebel s. 155
Nørre Vejrup, Vejrup s. 158
- Ordrup, Sonnerup s. 17
- Overgård, Gullestrup, Her-ning s. 144
Over Kærby, Drigstrup s. 3
- Rabekkegård, Ibsker s. 14
Raklev s. 51
Randers amt. 122, 123
Reersø, Kirke Helsinge s. 55, 56. Farvetavle 1
Roskilde kbst. 46
Rømø. 162, 163. Farvetavle 4
Rørup s. 91, 92
Røsnæs s. 52
- Salling. 138, 139
Samsø. 53, 54
Sandvig, Mern s. 65, 66
Sankt Jørgensbjerg, Roskilde kbst. 46
Sejerslev, Sejerslev s. 137
Sejstrup, Hunderup s. 159
Sjælland. 11, 16, 39–52, 55–66
Skarø, Drejø s. 99
Skindbjerg, Skørping s. 124
Skovby s. 88
Skærum hede, Skærum s. 129
Skærum s. 129
Skørping s. 124
Sonnerup s. 17
Sorøegnen. 59
Stenstrup, Lyngsø s. 58
Stokkebro, Gerrild s. 119
Stokkemarke s. 80
Stokkenæs, Blans, Stokkemarke s. 80
Store Lyngby, Lille Lyngby s. 42
Store Magleby, Store Magleby s. 44
Stubberup s. 83
Svejstrup, Dover s. 114
Svelmø, Åstrup s. 85
Svenstrup s. 103
Sønder Bork, Sønder Bork s. 156

- Sønder Frederikshøj, Frederiks s. 141
 Sønderjylland. 23, 102–09, 161–65
 Søndersø, Søndersø s. 87
- Taps s. 109
 Tapsøre, Taps s. 109
 Thy. 24, 134, 150
 Tibirke s. 41
 Tisvilde, Tibirke s. 41
 Toftum, se Rømø.
 Tornebygård, Klemensker s. 38
 Torp, Svenstrup s. 103
 Torup, se Torp.
 Trelde, Vejlbj s. 111
 True, Brabrand s. 116
 Tværsted, Tværsted s. 131
- Tågense, Nysted lds. 77
 Tårnby, Tårnby s. 45
- Varde lds. 157
 Vejlbj s. 111. Farvetavle 3
 Vejrup s. 158
 Vemb s. 152
 Vendsyssel. 24, 127–132
 Verninge s. 94
 Vester Egede s. 63
 Vester Skerninge, Vester Skerninge s. 81
 Vestjylland. 150–59
 Vig s. 49
 Vigsø s. 134
 Vinkel, Vinkel s. 120
 Virket, Falkerslev s. 69
 Vissenbjerg s. 89
 Voldsgård, Langsted, Verninge s. 94
- Vollerup, Raklev s. 51
 Væggerløse s. 74
 Vålse, Vålse s. 71
- Ærø. 101
- Ørslev, Ørslev s. 64
 Øsby s. 108
 Østerbroen, Elling, Elling s. 132
 Øster Larsker s. 35, 36
 Østjylland. 109–19
- Ågård, Giver s. 125
 Åhøjrup, Brenderup s. 90
 Ashøj, Herfølge s. 62
 Åstrup s., Falster. 73
 Åstrup s., Fyn. 85

